

II,
C. 32523
d.

10

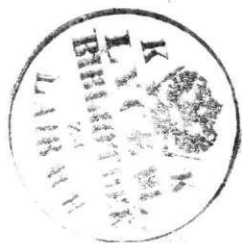

JOSIP JURČIČ

32523, V, C, d,

19/95

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA
„NARODNA TISKARNA“.

UREDIL
FR. LEVEC.

X. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

V LJUBLJANI, 1891.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH
ZBRANIH SPISOV X. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: ROKOVNJAČI. — MOJ PRIJATELJ JAMRALEC. — ŠEST
PAROV KLOBAS. — PO TOBAKU SMRDIŠ. — ŽENITEV IZ
NEVOŠČLJIVOSTI.

V LJUBLJANI, 1891.

ZALOŽILA IN NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

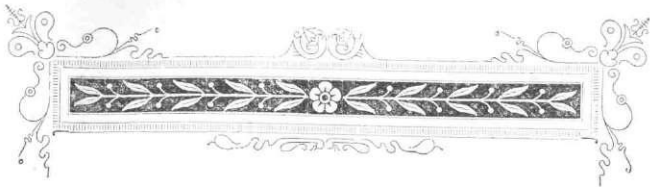
Inv. n. 030018759

KAZALO.

I. Rokovnjači. Zgodovinski roman. („Ljublj. Zvon“, 1881.)	9
II. Moj prijatelj Jamralec. („Slov. Narod“, 1877)	241
III. Šest parov klobas. („Slov. Narod“, 1878.)	247
IV. Po tobaku smrdiš. („Slov. Narod“, 1879.)	255
V. Ženitev iz nevoščljivosti. („Slov. Narod“, 1879.)	261

I.

Rokovnjači.

Zgodovinski roman.

(»Ljubljanski Zvon«, 1881)

Prvo poglavje.

Še pred desetimi leti je bilo veliko slišati od Rokovnjačev. To so bili prava nadloga deželi, ki so po malem beračevali, po malem kradli, in s silo jemali.

„Novice“ leta 1855., str. 83.

leta 1810. početkom meseca ržénega cvéta je bil lep solnčni dan. V Kamniku je bil semenj. Po cesti, ki drži od Mengša do Kamnika, jezdil je dolg mož v pol kmetski obleki iskrega konja, a štiri druge konje je gnal poleg sebe in za seboj privezane. Konji so bili, kakor se je na prvi hip videlo, različne starosti in vrednosti. Zató so trije hoteli vzdržavati počasnejši korak, dva pak, in sicer tist, na katerem je bil jezdec in še drug sirec, bila sta mlajša in brzonoga. Tako je bil gonjáč vedno siljen vleči na desno in levo in z vrbovo šibo priganjati, da niso počasnejši konji zaostajali in vlekli za svoje priveze. To je tudi izredno dobro znal, in čeravno je imel namesto sêdla le sivosukneno kamižolo pod seboj, vzpenjal se je vender na hrbtu svojega konja sedaj

na to, sedaj na óno stran, s svojo šibo udarjajoč po grivah, ali nazaj ali naprej obračajoč se s táko brezskrbnostjo in gotovostjo, da se je takoj poznalo: ta suhi mož, z dolgimi nogami, in dolgimi z usnjem obšitimi hlačami ter polhovo kapo na glavi, bil je vajen sédeža na konjskem hrbtu.

„Hej, to je Oblóški Tonček, kobílar in konjski mešétar,“ reče eden izmej kmetov, katere je konjár prijezdil na poti. „Od tega se časih po ceni kupi, čudno po ceni; časih pa ne dá k sebi. Dolgo ga uže nisem videl.“

„Pravijo, da hodi noter k Madjarom na Ogersko po konje in jih goni daleč noter v Lahe. Jezdi pa, kadar ima pravo žival, da pride v štirih dneh iz Karlovca tjakaj v laško deželo. Še spí na konji, kadar najbolj dirja.“

Tako je pripovedoval drug kmet, ki ga je poznal. Drugi, ki ga niso poznali, izpraševali so in zvédeli še o kobílarji Oblóškem Tončku, da je sedaj zabogatel, ker uže s petimi repi dirja po cesti, ali nekđaj je samó drugim kupcem mešétil.

V tem in podobnem razgovoru pridejo kmetje v Kamnik na semenj, na véliki trg. Semenj je bil majhen, ljudij malo, čas ni bil ugoden za velike shode. Vender na vélikem trgu je bilo še prilično polno ljudij, kmetov in Kamniških meščanov, starih in mladih. Kajti, razven prodajalcev in kupčevalcev, bilo je tù videti še nekaj družega, kar je zanimalo zlasti mladino.

Pred mestno hišo je namreč na vzvišenem kámenu stal na tako imenovanem sramotnem odru obsojenec, berač, ki so ga poznali nekateri ljudjé le z imenom Tomaž, drugi ga pa sploh niso poznali. Kamen, na katerem stati je bil obsojenec edno uro vsemu ljudstvu izpostavljen, bil je le dva čevlja od tál visok, takó, da se je na sramotnem odru izpostavljeni človek ravno lahko videl po vsem trgu. Pred prsimi je imel tablico, na kateri je bilo zapisano „Tat“. Po tedanjem kazenskem zakonu je imel biti nepoboljšljiv zločinec tri dni za vrstjo po edno uro tako na sramotni oder na javnem trgu izpostavljen, a berač Tomaž se je kazal denès prvi dan. Ker se uže precèj dolgo v Kamniku ta kazen ni rabila, bilo je dovolj zijál.

Tudi kobílar je izpostavljenca uže od daleč ugledal tem lože, ker je bil na konji, sam vzvišen nad drugo ljudstvo.

Ko pa jezdec bliže prijaha, in zločinca na sramotnem odru natančneje pogleda, bil bi oster opazovalec videl, da se je njegovo sicer usnjato in nagubano lice stemnilo. Hitro skoči s konja, vzame kamižolo pod pázduho in pelje svojo živino za uzdo dalje. Na oglu pak prosi tam stoječega dečka, naj poprime za nekaj časa konje, da dobí groš. Sam pa pristopi bliže v tolpo mej ljúdi, ki so stali gostó natlačeni okolo sramotnega odra in ki so neusmiljeno sodili in obirali izpostavljenega tatú, berača Tomaža.

„To je Rokovnjač, kaj staviš?“ dé prvi gledalec

„Poglej ga v óči, ali ni takšen kot levi razbojnik na Golgati?“ vpraša drugi.

„Ta bi svojega očeta obesil, ko bi ga za sodnika postavili,“ reče še drugi.

„Kaj?“ prigovarja tretji, krepek hribovec, „le dobro si ga oglejte; ali ni takóv, da bi samemu hudiču pálico posodil, s katero bi potlej hudič kakovega svetníka udaril, ko bi se samega Bogá udariti ne upal?“

In glasán smeh mej množico odgovarja tej robati primeri. Ko so se vse očí obrnile tjà, kjer je ta govornik stal, videl je naš konjár, da njega nihče ne opazuje. Z očí je izpostavljenцу namignil, a takoj se obrnil in gledal po ljudéh, kakor bi jih štel ali da bi nekaj premišljal. Ko se prerije nekoliko bliže, ogrne svojo kamižolo, sname kučmo od polhovih kožic, skrivaj jo obrne, da je bila vsa druge barve, od črnega sukna, in jo zopet natákne. Précej je bil nekoliko drugačen človek.

Kakor zánj nalašč, oglasi se na trgu boben. Mestni birič je bobnal, da ima ljudstvu nekaj imenitnega povedati. Sicer je svoje stvari drugikrat pripovedoval pred mestno hišo, od tam, kjer je denès stal tat. A sedaj ni mogel, ker je tam bil sramotni oder. Torej je stopil z nasprotne strani na usnjarjev voz, ki je stal na semnji. Ljudjé so précej pustili izpostavljenega tatú in so se zbirali okolo mestnega biríča. Glasno in daleč razumljivo je naznanjal ta:

„Gospod Štefan Poljak, kateri gospodári na grádu Kolovci v imeni visokorodnega gospoda grofa Hohewarta, in kateri je v našem okraji poglavár národní gardi, kakor jo je naredila francoska vlada, ukazal je vsem ljudém v Kamniku in daleč okolo Kamnika, v Mekínah, na Brdu, in v družih krajih, povedati, da dobi tist, kdor pové ali pokaže, kakó bi se na sled prišlo tatinski in razbojniški družbi Rokovnjaški, od njega na Kolovci ali v Kamniku précej petnajst krón ali trideset goldinarjev, ali v cesarskem avstrijskem srebru, ali v francoskih frankih, kakor kdo hoče. Kamniški mestni sodnik pak, gospod Janez Gavrič, pridéva iz svojega še toliko, tudi petnajst krón ali trideset goldinarjev v francoskih frankih.“

Ker je bila to jako zanimiva novica, objavljál jo je birič dvakrát, in na konci jo je osóлил s šaljivimi svojimi opazkami.

Pa tudi meščanje in kmetje so začeli živ posvét. Najprej so rešili vprašanje, kdo je ta gospod Poljak s Kolovca, da je gospoda Gavriča, Kamniškega mestnega sodnika zèt, da njegovo hčer Reziko jemlje v zakon, skoro bode svatovanje.

„Lep denar obétata, zèt in tást! Dobro bi ga bilo zaslužiti“, to je bilo obče mnenje. Ali nevarno je. Toliko let je uže, kar se je ta človeška ljúljika zasejala, ti Rokovnjači. Toda nihče ne vé, koliko jih je? Pa kje so Rokovnjači, kje jih je mogoče prijeti? Edenkrát so, pravijo, v Jélovici, edenkrát v Udnem

borštu, edenkrat v Črnem grabnu, edenkrat v Jêrmanovih vratih, edenkrat v kamniških mestnih gozdih nad izvirov Bistrice. To so pa le taki kraji, kamor nihče ne more za njimi, kdor nima vseh tistih hudičevih pomočkov in urókov, katere imajo oní samí, ki znajo védeževati in coprati. Gospôda lahko druge ljudi pošiljajo lovit in jih sledit. Gospôda naj gredó naprej na Rokovnjače, videli bodo, kaj opravijo, dokler samí nimajo v žepu roke od tacega otroka, ki je iz máterinega telesa izrezan, in ki posušena na brinjevem ognji Rokovnjače váruje, da se znajo nevidne narediti, kadar jim se najhuje godí. Zató se imenujejo Rokovnjači, ker imajo take otroške roke v málhi s seboj za veliko silo.

ef 21.
In ko so kmetje in meščanje tako govorili, raznese se mej njimi naglo kakor blisek novica, ki jih je mogla v njih véri o strahoviti Rokovnjaški môči le potrditi.

Mestni ječárski čuváj, ki je imel stražiti berača Tomaža, na sramotnem odru stoječega, pristopil je bil tudi dva koraka bliže k mestu, od koder je birič razkričaval svoj razglas. Saj je bil izpostavljeni tat, čuvanec njegov, zvezan na nogah in rokah z močnim motvozom, torej se ni mogel geniti z mesta. Ali ko se je čuváj čez nekaj hipcev zopet ozrl po svojem várovanci, bilo ga ni več! Široki štirioglati kamen, ki je bil za sramotni oder, stal je tù, ali prazen, nobenega berača Tomaža ni bilo na njem! Izginil je

bil, kakor bi se bil v zemljo udrl. In nobeden človek ni videl, kdaj. Glej! Na tleh leži prerezana vrv, s katero je imel noge zvezane. Tudi tablica, na kateri je bilo zapisano da je „Tat“, ležala je odtrgana na tleh. Kam je bil izginil?

Brzo se mej ljudstvom po vsem trgu raznese glas: Tačas, ko je vse poslušalo, koliko gospod Kolovski oskrbnik Poljak in mestni sodnik Gavrič obé-tata tistemu, ki zasledí Rokovnjače, rešili so ti isti Rokovnjači berača Tomaža, ki je gotovo eden njih!

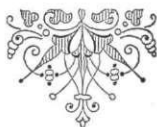
In takšen velik strah je obšel vse ljudi, da so se bledí kàr mej seboj spogledovali, in sumjali drug družega, ali ni morda sosed tudi skriven Rokovnjač.

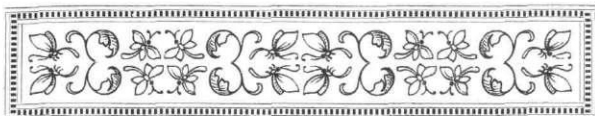
Hitro se je stvar še povečala. Čuváj, ki je prej sam rekel, da ni nekaj trenutkov nič pazil, trdil je sedaj, ker se je bal za svojo kožo, da se ni niti za edno ped premeknil od kámena, temveč pred njegovimi odprtimi očmi je berača Tomaža s kámena zmanjkalo, nevidno kakor megle zmanjka na solnci, samó še hitreje. A ljudjé so verjeli in se od straha križali.

„Rokovnjač je, opáljeno otroško roko ima pri sebi, nevidnega se zna narediti,“ dejali so in groza jih je bilo tako, da si napósled niso več upali glasno govoriti. Kajti kdo je védel, da-li ni Tomaž neviden v sredi mej njimi?

Kobilar Oblóški Tonček pak je sedèl uže davno zopet na svojem konji, kamižolo je imel zopet zga-

njeno kot prej pod sedálom, kučma njegova je bila zopet siva polhovka kakor prej, in ko je udaril po najlencejšem konji, da bi odjahal na zgoranji konec mesta, kjer je bil konjski semenj, razgledal si je prestrašeno množico z zaničljivim posmehom. Pognavši svoje konje, vpil je: „Ogni se, ogni, da bi ti Rokovnjač sédel za vrat!“

Drugo poglavje.

On reconnait chaque jour le succès des mesures que Son Exc. le Gouverneur Général a prises pour purger le routes des brigands qui les infestoient sur quelques points.

Ljubljanski „Télégraphe officiel“
leta 1810. št. 23.

Tačas, leta 1810. so Francozje vladali v Iliriji, slovenski zemlji. Dali so ji bili, združeni z delom Hrvaške in z Dalmacijo, ime Ilirije, kakor beremo v spominih maršala Marmonta, „kot spomin velicega imena v starem veku“. Napoleon I. je bil v tej deželi, katere strateško vrednost za strahovanje Avstrije je takoj spoznal, postavil ednega svojih najnadarjenejših generalov za vladarja, ravno imenovanega maršala Marmonta, vojvodo Dobrovniškega. Ta je imel z naslovom generalnega guvernerja vse pravice podkraljeve. Organiziral je Ilirijo jako marljivo, ker je védel, da je ta „pred dunajska vrata porinjena straža“. Tako je namreč sam Napoleon I. imenoval domovino našo. Zató je hotel iz nje narediti od francoskega cesarstva in od Italije nekoliko neodvisno deželo, posebej upravljano, po vzgledu nekdanjih

francoskih márk srednjega veka. Pri uredbi dežele je imel Marmont pred očmi najbolj vojaške ozire. Jako državniško o tem piše sam, da pri vsi organizaciji ni delal po kakem tujem vzoru, temveč puščal je kolikor se je dalo domače uže utrjene zavode in šege, „kajti nič ni ljudem neprijetneje nego svoje navade brez potrebe izpreminjati,“ piše v svojih spominih. Tudi javne blagosti národove ni puščal iz vida in skrbel je zlasti za to, da bi se zopet vrnila javna varnost.

To pa nikakor ni bilo lahko delo. Če se mora priznati, da se je za vladanja Francozov na Kranjskem v tem oziru mnogo storilo in dosti vzboljšalo, zahvaliti se je bilo le čudoviti organizatorični zmožnosti, katere je vojak genijalnega francoskega národa v vseh rečeh kazal v krajih, katere je zasedel.

Uže pod prejšnjo avstrijsko vlado se je bila skrb za življenje in imenje podložnikov močno zane-marila. To ni veljalo le o Kranjskem, nego sploh o Avstriji in sredni Evropi. Država je imela vedno zunanje vojske, bila je v vednih zadregah, morala je obračati vse sile na svoje obrambo pred zunanjimi sovražniki. Tako se je malo mogla brigati za brambo proti notranjim protivnikom javnega reda. Vojakov je bilo, primerno z denašnjim časom, malo in težko jih je bilo dobivati iz ljudstva. In kar jih je bilo, potrebovali so se zunaj dóma na mejah.

Na Kranjskem so se tačas naredili pri prehodu javne oblasti iz roke edne države v roke druge novi

neredi. Avstriji zvesti ali morda le odlikovanja željni uradniki so bili po mnogih krajih kmetom orožje dali in jih naščúvali zoper Francoze, zmagonosno v deželo prihajajoče. Ubogi, v orožji neučeni kmetje, to sevéda niso nikjer ničesar opravili proti redni zmagovalni vojski. Mnogokje so videli, da je njih podpihovalec, uradnik, o pravem času odnesel peté, in vprašali so se: kakšen razlog imamo mi, da bi se dali streljati? Videči, da pametnega vzroka ni, razšli so se največ. Kateri so pa sovražnika počakali, ti so se razbegnili vsaj potlej, ko so videli, da vojak vse drugače strelja nego neuki neróднеži.

Ali orožje je bilo prišlo mej ljúdi. Tisti, ki so se imeli zarad upora bati novih francoskih gospodarjev, bežali so v gozde in goré in od tam delali nemire. Kesneje, ko so Francozje za svojo vojsko nabirali novincev, bežali so dotičniki tudi radi v gozde in pomnožili število ljudij, ki so morali živeti ob sili in plenu. Tako so bile ceste po Kranjskem nevarne. Zlasti mnogo francoskih uradnikov je bilo opljenjenih in ubitih, a tudi domačim drhal ni prizanašala. Vlada pa vsemu temu ni bila kós.

Občine so poleg vseh teh novih klátežev imele svoje velike križe tudi s starimi, od nekdaž neiztrebljenimi četami zlih ljudij, ki so brez dela hoteli živeti na tuje troške in ne ločili, kaj je moje in kaj je tvoje.

Mej temi je bila slovita zlasti po Gorenjskem, pa tudi po vsem drugem Kranjskem in v Istri raz-

širjena tatinsko-tolovajska skrivna zadruga Rokovnjačev, kateri so bili od nekdanj grozna šiba kmetu in gospodu. A v teh nemirnih časih tuje invazije je bila njih predrznost priklopela do neznosnega viška.

Rokovnjači so imeli staro dobro organizacijo, opirajočo se na strogo disciplino in vražno véro. Imeli so redne glavárje, znali so svoje mreže razpletati po vsi deželi, in tisti, ki so bili v zadrugo popolnoma vzprejeti, imeli so celó svoj jezik, to je, mnogo besedij mej seboj ustanovljenih, katerih nihče drug v njih pomenu ni razumel. Ta jezik se je prilično mnogo ohranil še do današnjega dné, in sicer nekoliko v spominu národa, največ pa v zapiskih kriminalnih sodnikov.

Ime Rokovnjači — Valentin Vodník je slišal in zapisal tudi menj navadno imenovanje Rokovníki, a pri Prešérnu se bere tudi o Rokomavhah — je staro in se opira na národno vražo, ki smo je omenili uže v prvem poglavji, in ki ni bila razširjena le mej našim národom temveč po vsi sredni Evropi, namreč da se z rokó neporojenega deteta more čarati. Še dan denès prosti národni ljudjé ne pusté radi nóseče ženske sáme na kakšen samotén pot, bojé se, da bi je Rokovnjači ne dobili. In temu razlaganju našega preprostega slovenskega národa nahajamo znanostnega podpornika tudi v nemškem bajeslovji, slavnega učenjaka Jakoba Grimma, ki na strani 606. pripoveduje: „S prsti neporojenih otrók se morejo čarobnosti uganjati; če se zapálijo ali zažgó, narejajo plamen, ki ljudí

v hiši uzaspáni, da se nobeden ne prebudí.“ — Tudi na Francoskem je morala mej národom nekđaj biti ista vražna véra, kajti beremo, da v „coutume de Bordeaux“ je v čl. 46. govor o cópranji z rokámi mrtvih otrók.

Ko so Francozje zasedli Ilirijo in je bil energični maršal Marmont imenovan — kakor Valentin Vodník v prevodu neke vojne sodbe leta 1810. pravi — za „general poglavárja slovenskih dežel“, začeli so bili najprej trebiti Rokovnjače na Notranjskem in v Istri. Maršal v svojih, kesneje po njegovi smrti izdanih spominih pripoveduje to sam: „Razuzdanost teh tatóv in razbojnikov je bila tako velika, da si prebivalci ni so upali iz mést, ako se niso prej vsako leto z razbojniki pogodili, koliko jim bodo dali, več ali menj, kakor so bili premožni ali ne. Ako se je kakšen človek hotel te naklade osloboditi, razdevali in pustošili so tatje njegovo imenje. Moja dolžnost je bila to zlò odpraviti. Ali imel sem, tako rekoč, premagati šele protivje prebivalcev, ki so preštašili, ko so se slišali, da se imajo razbojnikom zameriti in ki so se bali za svoje stanovanje in za svoje življenje, ako javno oblastvo zoper razbojnike ničesar ne opravi, kakor so videli, da se je to prej večkrat zgodilo.“ Prav tako, kakor z isterskimi Rokovnjači, morala se je postopati z gorenjskimi, ki so imeli svoje središče v kamniških hribih. A ta bój bode ravno pojasnjen iz naše pripovedi, zatorej se vrnimo k nji.

Tretje poglavje.

Govorila sva mej saboj
O visoki stvári;
Rešétáli so mej saboj
Kmetje svoje vboštvo.
Pa mi zlodej glavo zmoti,
Vrže me za kmeti;
Skoči z manoj moj prijatelj,
V ték spusté se kmetje.

Fr. Levstik.

mevno je tedaj, da je bil v tako nevarnih časih pomladanski semenj leta 1810. v mestu Kamniku prav majhen. Kmetje so se bali prodajati, če so kàj imeli, nekoliko zató, ker je bilo nevarno denarja imeti, nekoliko pa tudi zató, ker so bili zmešani zarad preklica in ne polne veljavnosti prejšnjega avstrijskega denarja, zarad uvedbe novih „frankov“ in zarad različnih pretiranih govoríc, kakor se v tacih časih rade raznašajo mej kmeti. Kupovàt hoditi so se tudi bali, ker je bil vsak pot opasen pred razbojniki. Kdor ni torej prav moral, ostal je domá. Kamniški prodajalničarji so zató upravičeno tožili, da ni skoro nič trgovanja, da semenj uže dolgo ni bil tako slab, da še nikoli ni bilo tako malo ljudi. Tudi kamniški

krčmárji so bili slabo zadovoljni, ker so videli, da bodo morali polovico za semnjárje pripravljenega mesá jesti samí in da vina ni bilo treba posebej za ta semenj nastavljati. Le eden krčmár je bil izvzet, eden je imel poleg slabega semnja vender nekoliko pivcev.

To je bil krčmár Jošt Vlagar, ki je točil vino in žganje v svoji mali hiši na severni stráni Kamnika, na levem bregu Bistrice.

Mej vsemi pivci ob tem semánjem dnevi v Vlagarjevi krčmi je bil najglasnejši Blaž Mozól, petinštiridesetleten človek, pa na videz starejši, velike rasti, posušenega lica, a jako živah in iskrih očij, nekoliko zanemarjen v obleki ali vender oprán in osnažen. Zmirom in zmirom je vstajal izza mize; govoril z vso izbo, sedaj s tem, sedaj z ónim, zmirom šaljivo in zbádljivo, takó, da mu je odgovarjalo sedaj živ smeh, sedaj rezno zabavljanje. Zlasti trem sumnjivim neznancom, ki so za ozko mizo pri péči sedeli samí, metal je ostre pušice, tako da so ga óni srdito pogledovali.

Poleg njega je sedel lep mož, najmenj deset let mlajši, v kmetski, toda izredno skrbni obleki:

„Nikar, strijc, molčite pa pijte,“ reče ta Blažu, potegne ga z močjo poleg sebe na sedež in mu toči vino. „Pustite ljudi na míru!“

„Véš kaj, Nande,“ govori strijc Blaž Mozól mlajšemu sosedu na uho, „Nande, verjemi ti mêni, da so óni-le trije, ki pri péči sedé, kakovi Rokovnjači,

továriši berača Tomaža, ki se je denès v zémľjo pogreznil, če ni ušel. Pa jaz se jih nič ne bojim.“

Pri tej srdito govorjeni trditvi Blaž Mozól zopet vstane, a lahka rdečica izpreletí obraz mlajšega tovariša, katerega je óni Nandeta imenoval in čegar roke so bile belejše in menj delavne nego družih omiznikov.

„Naj bodo óni, kdor hoté, kaj nama to mari, drážiti jih nikar!“ reče Nande bolj tiho in pomakne svoj klobuk od zajčje dlake niže na óči, da je zasenčil široki, toda lepi obraz.

„Drážiti? Menda se jih vender ne bojiš?“ ropoče Blaž. „Ti véš, Nande, če misliš moje sestre hčer jemati za ženo, moraš znati tudi udariti, kadar je treba, posebno dokler še fántuješ. One-le tri Rokovnjače pri péči pa jaz sam vzamem náse in si jih upam s starim metlíščem poditi skozi vso kranjsko deželo tjà v Lahe. Ti capinje bi bežali kakor pes, kadar je klobaso ukradel.“

Glasno so se kmetje zasmijali okolo. Oni trije pri péči so mrmrali nejevoljno mej seboj, jezno in zaničljivo pogledovali Blaža in pili. Dva sta bila mlajša, eden star. Vsi trije so bili slabo opravljeni z različno, močno ponošeno, in ne njim na telo novo umérjeno obleko. Starejši je imel malo osivelo brado razraslo góri do pod óčij. Mej mlajšima je bil eden majhen, švèpav in je imel širok obraz, od osepnic razjeden. Drugi je bil srednje rasti, debel in lasje so mu pa-

dali kakor griva dolgi po plečih. Tega je Blaž uže večkrat videl, dva sta mu bila pa neznana.

„Poznaš li óne?“ vpraša ga nasproti sedèč kmet.

„Ne poznam vseh treh, ne, ali jaz imam takšen dober nos, da Rokovnjača uže pol ure daleč dišim, kakor Rokovnjač biriča in lisica past.“

„Pij, samó ne delaj zabáve, Blaž! Zopet bi se rad tepel, ali denès se pod mojo streho ne bodeš,“ reče sedaj krčmár Jošt Vlagar in pobriše drobtine in razlitke po mizi. Blažev mlajši sosed dene roko na čelo in z očmi pritrjevalno namigne krčmárju. Toda Blaž Mozól je bil, kakor se je z njegovega izredno iskrega očesa videlo, uže nekoliko vina prepoln in torej nepokoren. Rekel je:

„Ti si grd človek, Jošt, da ti povem, če imaš prav dobro vino. Bog ti pomagaj! Grd človek si pa res, če mène zmerjaš, ki sem dober kristijan. Tam pri pèči, glej, imaš Rokovnjače; če niso vsi trije, eden je gotovo, ker mèni smrdí, kakor hudiču krst. One pokaraj, Jošt, ali ne mène, kristijana, da bi te pasla sáma kisle repa!“

V tem je bil zlezal Blažev tovariš izza mize in skrivaj namignil krčmárju, naj gré iz izbe za njim. Blaž se je rotíl dalje, posnemajoč pridigarski glas kmetom govoril, a vedno po stráni pogledaval:

„Resnično, resnično vam povem, prijatelji moji, ko bi nas eden mogel vse Rokovnjače pobiti, to bi bilo grozno veselje v nebesih in v peklú: v nebesih,

ker bi se na tem svetu nič več toliko razboja, tatvine in greha ne delalo, kakor ga dela ta nesnaga, in v peklu bi vsi hudiči plesali od veselja, da so edenkrat te kranjske zlódje dobili méd-se. Pa méni se zdí, da se je uže konoplja razrasla, od katere bode vlakno pleteno, da jih obesimo vse. Novi gospod graščinski oskrbnik kolovških gospodov se jim je zarotil, Rokovnjačem, da hoče vse povedati, ste li slišali? Davi je bilo na semnji klicano, da dobí trideset tolarjev, kdor pové, kje imajo brlog, ali kdor ujame kakovega glavárja. Kdo jih bode zaslužil? Ko bi jih jaz mogel! Précej! Nič se jih ne bojim!“

„Jaz grem,“ reče eden kmetov družemu tiho in boječe.

„Čakaj, da plačamo, jaz pojdem s teboj,“ reče óni in dregne družega tovariša, rekoč:

„Če je res ónih ciganov kdo Rokovnjač — védeti ne more nihče kot Bog, ki jih pozna, mogoče je vse — potlej ni dobro biti zraven, ko jim Blaž zabavlja. Pridejo lahko ponôči in mi streho nad posteljo zažgó, kaj si morem za to. Takšen lahko usta razteza, ki nima nì hiše nì otrók, ki je vse zapravil, kakor Blaž. Zató béžimo, pijàn je in prenaravnost govóri, kar misli.“

Plačavši svoje račune so kmetje odhajali drug za družim, Blaž pak je dalje Rokovnjače obdelaval.

Trije možje pri péči so bili ali zeló potrpežljivi ali pa so se bali krepkega kot pretopalnika poznanega

Blaža Mozóla, zlasti ker kaki štirje kmetje so bili še v sobi, ki bi mu bili morda pomagali. Zdajci je bila Blaževa pozornost za nekaj hipov odvrnjena na drug predmet.

Vrata se odpró in v izbo stopi gòst, s konjskim bičem v roci. Blaž Mozól ga takoj spozná; zató vzdigne svojo čašo in ga kliče vesel, kakor bi Bog zná kako ljubljenega pobratima po dolgi ločitvi zopet ugledal:

„Hejo, hoj! Tone Oblóski, Rajtguzen, ná, pij, Rajtguzen! Še zmirom si suh kakor drénov klin, ki je devet let v dimu visel, o ti ljubi moj Rajtguzen, Rajtguzen, ti konjski lišáj, ná, pojdi pit, Rajtguzen! Suh si pa res kakor kajžarska kôza sušca meseca, Rajtguzen! Hejo!“

S tem imenom počesčeni došli novi gòst, nam uže znani kobilar ali konjski mešétar Oblóski Tonček, pride k mizi, izpusti dolgi konjski bič ob sebi, da glasno trkne na tla, obriše roko ob grobosuknene hlače, ki so bile z usnjem obšite na sedálu in mej koleni, kakor jih imajo jézdeški gospodski hlapci, prime ponujano čašo, ovrτί jo dvakrat in reče Blažu za prijateljski odzdrav:

„Suh? No, ti se tudi ne moreš z mastjo bahati, Mozól! Ali te še ni nihče pretepel, kakor bi bil zaslužil, ko si lépo dóto zapíl in zabíl? Ti si tudi suh, dasi lahko domá za pečjo ležiš po zimi, in kruh ješ, ki so ga drugi pridelali, poléti se pa v senco zavalíš, kláda

ti pijanska! Kàj misliš, da ne vem? Dokler je tvoja dleta pela, pili smo ga, da je bilo vse mokró. Sedaj ti pa časih uže bolj grčavo hodi, slišim. Pa vender še tudi staremu prijatelju napiješ in kapljo privoščiš. Zató dobro zdravje, Blaž!“

Rekši popije konjár iz Blaž Mozólove polne čaše polovico.

„Le stresni ga, da bodeš dno videl, to vse Nande plača, ne jaz. He, Jošt, vina na mizo, ali te kislice vinske, ki ni vredna, da bi jo podganam nastavil, a piti jo pa moramo vender. — Sédi sèm, Rajtguzen!“

„Pred pol ure je še vino hvalil, sedaj zmerja. Sit si, sit, domóv pojdi!“ reče krčmár Jošt.

Blaž se sedaj ogleda in vidi, da so bili uže tudi zadnji štirje kmetje odšli. Njegovega tovariša Nandeta tudi ni bilo nazaj. Novoprišedši konjár pak ni prisédel k njemu, temveč sédel k mizi pri pēči, k trójici, katero je Blaž dolžil rokovnjaštva.

„Kam je šel Nande? Kje je, Jošt, povej!“ reče pijáni Blaž.

„Šel je in plačal je vse, le še ti pojdi za njim“, deje krčmár, „dosti imaš!“

„Zakaj me podiš? Misliš, da nimam denarja? Več ko ti, več ko ti, Jošt.“ — Rekši išče Blaž po žepih, ali ničesar ne pokaže, tako da se je moralo misliti, da ali ničesar nima ali pa ga je uže vino tako premagalo, da ne najde.

„Kdo je ta Nande, da je tako neumen, da záte plačuje?“ vpraša Blažev znanec Oblóški Tonček od druge mize pri péči sèm.

„Kdo je Nande? To sam Bog vé, jaz uže ne. In nihče pri nas ne. Res, udari me po glavi ali koder misliš, če vemo kdo je Nande, ali kod je prav domá. Naj bode od koder je!“ govori Blaž, „Pri nas se žéni. Našo Polónico bi rad, moje sestre hčer. Čedna mala púnica, tako lepa, da bi jo ciganje ukrali, ko bi jo videli. Od našega soseda je kupil v last vse: poslopje, njive, travnike, hosto, še mačko. In polovico je z gotovino plačal, s starimi tolarji, tako ti rečem, véš? Ampak, ti pojdi k mēni! Kaj si tam sédel?“

„No, takšen zèt k hiši, ki ima denar in za vino rad plača, to ti je po volji, kaj ne? Kaj ti ni nikoli povedal, od kod je prišel?“

„Od kod? Tam s Štajerskega od nekod. Ne vem več, kako se právi. Ali to je čudno, ali ni čudno, ljubi moj Rajtguzen, da kadar govori, tako govori, kakor mi govorimo, le malo bolj zavija kakor naši póljci dōli. Ne zavija pa takó, kakor sem slišal, ko sem šel edenkrat z ranjco svojo materjo na Štajersko na bóžjo pot, v Gorenji Grad, kaj misliš ti, Rajtguzen? Vidiš, ti zmiraj po oblóški zavijaš, tako nekako po ribniški „nájsem-nájsem“. A ta naš Nande, ki bi rad pri moji sestri bil zèt, nič ne zavija štajerski. Denar pa uže ima, to je res. In naša deklè, Polónica, ta ga rada vidi, kakor bi nobenega družega ne bilo.

Tako ti povem, ljubi moj prijatelj Rajtguzen! Pa sèm sédi, Rajtguzen, kakó bodeš ti tam sedèl, pri tistih grdih Rokovnjačih?“

Konjár ga, čudèč se, skoro prestrašen pogleda. A vidé, da je Blaž govoril le tja v eden dan, ozrè se po treh tovariših, ki so jezno mrmrali, migne jim, naj bodo mirni in reče :

„Če z menoj govoriš, reci mi, kakor je prav. Jaz sem Tone, ne Rajtguzen.“

„Ne Rajtguzen?“ vpraša, neverujoč Tomaž, z zategnjeno vinskim glasom Blaž Mozól. „Béži no, béži? Zakaj bi ti jaz ne rekel Rajtguzen, ki si? Misliš, da res nisem slišal, zakaj se ti tako reče? Po kranjskem se kličeš Oblóški Tone, to je res, zató ker si z Oblók in si na sv. Antona krščen. Po nemškem se pa tacim hlačam, kakor jih imaš ti (učeni naš Blaž je menda kdàj slišal „reithosen“,) kliče rajtguzen! Zató ti pa ljudje pravijo Rajtguzen, da bodeš védel. In Rajtguzen si, in Rajtguzen bodeš! Zavoljo tega si še vender tudi lahko vzveličan, kadar peté iztegneš in kadar ne bodeš več mogel po semnjéh za konje slepáriti. Věš ti, jaz mislim, da Bog uže tudi nekoliko nemški zná, da vé, kaj pomeni Rajtguzen. Kako, da bi Bog ne védel, če jaz vem, ki nisem učen, da bi dejal, kdo vé koliko. Rajtguzen ti pravijo, pa ne treba zameriti.“

„Še edenkrat mi tako reci, pa dobiš s tem-le po glavi!“ Rekši vzdigne Oblóški Tone jezno svoj bičevnik.

„Kakó da bi ti ne smel rěči? Zakaj bi ti ne smel reči Rajtguzen?“

Komaj je bil Blaž besedo izgovoril, plane Tone od mize po konci, skoči na Blaža in ga z močjo po glavi udari. Blaževa glava pak je bila trda, udarcev vajena, zató se nje gospodar tiho izza mize vzdigne in s svojo dolgo roko čez mizo zgrabi protivnika ter ga krepko drži dotlej, da se izrije izza mize. Précej sta bila oba možá, ki sta si pred nekoliko minut še prijateljsko napijala, v divjem bóji sprijeta. Oni trije so bili vstali in čakali, da-li bode Tone sam zmagoval. A ni bilo dolgo dvojbe. Blaž je bil močnejši. Da si je uže mnogo pil, bil ga je udarec po glavi tako vzdramil, da je ravno vsa kri vzkipela v njem. Vajen tepežnik, povije svojega protivnika v trenutku takó, da mu vzame vso moč, izpodnese mu nogó in ga vrže po tleh, da padši podplate pokaže kvišku.

V tistem hipu pa Blaž vidi, da gredó vsi óni trije nánj, katere je prej z Rokovnjači pital in zmerjal. Proti trem in še ónemu braniti se, ki se bode s tál pobral, to ni bila Blažu več šala. S kletvijo, tako glasno, da bi se bila skoro lahko po vsem Kamniku slišala, in katera je najbrž imela namen, sovražnike strahovati, pograbi Blaž Mozól neroden in težak stolec od češnjevega lesá izza mize in se z visoko vzdignjenim kot zaščitnim in napadovalnim orožjem urno pomakne v kot k vratom, da bi imel hrbet obranjen od dveh strani.

„Kateri mi pride blizu, tega udarim, da se bode še na sodni dan domislil, kdo ga je“, bahato vpije Blaž Mozól in njegove žive oči tekajo grozeče od ednega do drugega. Bali so se težkega stola v Blaževih rokah in res se mu nobeden ni hotel približati. Ali Blaž je videl, da sta dva gôsta, švépavi mali, in óni drugi debeli, vsak velik nož izvlekla izza visocih čevljev; starejši je bil gotovo tudi oborožen. In konjski mešetár Oblóški Tone ž njimi! Štirje proti ednemu! Blaž si nameni, kadar bode kdo vrata odprl, priliko porabiti in v vežo skočiti, da kàj boljšega za bran v roko dobí, nego je ta nerodni stol. V izbo stopiti pa je imel skoro kdo, vsaj krčmár, če drug nobeden. V ta namen Blaž z vpitjem ošteva Rokovnjače na debelo:

„Le pridi no kateri vas sèm, da mu bučo zdrobim, kakor kašo. Klobase bodemo delali iz vas za pse. Vi ste še slabši kot psi, ker psi nosijo vsaj svoj kožuh, vi pa ne svojega, ampak uk radeni kožuh nosite, duše rokovnjaške, tatinske!“

Kakor je pa lahko misliti, pokazala se je ta Blaževa metoda, protivnike potolažiti, ali od sebe odvracati, krivo, ker so bili vedno razdraženejši in óni mali švépavec je svoj težki nož v psujočega Blaža zalučil s tako silo, da se je ostrína močno zasadila v stol, s katerim je Blaž brzo in po sreči nož prestregel. Ali sedaj se gane stari sivobradec, in ko prime težki cinjasti plošček z mize, s katerega je bil ravno snedel mesó, odpade mu brada in Blaž s strahom spozna, da je to

óni berač Tomaž, ki je dopóldne še na sramotnem odru stal in potlej izginil. Nobene dvojbe več ni bilo, da so to res Rokovnjači! Kakor je bil Blaž Mozól hraber in se je rad tepel, ustrašil se je vender tako silno, ko je videl, da je res, kar je prej le takó na izust govoril, da ni mogel prestreči cinjastega ploščka, ki ga je Rokovnjač Tomaž vrgel vánj, temveč močno je bil v glavo zadet, stol mu je padel z rók in onesvesten se je Blaž za stolom sam zgrudil na tla.

Sedaj skoči mali švépavi Rokovnjač bliže, izdere svoj v stol zasajeni nož in ravno hoče zamahniti, da bi jeklo Blažu v rébra porinil in mu za vselej zavezal strupeni jezik, ko čepečega nekdo zgrabi in z močjo prevrne po izbi. Jezno se rokovnjaček pobere in hoče z nožem skočiti na novega sovražnika, ki je bil s krčmárjem skozi vrata stopil: bil je óni mladi mož, ki je prej z Blažem sedel in ga je ta imenoval Nande. Nobenega orožja ni imel v roci. „Suni ga!“ kliče stari od mize švépavcu.

„Upetaj, šmolar!“ zavpije Nande in ob ednem nad glavo pomolí levo roko z razklenjenimi prsti.

Kakor bi ga strela zadela, izpustí mali švépavec na ta klic in glas svoj nož na tla, debeli njegov tovariš séde nanagloma k pēci in zajéca, stari Tomaž in konjár srepó gledata dohodnika. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho.

Četrto poglavje.

Tát, rokomávh govori jézik drúgim neuméten.

Prešéren.

Klic, ki je pokazal tako veliko oblast nad štiri navzočnimi gôsti, da so v nesvesti na tleh ležečega Blaža mahoma pozabili in s strahom in pokornostjo gledali nastopivšega, hoče izreči iz rokovnjaškega jezika v navadno slovenščino preložen nekoliko rokovnjaški kompliment: „Stráni, pes!“

Rokovnjaški jezik je imel le za najnavadnejše samostalnike in glagole tuje besede, katere je pa slovenski pregibal in sklanjal in s slovenskimi vezniki, prislovi in zaimki mešal. Vsa množina rokovnjaških besedij, vzetih iz pol razumljene ali največ niti nerazumljene romanščine in germanščine ali pa celó kár od neukih ljudij izmišljenih izrazov, ni bila velika. Vender je bila dovolj obširna, da je govor nerazumen storila ónemu poslušalcu, ki ni bil v tem tajnem jeziku poučen, katerega niti vsi Rokovnjači niso znati smeli, temveč le izvoljenci, ali najzanesljivejši.

„Suni ga, he?“ ponavlja Nande besedo starega Tomaža in stopi bliže, z divjimi pogledi.

Stari si obezuje odpalo sivo brado in reče:

„Mojster Groga, te besede mi ne moreš zameriti, jaz te nisem spoznal, ko si takšen obrit in ostrižen kot kmet in takisto oblečen, in mlajši. Nikar mi ne zameri, mojster Groga, mi vsi te nismo poznali do sedaj ne, da si na glas izpregovoril po našem.“

Nande, ali kakor ga je Tomaž zval G r o g a, naglo s prstom migne, naj molčé, in nobeden ne zine. Potem se obrne in pripogne do ležečega Blaža ter ga razgleda in pretiplje. Vidèč, da je popolnoma nesvesten, ali ne močno udarjen, reče krčmárju, ki je bil takoj za njim prišel, in ednemu Rokovnjaču, naj neseta nezavestneža iz izbe v vežo. Potlej se obrne k ostalim trem in reče osorno:

„Kaj sem vam ukazal? Tukaj skoraj sredi mesta nove pobôje napravljati, in précej z noži? Ljudí nam na krvavi sled ščuvati, a brez vse potrebe in samó da se pijánemu človeku, kakor je ta, neumno zabavljanje ustavi? Niste li ravno prej slišali na trgu, da imamo novega sovražnika, ki se kolne, da vas hoče povesiti, in razpisuje vaše glave? Posebno ti, Tomaž Velikónja, ki smo te komaj pred nekoliko urami oteli?“

Vsi molčé, kakor zmerjani otroci.

„Uže grem, mojster Groga, a žejen sem bil, in glej, ker imam to brado in vso drugo obleko, ne pozna

me tù nihče, le Tonček me je spoznal, ki je védel,“ izgovarja se Tomaž.

„Môlči! V mestu nimate ničesar iskati brez mojega povelja vi trije!“

Razven konjárja vstaneta oba Rokovnjača na odhod. Tonček ukazovatelja vprašaje gleda, da-li povelje iti velja tudi zánj. Videlo se mu je skoro, da bi tudi on rad ušel oblastnemu možu z očij, dasi je védel, da imata še račun vkupe.

„Stoj!“ reče potem Nande in ustavi Rokovnjača mej vrati. Oba se vrneta. Gropa jima govori:

„Nobeden od vas ne zini nikomur ni besedice, da smo se tukaj sešli, da ste me videli v tej obleki, in kakor sem denès, in da ste me slišali zvati s tem imenom, ki se je imenovalo tù. Nikomur, sem rekel! — Ti pojdi, Velikónja počaka.“

Švépavi mlajši odide. Tomaža Velikónjo pa odvéde Gropa k steni in mu tiho ukazuje: „Preobleci se, kakor misliš, toda pojdi précej na Kolovec, tam se ukradi v hleve in glej, da ponôči od ednajstih do dneva izvedeš tistega konja, katerega oskrbnik denès iz Kamnika prijezdi. Če misliš, da sam tega ne opraviš, vzemi s seboj, kogar hočeš. Konja privédeš potlej do blizu Rovske cerkve, tam ga na cesti temu Tončku izročiš. Morda bodem jaz sam tam.“

Velikónja odide. Nande se obrne h kobílarju, migne mu, naj gré ž njim v kamro, in tam mu reče prijazno:

„Ti si prinesel denarja, ki si ga skupil. Pokaži! Ravno potrebujemo denarjev.“

Rekši séde k mizi, a Tone odpaše izpod obilega naprsnjaka usnjatega mačka z denarjem in ga vrže na mizo rekoč: „To je kar je.“

„A vender nisi rekel, da je to vse, kar si skupil za blagó, ki si je dobil od mojih ljudij?“

„Vse je, vse!“ reče Tone boječe in svojo suhoro roko briše ob koleno.

Groga razpoloži novce in brzo po vrhu prešteje ter dé:

„Ni vse! Ti si dobil v Višnji Gôri tri konje in dve kobili. Na Grosupljem si na cesti prodal ednega konja, a edno kobilo. Potlej si pa pod Debelim hribom dva konja dobil, tako da si pet glav prignal do sém v Kamnik. Kar si tukaj zánje stržil, kjer si jih preceno dal, samó tega je petintrideset frankov več, kakor tukaj denarja kažeš. Kar si prodál po poti in pridobil, tega ni tukaj, prijatelj! Hočesh védeti, koliko je tudi to? Zakaj misliš pritajevati? Kar si zaslužil, to dobiš od mène. Da bi si ti sam jemal, tega ne! Ko bi jaz ne bil denès na semnji videl, da si res naš človek in mož, ki zna, kar hoče, ne vem, kako bi te sedaj-le izplačal, ko misliš, da me moreš prevariti.“

Kobílar z Oblók prebledí. Strah ga je bilo pred tem možem, ki vse vé, še óno, kar se je godilo, ko ni nikogar bilo zraven. Zatorej hitro brez vsake besede poseže pod pázduho in iz tamošnjega žepa privleče še edno mošnjico denarjev ter jo strahoma položi pred ónega.

„Tako je!“ reče rokovnjaški glavár, a ne iztegne roke po mošnjici, ne pogleda je od znotraj, temveč jo porine kobílarju nazaj, primakne še od kupčka pred seboj, kar je mogla pest zagrabití in reče:

„To imaš za sedaj. Glej, da se pri mêní zmirom več naravnost zasluži, kot za hrbtom. To je več, kot si mislil, da dobiš. Če se bodeš pa še kdàj poskušal sam plačevati, utegneš dobiti rokovnjaško plačilo. Poznaš kákovó je?“

„Mojster Groga, nikoli več!“ reče skesano Tone in hoče oditi z novci. A glavár Groga mu velí:

„Stoj in poslušaj! Vés, kje je Kolovec?“

„Vem.“

„Drevi od ednajstih do dneva čakaj pri cesti mej Kolovcem in Rovsko cerkvijo. Eden naših ljudij ti prižene konja. Tega zajahaj in prodaj ga za kolikor moreš, toda ne blizu. Jezdi v Trst ali v Reko. Dvajset tolarjev prineseš mêní, vse drugo je tvoje, konj je vreden več kot trikrat toliko. Dobro pa jahaj, da te ne zasledé. Suho cesto imaš. Hôdi!“

Ko je Tone korakal iz hiše in veže, slonel je zunaj ob zidu Blaž Mozól, katerega je bila mrzla voda iz Bistrice, s katero so mu glavo prali, zopet obudila v življenje.

„O Rajtguzen, Rajtguzen, kam pa greš, čakaj me no!“ reče Blaž z bolno vinskim slabim glasom.

Tončku pa, rokovnjaškemu pomočniku pri konjskih tatvinah, sedaj niti na misel ni prišlo, da bi se

zarad ónega imena Blažu ustavljal, temveč gledal je, da je brž prišel od hiše.

Notri v izbi je krčmár rekel Grogí:

„Ali je pametno, da se brez brade in takóv, kakeršen si sedaj, kmet, pokažeš svojim ljudem?“

„V naglosti nisem mogel drugače, sicer bi mi bili tega pijanca Blaža ubili, a to bi mi ne bilo še po godi. Potrebujem ga še sam. Dobôdi mi popirja, pero in tinto!“

Precëj dolgo je trajalo, predno je krčmár prinesel popirja in družega pisala. Grogá nariše na popir veliko roko, pod njo konjsko glavo, in napiše pod oboje, da glavár Rokovnjačev razpisuje šestdeset frankov tistemu Rokovnjaču, ki še nocoj ukrade Kolovškemu oskrbníku, ónega konja, ki ga je denès jezdil.

„To moraš ponôči nabiti na Gavričevo hišo,“ reče krčmárju. „Oni razpisujejo po beraških trideset frankov na mojo glavo; jaz jim hočem pokazati, da na njih konja glavo razpisujem še edenkrat toliko in jo še tisto noč imam! Čez nekaj dnij razpišemo ravno toliko na Gavričevega psa!“

„Kdaj moram to nabiti?“ vpraša krčmár oprezno in skoro boječe.

„Še nocoj, po pólnóci, zjutraj, ali kadar moreš.“

„Pa če me kdo vidi?“

„To bi bilo neumno. Le glej, da bodeš tako storil, da te nihče ne bode videl. Lepše je in bolj po našem, Jošt!“

Peto poglavje.

Kaj nam hoče oče Žumar,
Kaj nam hoče njega drug?
Hoče vašo lepo hčerko.

Národna pesem.

Na vzhodu od Kamnika sta stali ob stezi, po kateri se čez hribe peš hodi proti grádu Kolvcu, nekako sredi pota navzgori, na pol v hosto potisnjeni dve kmetski hiši, malo bolj ko streljáj na dvoje, samotno. Tù sta od nekđaj gospodárilí dve kmetski rodovini: Mozóli in Paleži. Bili sta dve tlake in desetine slobodni naselbini, od davnaj premožni in v okolici veljavni, celó pri kamniških meščanih čislani ljudjé. Ali v tem času, ko se je vršila naša povest, videti je bilo, da bode moški rod obeh rodovin izumrl in da prideta lepi kmetiji v tihem zavetnem in rodovitem žlebu na tuja imena.

Paleževa hiša je uže bila prešla na tuje ime. Nekoliko tednov pred začetkom naše povesti je bila na pródaji, ker je bil stari Palež umrl, a za njim ni nihče ostal, nego sin, ki je prej študiral in sedaj bil na Dolenjskem nekje graščinski uradnik. Kupil je

Paleževino mladi mož, ki smo ga mi v prejšnjem poglavju v kamniški Jošt Vlagarjevi krčmi po imeni Nande nekoliko spoznali, a ga tudi z drugim imenom zvati slišali. Za tedanje razmere, ko je bilo malo denarja v deželi, bilo je kmetskim ljudem, ki so bili vajeni le z naturalnim gospodarstvom izhajati, celó mnogo, da je kupec Nande „Paleževemu gospodu“, poslednjikrat na svojem domu oglasivšemu se, brez težave polovico kupa na roko odštel, pa se je še delal tako, da je bilo videti, da še ni vsega okroglega od sebe dal. Drugo polovico je obljubil izplačati v dveh letih.

Sosedki Mozólki se je novi sosed prikupil s tem, da je toliko denarja précej štel in še nekaj imel. To se vé, da bi se ji bil še bolj, ko bi bil kàr vse plačal. Ali ona je vedela, da so časi hudi. Sicer so pa pri Mozólovih novega soseda poznali tudi uže nekoliko malega, predno je bil kupil Paleževino, pa kakor omenjeno, ne mnogo. Kake dvakrat je namreč prej pri njih prenočil, večkrat podnevi mimo gredoč ustavil se pri hiši. Rekel je, da je kupec za vse: za vòli, za žito, za platno. In mati Mozólka mu je verjela, strije Blaž Mozól pa tudi, ker njega je pri Joštu v Kamniku ali drugjé vselej rad povabil pit. Blaž je dalje védel, da ga Jošt Vlagar tudi pozná, tega Nandeta, da je kupec, daleč čez Ljubljano slovèč mož, Štajerec.

Zakaj je v to samoto zahajal k Mozólovim, zakaj je napósled soséšćino Paležev kupil in se tù hotel

naseliti kot kmet, tega Nande Mozólki sicer ni précej naravnost rekel. Ali žena je uže toliko imela odprte oči in poznala svet, da je videla pravi vzrok. Da bi mu tù v rovtah kraj tako ugajal, njemu, ki je bil vajen bele ceste in ravníce, tega žena ne bi bila verjela. Tudi je bila Paleževina preopuščena, da bi se je bil denaren človek, ki ni bil od mladih nog tù vajen, polakomil, čeravno je bila dobra in velika lastnina. Dalje je bil Nande res podobnejši móžu, ki z lehkim kupom in prékupom denar služi, negoli kmetu, ki ga veseli težko oránje v teh hribih.

Temveč, kakor je žena opazila, vlekla ga je nje devetnajstletna hči, Polónica. To napósled ni bilo težko ugeniti, ker so videli vsi, videl strijc Blaž Mozól, ki ni mogel nobene primolčati, videla je dekla, videl je hlapec in slišal je celó mlajši bratec.

Gospodinja Mozólka ni ugovarjala zoper to najdbo, molčala je in čakala, kdaj Nande kàj poreče. Kajti, ker je imel denar, in je bil videti, no, takšen, kakor drug človek, zdelo se ji je, da bi bil uže še dober, da se vzame za zeta. Sósebnó je bilo kmetíci vdovi všeč to, da hči, ako soseda vzame, ne pojde daleč od hiše, temveč nji, materi, lahko na stare dni še zmiróm pomaga pri tem in ónem. Za to, da hči ostane blizu pri dômu, imela je Mozólka še eden razlog, velik ali ne vesel. Sinovi so ji bili razven ednega vsi pomrli. A še ta ostali edinec, Pavle, dve leti mlajši od Polónice, bolehal je uže na prsih in bati

se je bilo, da pojde na isti bolezní kot oče in bratje mu s tega svetá, da torej družega naslednika ne ostane kot Polónica, katera je bila zdrava in čvrsta kakor mati. Če Pavle tudi umrje — in mati Mozólka je bila smrti v svoji hiši tako vajena in morda toliko trše naravi, da je o tem mogla premišljevati brez solz — more vsaj Polónica obe posestvi združiti v edno. In tolažilna misel je bila za gospodárno krepko ženo vsaj ta, da potem bože oboje to kmétovanje vkupe kakor mala graščina veliko.

Edna stvar pa vender ni bila Mozólki nič po volji. Nande je bil tako malo na novem kupljenem dômu in se je tako malo brigal za ureditev kmetovalstva na pridobljenem svojem posestvu, kakor bi ga nič ne veselilo. Po več dnij ga ni bilo, niti ob nedeljah ne, in najrajši je prihajal na večer, da bi potem zjutraj zopet izginil po svoji „trgovini“, ali Bog vé kam. Treba je bilo sejati jaro žito, a sejalo se ni nič. Po njivah je trava rasla, ali v hlevu niti še živine ni bilo, na grêdi niti edne kokoši, v svinjaku ničesar živega razven podgan. Orodje pa, kar ga je bilo pri hiši, rjavélo je po kotih. To Mozólki ni bilo nič po volji, kajti žena je bila tistih edna, ki je ravno tako ljubila vôli v hlevu, rejene prašiče v svinjaku, in polje lepó razoráno in obsejano, kakor svojo hčer ali svojega sina. Kajti ko ji je bil lani na pómlad poginil junec, kateremu je mislila ravno na Kamniškem semnji prikupiti par, da bi se voziti učila, žena ni nič menj jokala, kot pred-

lanskem, ko ji je bil umrl uže tretji sin. Hlapec France je trdil, da je bilo solzâ za juncem še več, negoli solzâ za sinom.

Ko jo je torej novi sosed edenkrat vprašal: „Mati, ali mi boste dali Polónico?“ bilo ji je to vprašanje po čudi. Vender je dela svoje precěj debele roke in do komolca od solnca zagorele laktí navskriž pod prsi in vprašala: „Na kaj jo pa jemlješ? Kje bodeš kâj zelja in repe pridelal za v kâd in žita za v málin? In kje imaš kakšno kravo za mleko? Ali misliš, da jo bodem pustila, da bode s piskrčkôkom hodila dôli v vás pónje?“

„To vse s Polónico napraviva, denarja mi ne manjka“, reče Nande.

Žena se grohotno zasmee, ali dobrovoljno.

„Kaj pak! Moke bosta kupovala! Kakor kašna kamniška štacunarica bode moja hči ob kupičku živela? In potlej: tudi greh je za take reči denar izmetavati, ki domá samé vzrastó, če se človek giblje in zêmlje ne pustí tako pregrešno v plevelu zarasle, kakor jo puščaš ti. Kaj vender misliš? Čemu ti je kmetíja, če ne kmétuješ?“

„Sam ne morem, še imam pri svojih kupčijah dosti potov in opravkov: zató mi pa Polónico za ženo dajte, da mi ona domovino zgospodinji kakor je prav, ona zna, naj začnè. Saj Vas ne vprašam za dóto, samó da mi daste Polónico.“

„E, kaj! Imela bode, kar se spodobi, vprašaj ali ne vprašaj ti, ali kľor je. Na prazno je pa ne dam in ko bi imel ti denarja kakor francoski cesar, da bodeš védel. Tudi se ji ne mudí, saj je je domá treba. Kadar ona gré iz hiše, moram précej še edno deklo vzeti. Le ti se prej kmétovanja loti, pa pústi vse letanje po sveti, Bog vé kod in kaj. Tisto ni za pošte-nega človeka, mislim jaz, da bodeš védel“.

„Sam, brez gospodinje, ne morem kmétovati“, reče Nande tako ponižno, da je kmetica mislila, ta se bode dal oviti okolo prsta.

„Kaj si rekel? Sam ne moreš? Kako sem pa jaz mogla sáma, ko mi je mož umrl in mi je še pustil kôpo malih otrók? In še prej, ko je leto in dan bolan lazil okolo, ne živ ne mrtev, sáma kost in koža, za nobeno delo, le za jesti in za potrato? Vidiš, in sáma sem kmétovala in ne more mi nihče očitati, da sem kdàj naredila pol groša dolgá. Jaz sem ženska. Ti si pa mož, a praviš, da ne bi mogel začeti sam, ko bi ti vender nekoliko pomagali tudi od naše hiše? To ni nič! Pokaži prej, kakšen kmet bodeš, kako znaš delo v roko jemati, potlej te bodemo pa ženili!“

Tako je govorila mati Mozólka. In pri tem je ostalo, ker novi priseljenec na sosésčini ni hotel uže précej začeti kmétovanja, temveč je kakor prej vedno več z dóma bil, nego pri dômu. Ni se ženil, ali ker je bilo kakor zmenjeno, da je ženin Polóničin, zahajal

je Nande vedno k Mozólovim, tako da je bil več pri njih nego na svojem novokupljenem dômu.

Polónica je bila krepka, zdrava deklè, v mnogem oziru čisto máterina hči. Nandeta vzeti je bila pripravljena précej od kraja, ko ga je spoznala, ko jo je prvič ogovoril, saj je bil čeden človek in ubog tudi ni bil. A zarad tega bi se od kraja ne bila dolgo jokala, ko bi bila zvedela, da Nandeta ne bode več k hiši. Pride pa drug, če hoče; če neče, pa vse edno, bila bi rekla. Jezilo bi jo bilo, to se vé, uže nekoliko, uže zarad razžaljenega samoljubja, da bi jo bil pustil. Ali déklica je bila tudi, kakor so druge: možá dobiti je hotela, čeravno strasti v nji od kraja ni bilo, niti ne preobilice nežnih čutil. Polónica je imela od mladega polne roke dela, misliti niti ni utegnila. Tudi so jo z osorno besedo gonili na delo, torej je ni imelo kaj navaditi uže iz prva mehkosrčnosti in vzbuditi potrebe ljubezni. Malo je iz početka govorila ž njim, kadar sta bila ali samá ali kadar sta bila v družbi. Toda kadar se mu je nasmijala, da so v gladkem lepem, pak zagorelem lici se naredile nepopisno ljubeznive jamice in so se pokazali mej rdečimi ustnicami beli zobjé in se ji pod velicimi obrvmí zaiskrile najlepše črne oči, bil je tuji sosed Nande ves ognjen od ljubezni do nje, in rekel je, da mora biti njegova, ako se protivi ves svet. Tačas ga je tudi ona posebno pogledala, rada pogledala, čudeča se njegovim besedam. In ker je te besede mnogokrat slišala, vérovala jim

je, vérovala tem bolj, ker je bil ta mož prvi, ki ji je podobno govoril. In vérovala je, da jo ta mož ljubi, kakor bi je najbrž nobeden drug ne ljubil tako močno. Polónica, hči samotne kmetske hiše, shajala se ni mnogo z drugimi ljudmi. Poznala je fante ali mlade móške od nedelje s pota od maše, ki pa ni bil dolg skupen, iz semnja, kamor je bila nekaterikrat šla, in z nekoliko tacih prilik. A kolikor jih je poznala, nobeden ni govoril tako lepo o ljubezni kakor ta Nande. Zató ga je vedno rajša imela, ako mu tudi tega ni pripovedovala. Sram je je bilo pokazati se mu. Dalje pa je bila tudi mati povedala na tihoma svoji hčeri z brezozirno odkritostjo in kmetsko iskrenostjo, ki nima navade iskati stoprav primernih besedij, kadar je treba vso resnico povedati: mati Mozólka je bila hčeri jasno in brez izbire besedij razložila, v kaki nevarnosti so dekleta pred moškimi in zakaj in kako se ji je treba várovati Nandeta dotléj, dokler gospod fajmošter pred altarjem ne položí štole čez njiju roke. Čista kakor čuvaríca vestalskega ognja je poznala Polónica vender uže po materi življenje in se čuvala. Na videz je bila hladna, v istini pa je vse gorelo v nji. To je strast Nandetu le množilo, in — kakor je pri tacih prilikah navada — rotíl se ji je, da mora njegova biti, in bil ves v plamenu, kakor mladič dvajsetih let.

Zakaj je torej ženitev odlašal? Kakšni so bili tisti opravki, ki jih je imel po svetu, da ga ni bilo

domá? O tem Nande Polónici ni rad odgovarjal, in to jo je nekoliko peklo, poleg tega, da je bila radovedna, čeravno ne tako močno kot druge ženske, kajti močno radovedne ženske baje da težko premagujejo izkušnjave.

Tist pak, ki je imel živo protivnost in čudno sovražnost do tujca ženina, bil je Pavlek, sedemnajsetni brat Polóničin, rahel tenkokožen mladenič, kateremu so vsi sosedni ljudje z obraza v obraz rekali: „E, Pavlek, kako si zelen, kako si bled! Ti pojdeš za očetom v krtovo deželo, škoda záte; mari bi živel!“ Pavleka je taka kmetska bolníška tolažba sicer jezila, ali še bolj ga je jezilo, da ta njemu zoperni tujec v njegovo rojstveno hišo bodi in da je sestra tako neumna, da ga ne zapodí! Instinktivno je dečko sovražil Nandeta, da mu niti odgovarjal ni, ako ga je ta ogovarjal. Ali ker je bil Pavlek najmlajši pri hiši, niso ga dosti vprašali za svèt in za to, ali ima dobro in slabo mnenje o kom. To je menda tudi snubáč hitro opazil, zató se sčasoma niti več trudil ni bratca záse pridobiti.

Poleg njega je bil takisto strijc Blaž od kraja protivnik Nandetu. Strijc Blaž Mozól je bil prav za prav nekakov nepotrěbnik pri hiši. Svojo dóto je bil zapravil in zapil na veselicah in nedeljskih popóldnevih uže največ za gospodarstva svojega brata. Njegova svakinja bi ga bila torej smela od hiše zapoditi; ali mislila je: Naj sedí tù! Kam hoče iti?

Delati se mu dosti ne ljubi, jesti mu imamo kaj dati, hvala Bogú! Tako je bil Blaž pri hiši strije, svetovallec, pomagač in postopač. Blaž se je zvesto držal dóma, dokler ni kje zaslužil ali dobil kakšnega denarja, kateri ga je z neznano silo brž gnal v krčmo. Tudi Blaž je imel glas v svetovalstvu Mozólove hiše, čeravno le bolj posvetujoč glas, ker zgodilo se je zmirom le tisto, kar je ukrenila mati Mozólka. Ker izpregovorjena beseda pri ljudeh zmirom več ali menj izdá in nekoliko nje obvisí, bil bi se tudi Blaž nekoliko protivil zoper to, da se ta čudni tujec hoče ženiti na Mozólovini. Ali Nande je bil spoznal, kje je strije Blaževa potipna stran. Pogostoma ga je povabil na vino, in za vino, surovo ali žgano vino, bil bi Blaž dal dušo, nikari pa nečákinje svoje, katero je pa sicer rad imel. Blaž se je tolašil, da kdor žejnemu bližnjemu rad vina plača, takšen ne more biti zél človek, in če je tudi z nemškega Štajerja domá, tako daleč, da noben naš človek ne vé, kje.

Po tem si tedaj lahko razložimo, kako je to, da smo bili Blaža našli ob semnji v Kamniku v Jostovi krčmi z Nandetom pijočega in na njegove troške.

Tudi je sedaj jasno, zakaj se je Nande — da ostanemo pri tem imeni vsaj dokler prijatelj Blaž sam še družega ne vé — tako odločno potegnil za Blaža, ko je bilo njegovo življenje v opasnosti.

Šesto poglavje.

Bog ga vedi, Bog ga znaj!
Po noč' prišel, po noč' odšel.
Národná pesem.

Blaž Mozól je v nedeljo popóldne na péči izleknjen ležal, glavo z majólkasto ruto križem prevezano imel in stokal od bolečin, nasledkov Kamniškega tepeža ter preobilega pitja.

Družina Mozólova je bila od službe božje prišedši odkosila in se je razhajala. Kdor je utegnili, ali komur se je zljubilo, rekel je kako dovtipno šalo na troške trpečega hišnega strijca Blaža, ki ni mogel nič jesti in je vedno gladil svojo bolečo tepeno glavo. Kajti povsod so ljudjé taki, da, kadar se jim godí škoda, nimajo bati se, da se ne bi kdo našel, ki jih še zasmehuje, ker zasmeh ljudjé bližnjemu radi dajejo, rajši nego pomoč.

„Denès tako žalostno gledate, strijc Blaž, kakor véliki petek“, reče hlapec France, klobuk na glavo nantikaje.

„Takó se grdo držíte, kakor bi bili ves Kamnik požrli brez solí in zabele“, pridene še dekla, ki tudi ni hotela zaostati.

„Hu-u!“ javka pak strijce Blaž in s prstom tiplje obézano glavo.

In ko sta hlapec in dekla odšla, začnè še hišna gospodinja:

„Ker se hodiš pretépat, zató pa lêži sedaj, kláda ti lesena, ne da bi šel k maši v nedeljo!“

„O ti sitnica, ko bi tebi eden glavo tako ubil, kakor so jo mênì Rokovnjači, tudi ti bi denès ne bila pri maši. Hu-u, o kako me bôde in trga po buči! Ne réži náme, ne réži še ti, ampak pojdi mi iskat zele-nega hobáda, če je uže za mejo, ali vsaj bezgôvega zelenja, ali pa encijana mi poišči, ali najdi tavžent-rožo, če uže rase, da denem kàj na rano, drugače se mi vrag še prisadí in morda bi še umrl, če na mož-gane udari, ta spak.“

Mozólka je na to odgovorila z besedo, ki je bila robato zmerjanje; ali najbrž je imela v nje jeziku nežnejši pomen, kajti šla je iz izbe in iz hiše vèn in res tjà za mejo iskat zdravilnih rastlin, ki jih je želel Blaž.

V izbi je bil ostal sám mladi hišni sin Pavlek. Tega strijce Blaž pokliče k sebi na pol zaupno:

„Pojdi sèm bliže, Pavlek! Kako sem pa jaz si-noči, ali kadar je bilo, domóv prišel?“

„I, po nogah“, odgovorí Pavlek, ki tudi ni hotel zaostajati v dovtipu in se veselo roga strijčevemu vprašanju. „A res ni dosti manjkalo, da niste po vseh štirih lezli; ko bi bili samí, bili bi uže ali po vseh

štirih prišli, kakor „biba-leza tôvor nese“, ali bi bili pa v koreninah ostali dôli nad Lazom.“

„Ko bi bil sam? Tedaj nisem prišel sam? Kdo me je spremil? Do dôma? Do sèm me je kdo spremil? Nič ne vem, glej, tako sem bil pijan. Kdo me je spremil do sèm? Kaj?“

Pavlek se zardí od jeze in reče:

„I, kdo Vas je spremil? O n!“

„Kdo?“

„O n“, zavpije mladenič še edenkrat, a sovražnega imena neče imenovati, temveč po kratkem premloku pristavi: „Ta, Štajerec“.

„Nande? Ahá, saj sem dejál“, reče strijc Blaž kakor sam za sé in se zamisli.

„Ni li ničesar pripovedoval, kaj se je z menoj godilo?“ vpraša čez nekaj časa Blaž?

„Nisem poslušal . . . Kaj se more goditi z Vami? Tepeni ste bili, pa je!“

„Tristo volkov, kadar dobim zopet katerega ónih Rokovnjačev, ki so me, ne odnese mi žive glave. Ednega teh moram dobiti in smleti. In če je treba, da bi ves svet obtekel, obtečem ga za njim, ki me je po glavi, kakor bi bil jaz kakšna kača, ki se na solnci greje ob pasjih dnevih . . . Ali ni Nande ničesar pripovedoval, kako so me, koliko jih je bilo in kdo so?“

„Le vprašajte ga samí, zunaj je sam“, odgovorí Pavlek.

„Reci mu notri“, velí strijce Blaž.

„Jaz mu uže ne bodem velel!“ reče fant in odide.

A zunaj poišče hlapca in mu pové, kaj strijce želi ter pristavi: „Reci mu ti, ako hočeš.“ Hlapec Nandetu izročí, da bi rad strijce Blaž ž njim govoril, ali ne more s pečí, ker ga glava prehudó bolí in peče.

Jezen je pa videl Pavlek, ki je imel strijca Blaža prav rad, čeravno mu je le grobó odgovarjal, da Nande, „Štajerec“, kakor je imenoval bodočega neljubljenega svaka, ni prav nič hitel v izbo, temveč še dolgo prazno besedičil s sestro in z materjo, ki je bila v tem uže raznega zdravilnega zelenja natrgala in Blažu pod obézo okolo glave naložila, to se vé, ne brez naukov za prihodnjost in ukorov za preteklost, kateri so pa vsi vkupe padali na kamenita tla strijce Blaževe nepoboljšljivosti.

Ko pride Nande k Blažu v izbo, gleda ga ta najprej čudom, kakor da ga prej ne bi bil še dobro ogledal.

„Kaj je?“ vpraša Nande in nehoté se mu čelo zbere v gubè.

„Ti si me iz Kamnika od Vlagarja spravil domóv?“

„Drugače bi bili v kolovóznih mlakah na poti obležali, strijce, tako ste se bili napili. Kogar sva srečala, kogar ste videli, nikogar niste poznali.“

„Glej no, glej! I no . . . kaj sem rekel? . . . Reci, kaj si ti izpregovoril, ko si tačas v hišo stopil, kadar so bili óni Rokovnjači mène pobili, bés jih dregni!

Kaj si tačas izpregovoril? Tako nekaj čudnega, da so se te vsi ustrašili, to se mi nekoliko še zdí, kakor v sanjah, potlej pa nič več ne vem. Kakor bi se mi sanjalo, bródi mi po glavi. Reci mi no tisto čudno besedo, ali je bila edna sáma, ali dve besedi?“

Nande je bil ravno obrnjen od strijca, drugače bi bil ta videl, da je na njegovo vprašanje kár prebledel. A takoj je z glavo stresel in rekel:

„Kakšno besedo! Jaz nisem nič videl, kdaj in kakó so Vas potolkli. To se Vam je vse v pijanosti nasnovalo, da sem kàj govoril. Saj sem rekel, da niste nikogar poznali in da ste videli vse narobe. Mêne ni bilo več v krčmo nazaj, ko sem Vas bil pustil. Dobil sem Vas pred Vlagarjevo hišo ob zid naslonjenega in od tam sem Vas spravil domóv. Notri v izbi Vas je bil udaril tist mož, ki ste mu rekli Rajtguzen, ali kakó.“

„Ne baš! Rajtguzen — ti presneti Tonček ti, časih sva bila vinska brata na semnjéh in povsod, kjer sva se sešla! — ta Rajtguzen je začel, to je res, ali óni grdi Rokovnjači od pečí so potlej náme padli, in te si ti zadržal, zdí se mi, da me niso še bolj nametali, nisi li ti?“

„Jaz ne, to se Vam je mešalo, ker ste preveč pili“, odgovorí Nande in korakajoč v drugi konec izbe, jezno stisne zobé, kakor sam s seboj nezadovoljen, da je edenkrat bil tako nepreviden.

„Da se mi je mešalo?“ vpraša Blaž pólglasno.

„Gotovo tudi ne veste, da ste tistega starega dedca pri pēči, ki ste mu rekli Rokovnjač, pobili skoro do mrtvega?“ vpraša Nande skrivnostno.

„Tistega kosmatega? Tomaža? Ali sem ga? Res?“ vpraša Blaž z velikim veseljem, kakor bi šlo za dobro delo, ki prija Bogú in ljudem.

„Zató je najpametneje“, reče Nande, „če molčite o tem dnevi popolnoma. Nikomur ničesar ne govorite, veste, nikomur! Če gospóska zvé kaj o tem, zapró Vas. Sedaj so Francozje v deželi, ti ostro gospodujejo, saj ste slišali. Pri Vlagarji dôli sem uže jaz skrbel, da ne izdadó, kdo ga je udaril.“

„Samó če sem ga res. Ali sem ga dobro čésnil? In kako je to vraga, pa se nič ne domišljam, da bi ga bil udaril. Glej šenta, menda se mi je vender res močno mešalo, ker tudi tega ne vem, a take reči vem, ki niso res. Torej ti nisi prišel in ti me nisi ubranil, ko so Rokovnjači z noži šli náme . . . čakaj no . . . kakó si jim rekel?“

„To vse se Vam je mešalo. Zatorej Vam pa svetujem, strije, molčite kár o vsem, da sodnik ne zvé in da Vas ne zapró.“

„Zapró? Béži, béži! Mari jim je za to, če kdo kacega Rokovnjača kavsne! Francozje so res hudí, ali mène bi pa tudi živega ne zapirali, to ti povém. Če sam Bonapart Na-po-lijon póme pride, ne spravi me s seboj, da ti rečem. Po sámosti sem se uže z marsikaterim junakom premetaval, nobeden me sam ni še

užugal, pa bi me tudi francoski Bonapart ne, sam uže ne, da ti rečem. Zató se ne treba nič bati záme. Samó če sem res ónega kosmatega cigana potolkel. Ali sem ga, ali ga nisem? Bog mi pomagaj in sveti izgubljeni sin, da bi ga le res bil!“

Ta misel je za nekaj časa Blaža tako obradovala, da je pozabil svojih bolečin in vsega družega.

Sicer mu je pa dogodek v Kamniški krčmi vedno rojil po glavi tisti dan in drugi dan.

„Ali sem bil res tako zmešan, da se mi je vse óno le sanjalo ali v glavi zveržilo, pa ne bi resnično bilo?“

To vprašanje mu je vedno vstajalo. Od kraja je uže verjel. Toda napósled pak je strijc Blaž, ko je bil sam, odprl usta na šir, oči raztegnil in za eden hip prav neestetično jezik pomolil na svet in rekel: „Ko bi se pa mēni ne bilo mešalo! Ko bi bil ta Nande . . . I, i, i! Saj vender nihče ne vé, kdo je in od kod, ta Nande!“

Strijc Blaž je bil našel veliko misel, strašno misel, táko, da si je ni upal v hiši nikomur povedati.

Sklenil je pa paziti in iskati.

In skoro, ko je bil v kacih štirinajstih dnéh ozdravel in zopet prišel mej ljúdi, bila mu je prilika, nekaj sumnjivega opaziti.

Sedmo poglavje.

On hodi v temi okolo, kakor
se vidi, in se spozná, kakor lisjak,
zjutraj po tem, kar je škode naredil.

Washington Irving.

Rádomlji na severnem konci vasí je bila samó še v edni mali hiši luč, povsod po drugih hišah je bila črna tema zagrnila okna. V tej mali hiši je imel stari čevljar Bojec na podolgastem stolu razprostrto svoje orodje in je krpal čevlje Blažu Mozólu, ki je premogel samó edne za petek in svetek. Mozól bi bil torej moral jutri v nedeljo biti brez maše, če se Bojec, ki je časih šival, časih se po svetu potepal, ne bi dal preprositi, da jih sedaj, akoprav je bilo uže pozno v noč, popravi, kolikor se je ravno popraviti dala stara razvalina kvéderskega čevlja. Bojec je čevlje popravljaj in še svojega vasoválca Blaža je zabaval, pripovedujé mu na njega prošnjo pripóved o treh bratih, katerih je veljal eden za neumnega. Mej tem pripovedovanjem pa zasliši Bojec, kakor bi kdo dreto vlekel, in ko se ozrè, vidi, da je Blaž na klópi zaspal, kakor je bila tudi uže zaspala mačka na pêči, edina sostanovalka Bojčeva.

„Vse spí, le človek delaj še v noč!“ srdí se stari suhokostni mali mož in jezno z ročajem od kládíva drgne po obšívu, kajti dodelal je bil glavno reč, drugo pak je ukrenil pustiti za drugič ali za vselej.

V tem hipu nekdo na okno potrka. Čevljarček se prestraši, da se zgame na stolu. Še edenkrat potrka ob svinec na šipi, močno.

Bojec vstane in gré okno odpirat. Tema je bila zunaj kakor v rôgu, nikogar ne bi bil mogel videti.

„Odpri vrata in pústi me v hišo!“ ukazuje nekdo zunaj.

„Kaj pak! Komu? Kdo je?“ vpraša Bojec pa malo na stran stopi pri odprtem oknu, da ga ne bi mogel ón zunaj iz teme zadeti, ako je hudoben človek.

„Bojec, odprí, ali vèn pridi!“

Bojcu se sedaj glas zdí znan, vender se ne domisli, kdo bi bil. Zató še edenkrat vpraša:

„Kdo si pa?“

Namesto odgovora se pomolí bela moška roka z razprtími vsími petími prstí, s hrbtno stranjo naprej, na mazinci je bil vélik srebrn prstan, ki je imel vkován debel, primerno težek jeklen gómb. Bil je to takozvan tepežni prstan, kakor so ga Gorenjci v starih časih dobivali z Nemškega. S tacim prstanom na mazinci je bila težka kmetska pest oborožena za smrten udarec.

Bojec je poznal znamenje z rokó, in prstan na tej roki, in silno se je prestrašil.

„Précej, précej, précej!“ mrmral je naglo skozi okno, boječe se ozrl po spečem Blaži, da-li ni ta ničesar videl ali čul, in ko je Blaž v pol-temi mirno ležal kakor prej, ugasne Bojec luč in po prstih leze iz izbe in v temò h kličočemu človeku pred okno.

Komaj je bil zunaj ko plane Blaž na nóge in pristopi k oknu, da bi slišal, kdo je in kaj imata čevljar in on. Prejšnje klicanje na oknu ga je bilo vzbudilo in videl je skozi okno tudi čudno znamenje z rokó, ki je bilo Bojca tako preplašilo.

„Je li kdo pri tebi?“ vpraša nekdo zunaj.

„Mozólov Blaž. Čevlje sem mu šival; ali sedaj spi kot polh“, odgovori Bojec ponižno in poltiho.

„Kdo, Blaž? Povsod vrag nosi tega pijanca“, reče tujec. In Blažu se zdí ta glas dobro znan! Vleče na ušesa, da bi še kàj ujel, ali zastonj. Le še kako posamezno besedo čuje, toda kaj Nande — njega je namreč spoznal — Bojcu zabičuje, ni mogel razločiti. Napósled sliši vender, da vpraša čevljar:

„Jutri obsoré?“

„Ob tej uri, ali malo kesneje ga privêdeš“, reče Nande.

„Če pride sam.“

„Če pride sam; a če pismo pošlje, prinesi pismo, pa tudi ponôči, ne podnevi. In hòdi po dólenji stezi, da nihče ne vidi, celó Mozólov pes te ne smé oblajati. Na dólenjem konci potrka na okno, na katerem bodeš

videl luč, in na katerem bodo stale dve ali tri bele trske. Slišal li?“

„Slišal!“

„Ná!“ Rekši mu je dajal nekaj denarja. Potlej je odšel.

Bojec je vrata svoje kočee zopet prislonil, da so režávo zaškripala v podbôjih. To je bilo Blažu znamenje, da brž zopet po klópi léže in premišlja, kaj bi, kaj ko bi Bojca za vrat prijel in prisilil, da pové, kaj óni Nande okolo njega hodi, okolo zanikarnega Bojca, in celó ponôči!

Sedaj pride gospodar kočee zopet v izbo, kateremu je Blaž tako iskrene želje gojil. „Spiš, Blaž?“ vpraša.

Blaž se potuhne, nič se ne oglasi.

„Spí!“ mrmra Bojec, vzame kresílo in gobo s kotička na pêči, ukreše in zopet užgè z ožvepljeno nitjo svojo svetilnico, staro lončeno čepinjo z oljem. Potlej pak Blaža potrese za koleno in ga goni:

„Hoj, Blaž, čevelj je cel, vstani, obuj se in hôdi! Jaz sem zaspan“.

Blaž vstane in se izlekne, kakor stoprav sedaj prebujen, ogleda zašiti čevlji, obuje ga, dvakrat s petó ob tla udari, kakor bi hotel poskušati, bode li se stopati dalo v novo zašitem obuvalu, pak reče potem:

„Véš, kaj se mi je sanjalo sedaj le-tù na tvoji klópi, Bojec?“

„To dej, drugič povej, nocoj sem uže tudi jaz zaspan, le pojdi v božjem imeni!“ govori čevljar.

„Kaj pak! Misliš, da se jaz dam tako zapoditi iz hiše, kakor zajka iz detelje! Da bi mojih sanj ne poslušal! Sapramiš, rajši ti vrat zavijem. Misliš, da ti ga ne morem?“

„Zató ker sem ti čevelj zašil?“

„Za to dobiš groš, kadar prvega zopet v roko dobim. Sedaj pa poslušaj, kaj se mi je sanjalo.“

„No, kaj?“

„Sanjalo se mi je, da sem bil šel v planine nad Kamnik. In ko sem prišel góri v skale v Jêrmanova Vrata, če véš, kje so Jêrmanova Vrata?“

„No, kako bi ne védel?“ deje Bojec.

„Ko sem prišel v Jêrmanova Vrata, srečam veliko žensko, tenko kakor lopár, prepasano kakor ôsa in hudih očij kakor mačeha. ‚Kdo si,‘ vprašam. ‚Torklja sem, Torklja, Blaž, da bodeš védel,‘ reče, ‚Torklja.‘ Pogledam jo na drobno in pravim: ‚I, videl te nisem še nikoli, ali res si taka, kakor dékle govoré, da pod streho hodiš, kadar predejo. Od kod pa hodiš in česa iščeš, Torklja?‘ vprašam. In kaj mi baba pravi, kaj meniš?“

„Kako čem védeti?“ proti vpraša Bojec.

Blaž Mozól pak se nagne proti Bojcu in v skrivnostnem glásu in z razpetimi svojimi velikimi očmi pripoveduje: „Véš kaj mi je rekla? ‚Dôli sem bila,‘ pravi Torklja, ‚v Rádomlji,‘ pravi, ‚in sem se bila skrila pri Bojci,‘ pravi, ‚gôri na izbi,‘ pravi, ‚in sem poslu-

šala, pravi, „kako je bil prišel k njemu — Rokovnjač,“ pravi, „Rokovnjač!“

Tukaj izpusti Bojec od sebe glas, ki ni bil ni „a“ ni „e“, ali nekako tako se je glasil in težko bi bilo določiti, ali se je mož bolj ustrašil, ali se bolj čudil, ali oboje.

„Kako je bil prišel Rokovnjač k njemu“ — nadaljuje Blaž mirno — in mu je poročil in dejal: „ti, Bojec, ná to in to, pa pojdi tjakaj in tjakaj in reci temu in temu, naj pride na moj dom gôri na Paleževino, kjer sem ravno sedaj kupil domačijo, pa nihče ne vé, da sem Rokovnjač, samó Blaž Mozól vé, ki je moj prijatelj in tudi uže v naši družbi.“

„Ti tudi?“ strměč vpraša Bojec.

„Glej ga, jemlji te Kurent! Zakaj li jaz ne bi bil, ako si še ti! Pa kaj me gledaš tako grdó, kakor sam Deklecjám, tisti rimski, ki je svetníke trpinčil in svetníce?“

Bojec je usta kár odprta pustil in zijál. Vse je verjel; kakó bi káj tako za gotovo povedanega ne verjel!

„No, in ravno, ko sem hotel Torkljo vprašati, kam, po kaj in h komu te je naš prijatelj Rokovnjač poslal, prišel si, nadloga stara, in si me vzbudil. Nisi li mogel še tako dolgo spečega me pustiti, da bi bil še to zvédel? Kam te je poslal?“

„K Brdskemu pisárju, da Grogí poročí, kdaj Francozje . . .“

Tù Bojec naglo preneha. Morda se mu je ponovila sumnja, da ga je Blaž venderle prevaril. Morda pa ni res, da je tudi on Rokovnjač.

„Groga? Kdo je Groga? Ta na Paleževini?“ vprašuje Blaž, ki je bil vedno drznejši, ko se mu je posrečilo prvič prevariti Bojca.

„Ti ne véš, kdo je Groga? Ti, ti nisi...!“

„Kdo govori, da nisem!“ srdi se Blaž. „Kdo pravi, da nisem?“

Zdajci se domisli Rokovnjač, da se lahko na drug način prepriča, da-li je res Blaž ud njegovi družbi. V tem slučaju je gotovo znal njih jezik, vsaj nekoliko.

„Ti si grile, privolhav si nas v šrencenco pertanat; ti si naj birgav!“ *)

„Kàj je to nemško ali je francosko, ali je volčje, ta hav-hav-hav?“ vpraša Blaž. In Bojec je videl, da se je dal po čudni pripóvedí in po manévru Blaževem izpeljati na led in da je izdal eden del skrivnosti, če Blaž morda ni uže vsega slišal skozi stene.

„Ti si mi lagal,“ reče Bojec, srepó gledé Blaža, a roka mu kakor skrivaj poseže po podolgovatem stolu in izmej svojih šil potegne ostrobrušeni krívec, čevljarski nož.

Ali Blaž Mozól je imel očí povsod, zapazil je tudi, kam je šla Bojčeva roka in kakor mačka na miš,

*) Iz rokovnjaškega poslovenjeno: „Ti si birič, prišel si nas v ječo spravit; ti si naju poslušal“.

skočil je Blaž na starega prijatelja in ga krepko tiščal za pestjó, ki je držala krívec.

„Ne bodeš ti Blaža Mozóla z noži drezal, ne! Izpústi nož ob tla!“ vpije Blaž.

Rokovnjač, čutèč, da je slabši od svojega protivnika, izpustí nož ob tla. Blaž potem protivnika z močjo zavihčí in vrže nazaj s stolca, na katerem je sedèl. Padajoč omahne Bojec z obema nogama in podere tudi podolgasti stol s svojim orodjem in s svetilnico, tako da je bilo na edenkrat tema v izbi. Blaž suje z nogó v temè po čevljarji kàr tjà povprek, kakor je hotelo prileteti, ali po nòsu ali po kólku, govorèč:

„Ná, ti pasjedlakec, ná! Pa še! Bodeš ti mène z nožem drezal? Jaz ti dam vetra, pa bode pihalo z viharjem, kateri ti bode izpulil in v rêsje odnesel še tistih pet lás, ki jih imaš, lás rokovnjaških in peklú prodanih.“

Zunaj Bojčeve kočè Blaž iz temè še za slovó rokovnjaču zažuga, da ga hoče gotovo še obešenega gledati in napóti se po stezi iz vasí.

Mejpotoma je začel premišljati. Torej je bilo vender res, da ónidan v Kamniku ni bil takó pijàn, da ne bi bil ničesar védel, temveč óne Rokovnjače je le Nande ukrotil. Bojec mu je rekel Groga, Groga! Prav rokovnjaško ime. In ta človek Rokovnjač? Ali resnici podobno je bilo. Ničesar ni delal, nihče ga ni videl trgovati, temveč le govoril je, da trguje; nikoli ga ni bilo domá, in vender je imel zmirom denar! In

ta človek se je hotel ženiti v njegovo rodovino! Groza! Drobna Polónica Rokovnjačeva nevesta! Kako bode debelo pogledala, kadar to zvé! In kaj poreče nje mati! Iz kože skoči od jeze. A kaj porekó ljudje, ko to slišijo!

Ta Nande ali Gropa je gotovo eden glav Rokovnjaških, če ne prva glava. Drugače bi se ga Bojec ne bil tako ustrašil. In v graščini Kolovški in v Kamniku bodo dali lépe razpisane denarce radi tistemu, ki jim glavo Rokovnjačem ovadi ali celó privéde.

Zató Blaž Mozól naredí ta črtež: Précej ko pridem domóv, pokličem hlapca Franca, oba oblezeva sosedovo hišo in primeva in zveževa ga. Če ga ni, pride jutri zjutraj, primeva ga tačas in zveževa ga! Potlej ga pa povédeva zvezanega kakor bika ali v graščino Kolovško ali pa v Kamnik, ali gospodu Poljaku, ali gospodu Gavriču. Če je on glava, dali bodo več kot so oklicali. Toliko denarja v cesarskem srebru ali pa v frankih, naj bode kakor hoče, da le je!

Ko je prišel domóv, sklical je brž hlapca in mu povedal, da je Rokovnjače ovóhal: Nande je eden, Bojec eden. Ali blavec ni bil zadovoljen takoj s postelje v hlevu iti ž njim v sosedovo hišo gledat, dali Nande tam spí ter ga prijet in zvezat. „Pa saj ga primeva jutri zjutraj!“ reče Blaž v svojih lehkich računih in sam léže spat. Da bi mu ponôči mogel kdo račun do jutri pomóčiti, n. pr. Bojec, tega se ni domislil.

Osmo poglavje.

Ko sliši to, ne zgrudi se na tla,
Strahota pred seboj je ni obšla.
Ko upala je še, bil čut mehák.
Ne upa več, zdaj duh je v nji krepák.
„Kogá ljubiti nimam več, ne smém,
Zakaj bi bala se zató, ne vé m.“

Byron.

Na jutrovi stráni se je žarilo, noč se je bila osvetlila, vender belega dné še ni bilo, ko je Nande trkal na malo štirioglato okno óne izbe, kjer je spala Polónica.

„Kaj hočeš?“ vpraša čudom déklica, ki je bila prišla na okno.

„Ogrni se, in pridi vèn, govoriti moram s teboj,“ reče Nande resno.

„Kaj ti je?“ ostrmí déklica.

„Če me rada imaš, stóri mi to, česar te prosim, pridi vèn k mên!“ reče.

„Oblečem se précej, vrata odprem in zakurim, potlej pa pridi noter, zakaj bi jaz hodila na vrt, kjer je hladno?“ reče ona.

„Nečeš, če te prosim? Noter jaz ne idem več. Tvoj strijc . . . ali povedal ti bodem tukaj na vrtu, pridi vèn!“

Déklica se odmakne, naglo obleče in kmalu je bila poleg njega. Ob zidu za hišo se je pod kapom sušil kùp desák, tam je sédel on in ona prisede tik njega na desno. On je imel težko sukнено bundo ogrnjeno čez levo pleče in jo je pred seboj držal vkupe, kakor bi hotel nekaj skrivati pod njo. Na glavi je imel namesto slamnika, kakor zadnje dni, kučmo od polhovih kóžic.

„O joj, ti si oblečen, kakor za zimo. Kam si namenjen?“ vprašuje ona in si dá brez branjenja od njega oviti roko okolo tilnika. Ne da bi ji na nje vprašanje odgovoril, vprašal je samó in s tresočim glasom óno staro vprašanje, ki se nam neudeležencem zdí smešno ali je ónim, ki se jih tiče, tačas vir neizmerne sreče:

„Ali me res ljubiš?“

In tudi odgovor Polóničin, katera je sedaj šele opazila njegovo razburjenost, bil je takšen, kakor je navaden v ednacijh položajih. Rada bi bila zavpila „dà!“ takó močno, da bi se bilo razlegalo tjà ónkraj Kamnika, ali sram je je bilo tako živo resnico glasno povedati, tiho je pritrdila, da ga ljubi res in žaréči obraz skrivala naslanjaje se na njega ramo. Toda kmalu se je sklonila in lehkodušno vprašala: „Kaj ti je pa denès?“

„Ako bi me ti ljubila takó, kakor ljubim jaz tebe, dèkle moje, bolj od vseh družih ljudij, bolj kot mater, brata in dom, šla bi z menoj, kamor bi jaz hotel.“

Ona upogne glavo in zopet opazi njegovo nenavadno resnobo.

„Ali zakaj bi hodila stráni, če treba ni? Zakaj to praviš?“

„Ako bi pa treba bilo?“

„Šla bi!“ odgovorí ona hitro kakor kljubovalen otrok.

„Res, Polónica? Reci to še edenkrat!“ deje on nekako veselo iznenádejan, prime jo za róko in ji ognjeno zrè v očí. „Bi li šla ti z menoj, sedaj précej?“

„Précej pa ne, saj ni treba“, reče ona, in se mu zopet čudi. „Kaj ti je?“

On jo izpustí pa reče čez nekaj časa:

„Déklica moja, ti ne véš še, kako te jaz ljubim. Tako, da bi šel za tebe v smrt, vice, pekel, ali v nebesa, kamor greš ti. Ko bodeš slišala, in še denès bodeš slišala, kdo sem, nikar se ne ustraši, temveč misli, kaj sem ti rekel: na poti v pogubo me odvèdeš le ti na pošten pot v srečo. Samó ti, če hočeš. Ti si moj angelj váruh, če ima človek angelja váruha. Ti me moreš rešiti, drugi nihče, če me ljubiš, če ostaneš moja, naj ljudjé porekó, kar hoté. Ustrašila se bodeš, ko zaslišiš, kakó mi bodo rekli, ali domisli se mojih besedij in véruj le to: tebe ljubim bolj kot te more

še kdo na široki zemlji, in kadar tebe vidim, tačas sem dober človek, tačas sem pripravljen storiti vse, kar ti želiš. Zató, déklica, ljubi me in reši me!“

Široko, ogorelo lice se mu je bilo v tem bolj zardélo, z očij pak so se mu svetile solzé, prve solzé, katere je videla mladica v očeh ljubljenega možá, in to jo je omamilo. Objela ga je in poljubila ter prosila:

„Nande, ti ljubi moj, ne jokaj, ne, oj, jaz tega ne morem videti!“ in jokati je začela sama. „Povej mi, kaj ti je, kaj naj storim? Vse storim, kar rečeš, vse, in grem s teboj, kamor rečeš.“

„Res pojdeš?“

„Res!“ odgovóri déklica brez misli. Razumela ga ni mnogo več, nego toliko, da je nesrečen, da ga nekaj tare in to mu je hotela olajšati, zató bi bila obljubila vse, pa menda tudi res storila. Dekličja natura je taka pravijo.

„Ti sedaj ne poznaš še vsega, ali bojim se, da bodeš slišala skoro še preveč. Ne pozabi, kar sem ti rekel, ne pozabi, kar si mi obljubila. Le ti moreš mi pomagati“, nadaljuje on.

„Ali kaj ti je? Kam si namenjen?“

„Stráni! Vender tebe moram kmalu zopet videti, véš? Čuj! Zvečer, kadar se zmračí, pogledaj časih gôri-le v hosto pod óno sprednjo staro smreko. Kadar tam vidiš iskre kresati précej, ko se je zmračilo, tačas mi pridi naproti do sredi steze, če hočeš z menoj govoriti. Če mi bodeš pa imela kdàj kàj povedati, pojdi

ponôči — saj te ni strah, dekleta, ki je mene ljubila, ne smé biti strah neumne noči — pojdi ponôči na vrh Slemenca, in tam, kjer dva stara, visoko okleščena bôra samá stojita, napravljena bode grmada suhljádi. Rado se bode užgalo. Užgi in pri ognji počakaj. Tistemu smeš vse povedati, ki bode k tebi prišel in prvo besedo „Nande“ rekel. Ne bój se ga, če bode grd. Nimam lepih ljudij. — Vrniti se odslej ne bodem več mogel sèmkaj. Sovražniki so za menoj. Tvoj strijc Blaž me je izdal najbrž uže to noč. Če me ni še, bode me. Jaz bi mu lahko za vselej zamašil usta, in niti mēni samemu ne bi trebalo roke vzdigniti; ali tega nečem, ker je s teboj v rôdu, samó ker je tvoj strijc.“

„Naš strijc te je izdal? Komu, zakaj?“ vpraša déklica strmèč.

„To bodeš vse slišala. Samó ne ustraši se, in ne véruj ljudém vsega, kar bodo govorili. Toda ko bi tudi jaz bil tako hudoben človek, kakor porekó, za tebe sem mehak kakor dete; za tebe sem dober v srci. In če sem za druge ljudi takšen, da se me bojé, kriví so ljudjé samí, ki so me preganjali in na pólje vrgli še mladega kakor divjo zver. Ti si prva duša, ki me ljubi. Sézi mi v roko, da me ne pustiš, tudi če me drugi ljudjé obsojajo!“

In dasi ga ni prav umela, kaj pripoveduje in prav za prav ima, in dasi se ga je v tem hipu skoro bala, kajti ko je govoril, da ga ljudjé preganjajo, zasijalo mu je okó nekako divje in strašno — vender

mu je pomolila desnico, katero je trdno z obema rokama oklenil in ji molčé zrl v oči.

V tem se je bilo zdanilo.

Zdajci se začuje kletev od družega konca hiše in strije Blažev glas v tej kletvi.

„Ušel je, vrag! Ni ga več v gnezdu, zakaj nisi hotel sinoči vstati, France!“ ropoče Blaž.

Nande vstane in reče déklici: „Sedaj pa moram iti. Pomni, pomni, kaj si mi obljubila, na kaj si mi v roko segla. In, ne véruj vsega, kar bodeš slišala. Če ljubiš mène, ne bodeš jokala. Kaj so ti mari ljudjé? Jaz pa pridem kmalu zopet k tebi, ali pa ti — k méni! Pokazalo se bode, ali je ljubezen res kàj, pokazalo se bode pri tebi.“

Rekši ji stisne roko in na sever odhaja naravnost čez vrt in čez njive, kjer je najbliže do gozda. Strmeča je gledala ona za njim, kaj je pomenilo vse to govorjenje? Ko je bil za pol streljája od hiše, ugleda ga strije Blaž in kakor besen začnè vpiti: „Ho, ho, stoj! France, France, pojdi sèm, teciva, teciva za njim! Glej ga, glej ga! Drži ga, ho! ho!“

Strije Blaž se res spustí za Nandetom čez njive, a hlapec Francé mirno stoji in zijá; nima veselja hoditi v bòj, najmenj pa loviti Rokovnjačev, če je tudi res, kar govori strije Blaž. „Naj ga ujame in uklene sam, če je res tako močán, kakor zmirom govori“, reče France in vtakne edno roko za hlačni prteni pas,

z drugo pa si počasi briše stegno, kakor bi dejal:
„Jaz svojo roko umivam v nedolžnosti.“

Predno je bil Blaž pritekkel čez sredo njiv, skrli se je Nande uže v goščo nizkega gozda in strijc se je upéhan vračal.

„Kaj mu hoče strijc?“ vpraša Polónica hlapca.

„Pravi, da je ta Nande Rokovnjač, glej!“ reče hlapec. „Ponôči ga je nekje videl in slišal, pravi. In véš kaj je še slišal? Da ni Nande, ampak da je Groga, Groga, Rokovnjač!“

„Kdo pravi to?“

„Strije“, odgovori hlapec in se neumno smeje.

„Strije“, ponavlja polglasno, kakor brez misli deklè, stoji na mestu pod staro jablano, gleda srepó v tla.

Rokovnjač! To je bila strašna beseda. Ali razumela je précej vse. Pač ji je bilo, kakor bi jo bil kdo s kolom po čelu udaril. Ali déklica je imela močne živce. Ni omedléla. Temveč čez nekaj hipov se je premeknila od stare jablane, pod katero je hlapec še ostal, stráni, pregazila je, da ne bi hodila po okoliših, kùp gnoja na dvorišči in stopila v véžo. Tam se je pri spodnjih vratih naslonila na podbòj in nekaj časa strmela tjakaj prédse.

„Si uže pomolzla?“ vpraša jo mati prepirno in osorno.

Deklè se molcé obrne, vzame veliko mlečno golído v róke, naliže mehanično v njo vodé za umivanje vimena in odide v hlev.

Kdor bi jo bil sodil po zunanjem, mislil bi bil morda: ta se ne méni mnogo za to, da ji je bridka usoda ravnokar prve ideale življenja potrgala v blato. Ali krivo bi bil sodil in površno. Ne kaže se čut pri vseh ljudeh ednako.

Ljubica Rokovnjačeva! Kadar ljudjé to zvedó, kadar začnó to govoriti, o Bog, kakova sramota!

In res čudno je, da ima misel: „Kaj porekó drugi ljudjé o tem“, tako mogočen vpliv na vse ljudi, v vseh položajih, še tačas ko smo najnavezanejši náse in ko bi se za ves drugi svet imeli najmenj brigati.

Sramota!

A vender se je oglasil précej poleg tega čuta spomin njegovih besedij: „Le ti me moreš rešiti, če me ljubiš!“ To mu je pa obljubila, v roko mu segla!

Deveto poglavje.

Zdélo, zdélo pot prejelo.

N á r o d.

Tisto nedeljo popóldne je rekel Blaž hlapcu :
„Pojdi z menoj, France, greva na Kolovec, tam je novi gospod grofov pristavnik Poljak ; njemu povem, da sem dva Rokovnjača našel, on naj potlej naznani ali na Brdo, ali v Mekíne, v Kamnik ali v Ljubljano, da jih bodo iskali ali naši biríči, ali tisti francoski ku s j e (Blaž je tako slišal ‚huissier‘), ali kdor hoče.“

„Jaz uže ne grem,“ odgovorí hlapec.

„Zakaj ne? Stavim, da dobiva kàj za to; vse óno, kar so ob semnji v Kamniku razklicali; potlej pojdeva pa pit. Nisi li žejen?“

„Pil bi uže, pil. Ali kaj, ko bi Rokovnjači zvedeli, da sva jih midva tožit šla, strije? Kaj pa potlej?“

„Ti se jih bojiš? Sram te bodi! Jaz pa nič. Le pomisli, da je novi gospod Kolovški, grofov gospodar Poljak, obljubil trideset goldinarjev tistemu, ki le sled pokaže do Rokovnjačev, Gavrič pa trideset. Jaz ga

imam, sled. In torej imam tudi trideset in trideset goldinarjev. Na Brdu bode dohtar tudi še kaj dodal. Potlej se pa vsi zberó, francoski „kusje“ pridejo, kmetje od vseh krajev pritisnejo, jaz ž njimi, pa jih bodemo gonili kakor zajke. Pojdi z menoj! Za vino je denar gôtov, pa ga bodeva pila še denès na upanje lepó kakor Odám in Eva, ko sta pod figovim drevesom sedela in sladko vince iz okrogle buče gólcala; mène uže po grlu praska. Pojdi!“

In oba se počasi napotita.

„Ali, strijc,“ nadaljuje hlapec govor počasno, morda da bi strah odvrnil, „kaj ste Vi rekli, da sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela pa vino pila iz buče? Saj ga nista.“

„Kdo pravi, da ga nista,“ prepira se Blaž, ki se ni rad udal, da bi kdo več védel kot on, zlasti pa tak neokreten hlapčè ne. Zató se vname mej njima po poti ta-le prepir.

„Nista ga ne pila,“ reče hlapec.

„Kakó da ne?“

„Zató, ko ne!“

„Kaj jima ga ne privoščiš? Nevoščljivec! Odám je vender tvoj oče, Eva tvoja mati. In moja sta tudi, in še fajmoštrova oče in mati, če malo pogledamo čez hrbet nazaj, kaj pak! Pa jima ne privoščiš buče vina?“ prigovarja Blaž in svetlo gleda.

„Zató ga nista pila, ker ga je izumil šele Noe, veste? Jaz dobro vem, da sem takisto slišal 'vengelj

brati. Noe je pa vino izumil kesneje, ker njega je mati dosti kesneje porodila kot Odáma, da boste vedeli, strijc. Jaz tudi nekaj vem. Kar vem, pa vem. Nisem tako neumen ne, ne treba misliti tisto, strijc!“

Z odločnostjo in s pogumom je hlapec France govoril ta govor, eden najdaljših in najbistroumnejših v svojem življenji. Ker to se mu ni pripetilo vsak dan, da bi bil znal Blažu ugovarjati, kateri je imel po mnenji tega okraja jezik nad vse doktorje. In res, pri tej priliki je bil hlapec Blaža popolnoma podrl. Ta ni védel hipno ničesar odgovoriti. Da je Noe vino izumil, to je bilo res. „Kako, da sem to pozabil bil?“ jezí se Blaž in se zardí, kajti, da bi ga France bil v kozji rog ugnal v taki učeni stvári, to se mu je zdela izguba na svoji slavi in části. Nekaj hipov je torej Blaž moral misliti, kako bi se izrezal, kàr mu pride na misel:

„Pa vender ni res! Véš ti to, ko sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela in vino pila, bilo je še pred grehom, predno ju je Bog osúval in v réso vèn zapodil, tačas, ko sta bila še v raji. In če se sliši brati in pridigovati, kako grozno dobro jima je bilo v tistem raji, pa da bi ne bila imela buče vina? Imela sta ga, tako ti pravim; ker pojdi se solit z dobroto, če vina ni za pijačo, in morda nì žganega ne! Kako si moreš misliti dobroto in raj brez vina?“

To je bil pa zopet za hlapca Franca tako pre-pričalen in silen dokaz, da ni znal nasproti priversti nobenega ugovora; zató se je udal in ponižno rekel:

„Saj menda je res tako.“ — Da bi pa svoje razgovorno pobitje pokrili in izročili hitri pozabljivosti, vrne se hlapčeva misel k njiju prvotnemu pogovoru o Rokovnjačih, torej vpraša :

„Kaj ste Vi res taki, da pojedete Rokovnjače tožit? Kaj pa če kdo od njih pride gôri k nam in prinese uróke v hlev? Oni znajo zagovarjati in uróke delati, saj veste. Potlej jih pa tudi gospôda ne bodo dobili.“

„Naj jih dobodo ali ne dobodo, samó da mêní denar dajo, ko jim povem, da je ta naš Nande, ki je Paleževino kupil, eden poglavárjev. Urókov se nisem nikoli bal in vsega cópranja ne. Kadar pa kam pojdem, ne pojdem brez noža in ne brez palice. In še psa bodem jemal s seboj, kakor jemlje Kolovški svojega. Če ni drugače, dam si pa še eden pás požegnati od Odromanove Jere; potlej me v úho piši Rokovnjaška copernija, véš?“

„No, ne rečem, ali kaj Vam pomaga nož, če ti Rokovnjači streljajo z zagovorjenimi krogli, ki človeka gotovo zadenejo?“

„Vidiš, ki ničesar ne véš!“ živahno v besedo seže Blaž. „Tiste krogle, ki so zagovorjene, da človeka gotovo zadenejo, zverí nikoli ne zadenejo; tiste, ki so zagovorjene za zverí, ogibljejo se pa človeka. Kaj še tega ne véš? To so mêní pripovedovali še rájnica mati in vsi stari ljudjé vedó. No, in vidiš, če ima Rokovnjač táko ali inako kroglo, ne more zadeti nì psa nì mène, kadar hodiva vkupe. Zató sem rekel, da bodem jemal psa s seboj.“

France je bil iz nova prepričan in ni znal ugovora. Zató je zopet začel nekaj družega, kar je bilo, po njegovi misli, tudi učeno:

„To sevéda, ako bi mogla midva dobiti práprotinega semena, potlej bi se jaz uže ničesar ne bal, ko bi práprotino seme, o kresi natreseno, nosil pri sebi. Potem mi živa duša ničesar ne more, pravijo. A vrag ti ga védi, ali Rokovnjači nimajo tega práprotinega semena uže samí, oní, ki vedó uže od nekđaj od róda do róda stare cópre in vse stare križ-besede.“

„Ničesar ne znajo; krasti pa jesti, družega ničesar!“ jezí se Blaž. „Ko bi bil óni Bojec kàj znal, meniš, da bi ga bil jaz vrgel ob tla, kakor otèp slame? In Bojec je vender Rokovnjač, ker se mi je sam udal, da je? Ko bi bili kàj več znali, kakor tist svoj tatinski jezik, ki ga mej seboj govoré, kakor gospóda nemški mej seboj, misliš, da ne bi bili naučili tudi Bojca?“

„To je pa zopet res; čudno!“ In v tretje je bil hlapec France prepričan od duševno nadzmožnejšega Blaža.

V četrtem slučaji, ki pride sedaj, bila je pak stvar preočíta, da bi se bil dal véliki čudovérec France preveriti strijcu Blažu.

Prišla sta bila namreč z górskega pólja in preko senožeti po stezi v gozd, kjer so rasli mladi boróvci in različna mlada hosta, po nekaterih mestih prav gósta.

Na ednem kraji je bil neobrasli prostor ob poti širji, in lepa zelena trava je poganjala tam, ker je bilo časih mokrotno. Ob severni stráni je bilo gósto grmovje.

Na malem grmu jélševem tik pri poti pak je visela umazana prazna beraška torba, ali vsaj mnogo ni bilo v nji, ker je bila videti zeló lačna.

„Stojte, strijc Blaž, glejte z d é l o , z d é l o , z d é l o !“ kliče hlapec France, ki je bil strahoma obstal in tudi Blaža Mozóla za roko zadržal.

Oba sta gledala nekaj hipov na grmu visečo beraško torbo tik poti. Ob grmu je slonela palica gorjača, črno ožgana in uglajena. Torej se je obema gotovo videlo, da je to res „zdélo“, narejeno od zlega človeka njima ali Bog vé komu, kdor bi šel todkaj, da bode imel nesrečo ta dan, če gré tod mimo in po tem poti, še večjo, negoli da bi bil petek, ali da bi mu bila stara baba pretekla pot.

„Jaz uže ne grem dalje. Zdélo naju góni nazaj. Tù bode nesreča. Glejte, Rokovnjači so vedeli uže prej, da jih mislite na Kolovec tožit iti in izdat, zató so Vam pot zacóprali in ‚zdélo‘ napravili. Ne hodite strijc, lepó Vas prosim,“ reče hlapec.

„Če je res ‚zdélo‘, ne smé se ga človek dotekniti, pa tako ne smé iti mimo, da bi viselo nad njim. Zató ga bodem z grma sklatil, pa je,“ reče Blaž in začnè od suhih vej pod potom polena odlamati in bombardira visečo málho takó dolgo, da jo sklati z grma na tla.

„Ná, sedaj pa lahko greva mimo. Samó prijeti spaka nikar, gotovo so uší notri in še kàj družega zlódjá,“ deje Blaž in pogumno po drugi stráni korači

mimo, nekako tako, kakor se otroci ognó kače, katero so s kámenjem ubili.

Ali hlapec France je bil dejál roke v žep in je od te stráni gledal Blaža na óno stran „zdéla“, pa se ni dal pregovoriti, da bi prestopil tudi on Rubikon. Prosil in prosil je Blaža, naj pustí Rokovnjače rokovnjáčit, pa naj se vrne, ker vse kaže nesrečo. Blaž je na pósled sam odšel, hlapec se je z glavo majé vračal domóv.

Ko sta bila obá stráni z mesta in vida, kjer sta videla obpotno „zdélo“, zašumí v grmovji, in iz gostega zelenja prileze na plano mršava postava Rokovnjača Velikónje, ki se ozrè na desno po poti za hlapcem, na levo za Blažem, a potem popravlja svojo obleko, katere pa ni bilo mnogo popraviti mogoče. Iz Velikónjevega opravka bi bilo opazovalcu razvidno, da je njegova obešena torba bila čisto iz prirodnega nagiba puščena, in nikako „zdélo“. Rokovnjač se glasno zasmije, ko torbo s tâl pobira in palico zopet obéša in sam pred sé reče:

„Na Kolovec misli iti Rokovnjače tožit! Aj, aj, aj! Čakaj, čakaj, pa ti utegne moja torba res biti ‚zdélo‘, da ga še na ónem svetu ne pozabiš.“

Rekši oprtá málho in ubere pot za Blažem brzo, kakor bi njegovim petam ne prisojal, a tiho in varno stopinje pobirajoč.

„Mi ti bodemo uže pokazali, kaj je to, Rokovnjače izdajati!“

Deseto poglavje.

„In dem ich mir die Freyheit erlaubte, dem hohen Landespräsidium mit 21. July l. Js. eine möglichst umständliche Geschichte hinsichtlich der bekannten Landstreicher, die gegenwärtig den doppelten Namen *Plaiharje* oder *Rokounazhen* führen, die besonders den Kreis *Laibach* bettelnd, schniepfend, stehend und raubend durchstreichen, vorzulegen, und wie es aus den hierortigen pfarrämtlichen Tauf- und Sterberegisterien ersichtlich ist, so erhält sich der gedachte wilde Gaunerstamm schon mehr als seit 200 Jahren, der sich durch den natürlichen Nachwuchs wie auch durch den Uebertritt sonstiger arbeitscheuen Leute, gewöhnlich aber durch *Militärpflichtige*, *Militärdeserteurs*, durch das mit Laufpässen entlassene Militär, wie auch durch die aus den Strahäusern entlassenen Individuen, und sonstigen Kriminalisten sehr reichlich vermehrt.“

Iz poročila Vodiškega duhovnika *Valentiča* kranjskim stanovom.

ekako v sredi mej *Kamnikom* in *Brdom* stoji grad *Kolovec*. Njegovo léžo oznanjuje uže staroslovensko ime, ker „kolo“ pomeni prvotno nekaj globocega, „kolija“ je jama, kotanja. *Kolovec* t. j. stari grad stoji v tacem kraji, mej višinami, kakor v kotanji, da mu je národ po kolesu dal ime, kakor je rad po léži delil krajevna imena. Pa tudi ime no-

vemu, na konci doline v zakotji postavljenemu grádu to ime dobro prístoja. Naš povestničarski starina Valvasor modruje sicer, da ima grad ime od kól (vozá), in citira tudi necega patra Martina Bavčarja, kateri izvaja slovenski naziv grajski celó iz latinskega collis, holmec. Prepirati se pač nečemo z nobenim, nì z Valvasorjem nì s patrom, tem menj, ker dandenes v tacih rečéh nì ednega nì družega več ne priznavamo za avtoriteto.

Nemško ime „Gerlachstein“ ne znamo od kod je. Valvasor sodi, da je morda ime prvega posestnika, o katerem pa ne vé niti on ničesar povedati, kajti kar se pomni, bil je grad lastnína grofov Hohenwartov, kateri se pač še dandenašnji imenujejo tudi s pridevkom „zu Gerlachstein“, dasi grad ni več v njih lásti.

Tega leta, ko se vrší naša povest, bil je grof Franc Hohenwart lastnik Kolovcu, toda za francoske vlade ga ni bilo v deželi. Staro-Avstrijec in revolucijo sovražèè aristokrat se je bil umeknil Francozom, a svoja posestva na Kranjskem popolnoma prepustil oskrbnikom, ki so tako gospodarili samostalneje negoli kdàj prej.

Hohenwartov oskrbnik na Kolovci je bil Štefan Poljak; mlad mož, komaj 28 let star. On je bil stoprav pred dvema letoma pri Francu grofu Hohenwartu stopil v službo, ko je bil tudi ta po očetu grad dobil. Ker Kolovec ni imel vseh patrimonijalnih pravic, imel ni oskrbnik družega pôsla nego gospodarski, nad ljudmi

ne druge oblasti, nego graščinsko. A tudi ta sama graščinska oblast je bila, navzlic upravnim reformam Marije Terezije in cesarja Jožefa, še dovolj močna in vplivna na ljudstvo. Odločen in pogumen graščák ali njegov namestovalec je sezal lahko drzno v pravosodne in policijske reči, a niti državni okrožni načelnik, niti ne apelacijsko sodišče o tem ni niti slišalo. Kmet je bil tlačàn.

Takšen odločen in pogumen človek je bil tudi mladi Kolovški oskrbnik Štefan Poljak. Pregovor, da nove metlé dobro pometajo, čutili so vsi na graščini, pôsli in robóte dolžní kmetje, ko je Poljak nastopil svojo službo.

Mladi gospod oskrbnik je bil tenek, slok in na prvi videz šibek, ali v istini žílav in močan. Ko mu je eden hlapcev, težak hlod, iz prva nekaj nedostojno ugovarjal, vrgel ga je s svojo rokó tako lahko, brez truda in naglo iz hleva na dvorišče, da so vsa družina od čednika do gozdnika dobili zdajci veliko spoštovanje do Ljubljančana, o katerem so do tistih dôb mislili, da ne bi dveh mernikov pšenice prevzdignil. In tacim ljudém fizična moč imponira ne menj nego duševna, če ne bolj. Natančen je bil novi oskrbnik do sitnosti. Nì snopa ni odpustil na desetini, nì ure od tlake. Družina je morala delati kakor sama záse. Gorjé, če je kdo v grajski gozd šel brez odkazánja. Ves nov red je bil na Kolovci.

„Grofa bode obogatil,“ rekali so edni ljudje. A drugi, večina jih, niso opuščali pristavljati: „Sebe, sebe ne bode pozabil, in kadar bode kaj sam imel, potlej bode šele glavó nosil po konci, ker starci uže pravijo: ‚Gospòski hlapec bogàt, bìk rogàt.‘“

A hud kakor „bìk rogàt“ — da ostanemo pri národnem pregovoru — bil je Štefan Poljak uže brez osebnega bogastva zlasti tačas vselej, kadar je zopet slišal, da je to in to ukradeno, ali v grádu, ali v vaséh. Tatvine so bile pa redne, skoro tako redne, kakor nočí. Edenkrat tukaj, edenkrat tam, edenkrat blizu, edenkrat daleč. Tam je zmanjkalo slaníne s šinj ali z dimnjaka, tam žita iz prevrtane ali utrte kašče, tam junca iz hleva. In z vseh cest se je slišalo, kako so neznani v obrazu počrnjeni možje gorjáčarji tega ali tega ustavili in mu iz žepov pobrali, če je imel kaj v njih.

Zmirom pa se je odgovarjalo na vprašanje, kdo je to storil: „Rokovnjači.“ Brez dvojbe, da niso Rokovnjači delali vsega, kar se je zlega godilo, ali na njih račun je šlo vse. Lehko si je torej misliti, kakov strah je vladal zlasti po vsem Gorenjskem, dà, po vsem Kranjskem in tudi v Primorji pred groznim imenom Rokovnjač. Ta sovražnik vsacega, ki je kaj imel, bil je tem strašnejši, ker se je znal skrivati, in pa ker se ga je vse balo, ne le posameznik, tudi občine, mesta, vsa gospòska.

„Ali se res ne dá tej kači glava streti?“

Mej tistimi, ki so tako vpraševali, bil je oskrbnik Štefan Poljak na Kolovci. Vpraševal je tako pri vseh sosedih, po gradovih in po vaséh, v Ljubljani in Kamniku, na Brdu in v Volčjem Potoku. Povsod je videl, da bi vsi radi Rokovnjače uničili, ali nobeden se ni ničesar upal, nobeden ni védel, kako stvar prijeti, večina celó ni hotela ničesar slišati o udeležitvi kacega velicega lova na Rokovnjače. Zlasti kmetje so rekli: „Kadar bi jih šli mi v gozd iskat in gonit, pridejo oni z druge strani na naše domé in nam jih zapalijo, potlej pa imamo! Ker dosti jih je, takó, da nihče ne vé koliko. Podnevi hodi za plugom, kmet je kakor smo drugi, ponoči je pa Rokovnjač. Od hiše do hiše hodi kakor drugi berači, ali je Rokovnjač, in pazi kaj ljudje imajo in kje. Vse polno jih je in hudí so.“

Tako so govorili kmetje in nihče ni hotel pomôči javni oblasti proti strašni tatovski zádrugi.

Ko je bilo na Kolovci zapored več rečij ukradenih in se je zopet reklo: to so vzeli Rokovnjači — dal je Štefan Poljak razglasiti óno, kar smo slišali na semnji v Kamniku. Razglasilo se je to daleč okolo, ali nihče se ni oglasil za nagrado.

Pač pa je zmanjkalo, kakor odgovor na óni razglas, še précej tisto noč po Kamniškem semnji, najlepšega jezdnega konja oskrbnikovega iz zaprtega hleva na Kolovci in živa duša ga ni več videla. Na hlevnih durih pa je bila s črnim ogljem surovo narisana človeška roka, tako, da ni nihče dvojil, kdo je

konja ukradel, temveč so tatovje še samí pobotnico pustili.

„On se je šel z bíkom bòst,“ rekli so kmetje, rekli so gospòda v okolici in imeli so tem večji strah pred Rokovnjači. Vsak berač, sósebnó tisti, ki je bil še močan in drznejši, dobil je pri njih gotovo obil dar, ker bali so se, da je eden iz strahovite stare zádruge.

Na ta naçin je Poljak vsak dan več slišal in zvédel in začel je stvar premišljevati. In skoro se mu je zdelo, da se je nekoliko prelehkomiselno vrgel vánjo in preveç samó sebe porinil v opasnost. On je bil lovec in kot lovec bi se mu bil le nekako zanimiv zdel lov na tatove, tako edenkrat za izpremembo.

Sedaj ko je videl, da lov, ki ga je začel, nikakor ni kakšen pôsel za veselje in za zabavo in da ima tudi za njegovo prihodnjost nevarno lice, bil bi, to si je natihoma sam priznal, paç rad nekaj dal, ko bi se v vso stvar še ne bil mešal, zlasti ne po javnih oglasilih zoper Rokovnjaçe. Imel je vzrok zató in važen.

Ženil se je namreç. Kamniškega mestnega sodnika Gavriça lepa hçi Rezika se je bila, in sicer brez prave brambe, udala, da se kot njegova žena preseli na Kolovec. Zadnjo nedeljo je bil uže prvi oklic tega zakona. Kaj je torej umevnejšega, nego da je Poljak mislil, ko je videl, kakó nevarno je zaçeto postopanje za Rokovnjaçi: „Ko bi bila le ta moja ženitev uže prej pri kraji!“

Po drugi strani pa se je oglasil v njem mož in rekel je: „Ne, kar sem začel, to izvršim s pomočjo drugih ljudi; odtegniti se sedaj ne morem, oporeči ne smem ničesar: da bi kdo smel reči, da sem se précej bojèč umeknil, tega pa ne!“

Táko je bilo mišljenje na Kolovci, ko je prišel Blaž Mozól s svojim poročilom tjakaj. Bilo je to poročilo precèj zmédeno, malo je bilo prijemljivega na njem, mnogo nejasnega, toda bilo je vender nekaj. Zató je pa živahnega gospoda Poljaka silno zanimalo in izkušal je iz Blaža stvar zvedeti natančneje, dasi v mnozgem oziru zastonj. Ali Blaž je, bolj vprašan, menj védel; le toliko je ponavljal, da je Groga Rokovnjač, in ne eden zadnjih. O tem, to se vé, bilo ni dvojiti, zlasti ne, ker se je bil Nande, komaj izpažen, précej s tem udal, da je izginil s Paleževine. Prav na konci svojega pripovedovanja stoprav se domisli Blaž, da je Groga Bojcu naročal, naj gré k Brdskemu pisárju, da Grogí poročí nekaj o Francozih.

Blaž se je začudil, kako je pri tem poslednjem poročilu Kolovški oskrbnik vesel in razburjen poskočil na nóge. To se mu je izmej vsega zdelo najvažneje. Po tem je bilo mogoče najti sled še na dalje v temíno. Poljak torej Blaža izprašuje natančneje: ako ni morda še kàj več slišal, ali je gotovo, da ga je pošiljal k Brdskemu pisárju, kaj je óno o Francozih? Ali Blaž ni mogel ničesar več povedati, temveč spustil se je v svoja ugibanja: da so morda ti Francozje in ta

njih Bonapart samí z Rokovnjači v zvezi in porazumljeni i. t. d. S tacimi kombinacijami, to se vé, Poljak ni bil soglasen. Videl je, da je Blaž vse povedal, kar vé, trebalo je sedaj na podlogi tega drugod iskati nadaljevanja.

Blaž dobí na svoje veliko veselje obròk razpisane plače, ostalo pa mu Poljak obeta, kadar se stvar kàj zjasni. V tem naj Blaž sam gleda in pozveduje o teh stvaréh, ne bode na njegovo škodo.

Ko je Blaž odhajal s Kolovca in zavil v gozd, skozi kateri ga je steza vodila domóv, zaúkal je od veselja, ker mislil je o denarji in vinopitji. „Zdéla“ je bil popolnoma pozabil.

Ednajsto poglavje.

Ker grad, blagó in čast

Prišla je méni v last.

M. Vilhar.

Omenitev Brdskega pisárja v Blaževi pripovedi je oskrbnika Poljaka napotila iti na Brdo, da se s tamošnjim gospodarjem posvétuje, kaj bi vse to pomenilo.

Grad Brdo je oddaljen edno uro od Kolovca. Nekdaj lastnina ponosnih kranjskih plemenitašev Lambergov in pozneje Apfaltrernov, prešla je bila graščina za naše povesti iz lastí zapravljivih aristokratov, prejšnjih posestnikov, v róke marljivemu podjetnemu in srečnemu plebejcu.

Ljubljanski advokat dr. Janez Burger je bil namreč leta 1803. kupil graščini Brdo in Volčji potok in je kot graščák opravljal pôsla patrimonijalne gospóske ter z dobrim gospodarstvom zopet povzdignil obe prej zanemarjeni posestvi. Razuméje se, da mej sosedi graščáki novi neplemenitokrvni naseljenec ni bil priljubljen. Čimbolj je bil kakšen plemenitaš zadolžen in se je imel bati, da tudi njegovo posestvo pride v

tuje roké, v roké morda človeku, katerega oče je bil še odvisen kmetski tlačàn — in dr. Burger je bil res sin gorenjskega kmeta in si je le s svojimi študijami in s svojim talentom pomogel tako visoko — tem bolj je po stráni gledal soseda na Brdu, plebejskega vsiljenca. To se vé, da vsi tega niso njemu v obraz in naravnost kazali, ker jim je duševno povsod gospodarja pokazati mogel in so ga tedaj mnogo potrebovali. Dr. Burger je bil pa prebistrega duhá in je predobro poznal, da ne bi bil vsega tega prijateljstva čutil, dasi je bil zopet na drugi stráni preizobražen, da bi bil javno kazal, da ga čuti.

Bilo je torej povsem umevno, da je dr. Burger, kmetski sin, ki se je sam višje povzpél, bil velik prijatelj Francozom, kateri so bili razklicali v svoji véliki revoluciji „égalité“, ednakost vseh stanov in slobodni razvoj individuua. Zató je bil Francozom hvaležen, ker je videl, da se njih pridobitev razširja po vsem svetu. Poleg tega, to sevéda, ni odobral ne-človečnosti in groznih prestopov te revolucije.

Francozje, ko so prišli v deželo našo, znali so se o razmerah in osebah v nji hitro in dobro poučiti. Zató so pa tudi brzo védeli, kdo izmej odličnjakov deželanov jim je principijalen prijatelj, kdo protivnik. Tako je dr. Burger précej bil imenovan za „maira“ ali vélikega župana za ves okraj francoske vlade. Prevzel je ta častni pôsel, ker najbrž bi mu v tedanjih razmerah tudi ne bilo dosti pomagalo braniti se ga.

Poleg Francozov pak si je s tem svojim mišljenjem dr. Burger brdski pridobil še ednega prijatelja, prav blizu v soséščini, namreč kolovškega oskrbnika Poljaka. Tudi ta se je navduševal za Francoze in njih idejo in sicer še tem bolj, čim mlajši je bil od brdskega soseda. Takisto sta bila kot ednako misleča možá tudi dobra prijatelja.

Ko pride kolovški oskrbnik z Blaževo novico na Brdo, najde gospodarja v svoji pisárnici v grádu pri tleh. Précej in brez okolišev mu Poljak pové vse, celó nekako hlastno.

„Kaj je potem storiti?“ vpraša Poljak napósled izkušenega brdskega doktorja.

Čudèč se vsi stvári in zeló osupel dr. Burger nekaj časa ni odgovoril ničesar, potem pa dejál: „Dober svèt tù ni legák; premisleka bode treba, prijatelj mladi.“

„Jaz menim, da tù treba najprej, da zaprete svojega pisárja, krivoóko človéče, katerega jaz nikoli nisem mogel videti. Iz njega bodemo zvédeli več,“ reče Poljak.

„Ali ste dobro slišali, da je bil res imenovan moj pisár? Moj Janez Rak?“

„Prav dobro, vprašal sem možá večkrat, kakó je on slišal, a kakova zaména tudi ni verjetna, kajti Vi samí nimate tega Raka za svetníka.“

„Nikoli nisem mislil, da imam v tem pisárji poštenega človeka pri hiši, pridržal sem ga le, ker me

je vselej preprosil, kadar sem ga iz službe podil. Ali da imam zaveznika rokovnjačev pod streho, vraga . . .“

Zdajci Burger hitro vstane s stola in položi prst na usta, da bi Poljak molčal. Tiše mu dé: „Zdí se mi, da je bil tačas, ko ste Vi prišli, tù zraven v sosedni sobi, dal sem mu bil dela. Morda je naju poslušal!“

Rekši gré mož po prstih izza stola in odpré zvezne duri v sosedno sobo, kjer je pisár navadno prepisaval, kar je dobil.

„Ni ga tù. A bil je, písánje na mizi je skoro še mokro. Poslušal je,“ reče gospod maire.

„Potlej mora biti še v grádu. Uiti nam ne smé!“ reče Poljak burno in hoče vènkaj.

„Počasi, prijatelj, počasi,“ déje gospodar in potisne naglega soseda na stol. „Če je ta malopridnik res továriš Rokovnjaške družbe, kakor ste mi povedali Vi, véste (in tù je govoril gospod nekoliko tiše): méni ni nič zató, če mi sam uide izpod strehe moje, rajši vidim, da je ubéžen zunaj, nego da bi imel znotraj svojih zidov zaprtega, a bi mi edenkrat ponôči, ko se ne bi nádejal nihče, vsa divja tolpa zarad njega pristavo zapalila ali grad napadla. Rokovnjači niso še tako zli; ako jih na míru pustiš, ostanejo navadno tatovje; hudiči pa so, če jih dražiš. To ste Vi izkušali samí s konjem in Bogá zahvalite, če ste se tako cenó odkupili.“

Nejevoljen in skoro užaljen reče Poljak:

„No, če bomo vsi tako mislili, mi omikanci tudi, potem je, to sevéda, žalostno. Slecimo srajco in dajmo jim jo. Od Vas, gospod doktor, bi tacega odgovora ne bil pričakoval. Oprostite mi, da naravnost povém, jaz mislim, da pogumni možje moramo . . .“

„Najprej previdni biti!“ seže mu doktor v besedo in ko hoče Poljak nadaljevati, ustavi ga rekoč z vsem svojim prijaznim mirom :

„Izpregovorite mi za pojasnilo le nekoliko besedij, morda mi potlej ne boste z besedami delali krivice. Jaz ne storim nobenega večjega koraka zoper Rokovnjače, dokler nam vlada ne dá svoje pomoči, in sicer dejanske pomoči z vojaki, ne le s popirnimi ukazi in z željami, naj si občine pomagajo samé. Jaz ničesar prej ne storim, ker vem, da ničesar ne opravim. Dobro sem premislil stvar, dosti uže o nji poročal v Ljubljano, ustno in pismeno, in ravno sedaj imam zopet upanje, da dobodemo pomoči od naše francoske vlade, ki je za javni red povsod še mnogo storila. Dokler se mi pa to upanje, kakor rečeno, vidno ne izpolni, t. j. dokler ne vidim dobrih vojaških pušek tukaj, ne storim ničesar. Nisem dovolj lehkomiseln, da bi svoje z velikim trudom vsega življenja pridobljeno premoženje postavljaj v gotovo nevarnost, a poleg tega ničesar ne dosegel in nikomur koristil. Kmet sam ne gré zoper nevidnega sovražnika. Ali če pojde vojak naprej, potem pojde tudi naš kmet za njim, tudi on je zavzet za red, in ako naredimo z vladno pomočjo mrežo čez vso Go-

renjsko, potrebili bodemo hitro naše velike gozde, kjer mora biti, če ne največji pa gotovo najnevarnejši del teh pijávk dežele naše. Trdi se, da imajo v težko pristopnem gozdu Kamniškega mesta visoko nad izvirom Bistrice uže kàr pol vasí lesenih hiš za zimo. Blizu si jim tam ne upa nihče. In potem sem uže rekel, da je ta sovražnik povsem neviden, ne vemo koliko ga je. Edenkrat se pokažejo posamezno, drugič obstopijo potnike po štirje vkupe, drugod je bilo slišati, da jih je šestdeset obstopilo hišo, in pred dvema letoma je bila govorica, da jih je bilo celó tristo zbranih pri Vodícah, od koder so hoteli ponôči udariti na Ljubljano. Poslednje je prav verjetno, če pomislite, da prav za prav ne vemo, kdo vse mej nami živí in se k Rokovnjačem šteje. Glejte, kdo bi si mislil, da mladi mož, ki je lépo kmetsko domovje kupil in lépo déklico pri sosedni hiši snubí, kakor ta Nande, o katerem ste mi pripovedovali, ni nihče drug kot eden njih! In moj pisár! Res da mu nisem nikdar krivice delal s tem, da bi mu bil kàj poštenja prisojal. Zató sem se ga sam vároval. Ali da je ud te tatinske družbe, kakor mi poročilo prinašate Vi — in sicer mnoge rečí, ki se jih sedaj domíšljam, kažejo, da je Vaše poročilo resnično — to mi vendar ni prišlo na misel. Bog vé, koliko je tacih še! To ljudi straši, in jaz moram rêči, mène tudi. Človek ima rad svojega sovražnika, če mora ž njim opraviti imeti, na svetlem pred seboj, da ga vidi, koliko je opásen. V temò, ko ga ne vidimo,

ali je pred nami, ali za nami, ne gremo radi v bój z njim. — Sicer pa, kakor sem rekel uže prej, francoska vlada nam misli pomagati, précej ko uredi najpotrebnejše druge upravne stvari. Počakajmo in potrpite morda še nekaj mesecev, če smo morali potrpeti uže tako dolgo. Tudi Vi ne trosíte na svoj račun močí, preslaba je sama zase, in z Vašim tastom vkupe sta preslaba, le verjemite mi.“

Ko je graščák tù omenil Poljakovega prihodnjega tasta, kamniškega mestnega sodnika, domislil se je kolovški oskrbnik svoje neveste, lépe Rezike, in morda ga je ta spomin tudi nekoliko nagnil, da se je pohlevneje udal doktor Burgerjevim razlogom.

Govorila sta potem pri došlem kozarci vina še dolgo o stvári. Doktor je bil šel uže tudi iz sobe in se vrnil s poročilom, da je res pisár Rak nanagloma izginil iz grada, in da ga ni najti. Uže sta bila pogovore zavila na druge strani, ko Poljak zopet preide k prvotnemu predmetu in reče:

„Ali tega Vas še nisem vprašal, gospod doktor, kaj Vi mislite, kaj imajo Francozje opraviti v tej rokovnjaški stvári? Zakaj je Groga naročal, naj Vaš pisár poročí, kdaj Francozje . . .“ Tù sevéda zmanjka stvari in ne vemo, kaj je rekel: ali kdaj pridejo, ali kdaj odidejo, pa kam, kje in zakaj? Kako pride rokovnjač s Francozi v dotiko? Jaz sem précej mislil, da tukaj se vpraša za kake posebne bogate Francoze, katere hoče sódrga napasti in opleniti. Kajti

političnega vzroka kake zveze s Francozi in temi ljudmi vendar ne moremo iskati, tedaj ni družega nagona misliti, kakor kakšen samopriden, mislil bi jaz.“

Pri teh besedah je bil Burger vstal, lice se mu je nenavadno zresnilo, šel je po sobi gôri in dôli in dejál:

„Prijatelj sosed, to bi pa utegnilo biti resnično.“

„Kakó mislite?“

Brdski gospodar gré dvakrat po sobi semtertjã brez odgovora in napósled, kakor sam záse, ponavlja:

„To bi utegnilo nekaj biti; nekaj sitnega in velicega. In ravno v mojem okraji? Napósled še jaz kot maire dobim velike sitnosti in vsa dežela se zopet omaže na svojo silno škodo.“

„Kakó mislite?“ vpraša Poljak, ki tega ni razumel, kaj doktor méni.

„Pač, pač utegne tako biti. Moj pisár se je ta teden več dnij klatil po Črnem grabnu. Ko bi to vse bilo v zvezi! Vraga!“

„Ali jaz Vas ne razumem, če le záse govorite, gospod doktor,“ reče radovédni oskrbnik.

Doktor obstane pred njim in reče:

„Véste, gospod sosed, da ste skoro gotovo pravo zadeli, če sumnjate, da hoté rokovnjači Francoze napasti? Jaz se bojim, da je stvar s tem-le v zvezi. Kakor véste so Francozje našemu avstrijskemu popirnatemu denarju polno veljavo vzeli in plačevali smo jim ž njim — žál! — le šesti del vrednosti, naredba,

ki je poleg neusmiljenih družih denarnih eksekucij pri našem ljudstvu Francozom moralno največ škodovala. S tem popirnatim denarjem pa Francozje vender kupčujejo, pošiljajo ga čez avstrijsko mejo in ga z dobičkom zamenjavajo. Tega denarja gré nekaj dôli od Celja mimo nas po cesti v Ljubljano vsak mesec, navadno prvega dné. In čudno se mi zdí šele sedaj, da so naši ljudjé tù po Črnem grabnu zadnjič dvakrat uže prej védeli, kdaj bodo Francozje ta zamenjeni denar nosili tod mimo, dasi jaz nisem védel ničesar. Pripovedoval mi je to poštar. In glejte, denès je predzadnji dan meseca. Kaj ko bi bilo zopet tù kàj tacega? Ko bi rokovnjači mérili na te Francoze? Gledé kase razumejo ti naši vladarji najmenj šale, zató gorjé temu okraju, ko bi se jim kàj zlega zgodilo! Dovolj sitnosti smo uže imeli. Tù pač res moram nekaj storiti, da vsaj svojo odgovornost zmanjšam. Menim, da je najbolje, da vso kombinacijo — kajti kàj gotovega stvar vender še ni — poročim v Ljubljano. To pa treba brž. Najbolje bi bilo, da bi sam šel v Ljubljano in osebno k Ms. Parisu, generalnemu tajniku našega intendanta. Pa ravno denès grem težko. Samó pismo poslati?“

„Dajte mênì kako priporočilno pismo, pojdem jaz v Ljubljano,“ reče oskrbnik Poljak, „précej, konj je spočit, posebnega opravka nocoj nimam, jutri na vse zgodaj se pa uže vrnem, ali pa še nocoj. To mi je ugodna prilika, da se še jaz seznanim s kacim gospodom francoske vlade.“

„Jaz Vam bodem dal priporočilno pismo do generalnega sekretêrja; stvar samó mu pa ustno povéste, saj znate bolje francosko negoli jaz. Toda glejte, da še nocoj pridete do njega. Ne pozabite pa dostaviti, da mi ne poročamo dejanj in gotovosti, ampak da so to le naša ugibanja, naši računi na podlogi tega in tega. Če vlada misli, da je treba kàj storiti za nje previdnost, storí naj. Ali če se bode izkazalo, da naše svarilo ni bilo potrebno, prevzamemo mi ravno tako malo odgovornost zató, kakor bi mogli ali hoteli odgovorni biti, ako bi tega, kar smo slišali, vladi ne naznanili.“

Doktor Burger potem natanko mlademu sosedu še edenkrat ponavlja in razvija, kako in zakaj si on kombinuje možni napad rokovnjačev, napiše pismo, in pol ure kesneje je Poljak na brzem konji jahal po cesti proti Ljubljani.

Dvanajsto poglavje.

„Es ist ein entschiedener Unsinn, die Culturstufe eines Volkes nach sogenanntem Aberglauben bemessen zu wollen. Entschieden ist, dass hochbegabte Menschen dafür viel empfänglicher sind, als flache Hohlköpfe, und edle Menschen, welche im innigen Zusammenhange mit der Natur leben, weit abergläubischer sind, als schmutzige Schlingel, welche ihr Leben bloss in *Kneipen, Kaffeehäusern und Theatern* zubringen, und es wirklich so weit gebracht haben, dass sie zwischen Glauben und Aberglauben keinen Unterschied mehr machen, und in ihrer naiven Aufrichtigkeit nicht glauben können, dass Schmutzseelen, wie sie sie besitzen, zu einem ewigen Leben bestimmt seien.“
Jeremias Gotthelf.

„Če dam kmeta takó govoriti, kakor mi govorimo, potem nastane fabulna stvar, kateri se morajo dati ideje, ki jih nima.“

George Sand.

Kakor smo uže omenili, zaukal je Blaž Mozól od veselja, ko je stopil na stezo, katera ga je vodila skozi gozd domóv, kajti mislil je o vinitiji.

Storil je komaj trideset korakov po gozdu, uže ga zašegeté nekaj v goltanci, ali ne da bi pokašljaj

— Blaž Mozól ni poznal kašlja — nego nekaj tacega, kakor žeja; a tudi ne po vodi — vode je bilo dovolj v bližnjem studenci — nego žeja do vina, in Blaž ni bil človek, ki bi v tacem položaji dolgo premišljeval ter na prste štel: „Bi, ne bi“: — vraga, saj je tiščal v levi pēsti pet debelih, srebrnih krón, pošteno zasluženi, kakor je dejal sam v sebi.

Póldne je bilo blizu in solnce je pripekalo, kakor v pasjih dnevih; domá Blaž tudi ni imel tacega opravka, da bi ga drugi ne mogli brez njega izvršiti, in zato je takoj z mirno vestjo krenil na levo čez grič: védel je, da ima Hudmanova Jera na Rovih dobro vino in tudi kaj suhega, da se prigrizne.

Ko je deset minut pozneje stopil v krčmo k Jeri, našel je krčmaríco v družbi z ednim pivcem, voznikom Telečnjakarjem iz bližnjega Rádomlja, čegar voz in konji so stali pred hišo.

Blaž se široko razkoráči sredi izbe in vpije na glas:

„Hejo, Jera, vina gôri! Pa ne tistega jesiha, kakor ga pije ta gostáč tvoj, ki je več pri tebi nego na cesti, ta Ureh Telečnjakar! Vina gôri, tistega starega iz kota; mi smo baróni, pijemo ga po króni!“

Rekši vrže debel srebrn tolar na mizo, da je glasno zažvenketal.

Voznik in krčmaríca sta ga iz prva osuplo pogledavala; napósled reče Jera s smehom:

„Kje si pa dobil tisto? Zaslužil nisi! Ali si Mozólki platno ukral in prodál, ali pa si vašega zeta opeháril?“

„Kaj ukral! Kaj opeháril! Kaj govoriš, baba neumna? Zaslužil sem jih, lahko zaslužil, kakor bi jih bil za maslo vzela. Vina dàj; kaj vprašuješ in postajaš? O ti rêbro Adamovo, da bi te bil Bog pri míru pustil!“

Krčmaríca je hitela po vino; vedela je, da bode dober dan denès, ko ima Blaž denar.

Mozól pa je v tem pobral tolar z mize in ga potisnil v žep tako, da je bilo čuti, da tolar ni samec, nego ima še nekaj továrišev notri. Voznik Ureh, ki je bil čul ta prijetni cvenk, porine mu svoj kozarec bliže, in Blaž, akoravno je prej temu vinu zabavljaj, da je jesih in kíslica, izpije več od polovice.

„Dobre volje si, Blaž! Dobre volje, kakor pes, ki zdrav iz cerkve pride!“ reče nekako progljivo óni.

Blaž čutèč, da ga hoče továriš zbadati, zavrne:

„Kàj ne véš, ko uže govoriš o psih, da so pasji dnevi blizu! V pasjih dnéh je pa fletno, in uže sedaj je fletno, kàj ne, ko te v nóge ne zebe! Pomisli, Ureh, ko bi te v pasjih dnéh v nóge zeblo!“

„Zakuril bi in za pečjó bi ležal, kakor ti, Blaž, kadar nimaš denarja. Mêne bi vsaj Mozólka ne lasala,“ smeje se Ureh.

„Mozólka, kaj Mozólka! Baba ima gobec, da bi utešila deset povódnjij! Gobec ima!“ déje Blaž, kate-rega je imenovanje svakinje nekako neprijetno dregnilo; pa jezilo ga je vender, da bi ga ta Ureh zbadal, in

malo nejevoljno, malo dobrodušno potisne továrišu svoj kozarec z vinom, katerega je bila Jera postavila prédenj na mizo ter nadaljuje:

„Kaj zlódeja pa nosiš Mozólko sèm; taka je res časih, da bi dejal, da jo je Bog pozabil postaviti mej egiptovske nadloge! Pa saj ni moja baba, Ureh; kaj hočeš? Ná, pij, Ureh, pa môlči o babah! Ko je še tvoja rájnica živela — Bog ji dàj dobro, dostikrat te je vlekla iz krčme domóv! — takrat nisi tako mirno sedèl za mizo, ampak v vrata si gledal, kakor Peter Slabavést; in ko je prišla póte, šel si za njo, kakor ob procesiji svetega Marka za križem; — Bog ji dàj dobro na ónem svetu — tvoji rájnici!“

„Ne bodi neumen, Blaž,“ reče óni in natoči na pol izpraznjeni kozarec; „pústi mojo Marijano, naj v míru počiva. Ti si se tudi ženil pri nji, morda bi bilo bolje záte, ko bi te bila vzela.“

„Hoho,“ reží se Blaž, „hoho, jaz ženil pri nji; kaj pa misliš? Kàj ne, da bi bil potem vsak dan slabo kósil, kakor sveti Anton puščavnik? Kolikokrat si pa ti zobé na solnci grel? Kaj? Takšen si bil, ko si šel v nedeljo k maši, kakor lakota in draginja.“

Blaževa hudomušnost je továrišu njegovemu postajala sitna, in jel se je odpravljati. Krčmaríca je bila zunaj po opravkih in Blaž je izprevidel, da bode kmalu sam; to mu ni bilo ljubó; zató zavije na drugo stran.

„Sédi, Ureh! Kaj bodeš hodil? Jaz dam še za ednega. Denès se ne šiva, denès se para!“ rekši porine še edenkrat kozarec svojemu sosedu, „ta žejne napojit', ta lačne pa zapodit', to velja denès,“ pristavi smeje se.

Voznik Ureh je bil eden tistih ljudij, ki se ne dadó dvakrat piti prositi, zató je sédel počasi nazaj na klóp, na videz nerad in le Blažu v uslugo, resnično pa jako radovoljno. Dolgi svoj bič je potisnil mej kolena in z desnico segel po Blaževem kozarci.

„Ti lahko tako govoriš, Mozól! Pri vas imate dosti, in četudi po vse tedne popivaš, kadar imaš kaj okroglega, od hiše te vender ne bodo podíli! In sedaj imaš še dobrega prijatelja, vašega novega zéta na Paleževini, ta ti tudi kaj privošči!“

Rekši nastavi kozarec in storí prvi požirek; ali do družega ni mogel; kajti Blaž, katerega je bilo vino tudi uže malo razvnelo, udari s koščeno pestjó po mizi, da je odskočilo vse, kar je bilo na nji, in zavpije na vse grlo:

„Hudič je, pravim, hudič, toda ne zèt, ne prijatelj! Rokovnjač je, sam živ rokovnjač; če ga hudič ne vzame, ni za nič več, in drug se mora narediti!“

Ureh je postavil nehoté kozarec zopet na mizo ter nekako plašno pogledal razburjenega Blaža.

„Kaj praviš, rokovnjač? Ti si pijàn, Blažè!“

„Kaj pijàn? Nič pijàn! Trezen, kakor na véliko soboto zjutraj! Véš ti, prijatelj, Blaž Mozól ni tako,

kar si bodi! Čeravno zmirom vpijete, da pijem in pijem; — kdo me je pa še vprašal kdaj in kako sem žejen; žejen, pravim ti! Věš ti, Ureh, jaz nisem kàr tako kakšen nebodigatréba; jaz vse vidim. In ko se je tisti Nande, ta rokovnjač, ženil pri naši Polónici, gledal sem tudi na vse strani, kdo je, od kod je! Saj věš, z bogatimi nevestami je dandeněs taka, kakor z zajci, zmirom menj jih je. In zató je bilo treba gledati na Polónico! In vidiš, Ureh, uže ga imam ženina ‚rokovnjača!‘ Rekši vrže nekaj tolarjev na mizo, ali hitro jih zopet spravi nazaj v žep. „Tó mi je dal kolovški oskrbnik, ko sem mu povedal, kje so rokovnjači.“ —

Na to jame továrišu na dolgo in široko razkladati, kako je prišel na sled čevljarju Bojcu in rokovnjaški družbi.

Ureh je pazno poslušal; z ramami je mignil večkrat, in tudi vino popil nekolikokrat hladnokrvno iz kozarca ter ga zopet natočil, ali videti je bilo, da Blažu tistih tolarjev, katere je imel v žepu in katere misli še dobiti, nikakor ne zavida.

Ko Blaž malo premolkne, reče voznik:

„Kaj pa, Mozól, ko bi bil ti lisíci nastavljal, dihórja pa ujel?“

„Kajpada, dlaka ti, prismojena! Misliš li, da je kolovški oskrbnik zató tako kvišku planil, ko sem mu o rokovnjačih pravil, ker ga je bolha ugriznila? Pisal je précej na Brdo, v Kamnik in v Ljubljano,

prácej — ti pravim; in vse to je pisal, kar sem mu bil povedal! Kaj meniš, da škrijc zastonj piše?“

„Naj piše, kar hoče, z gosjim repom; pa véruj mi, Blaž, če rokovnjači zvedó, da si ti prvi šel bòb iz krópa pobirat, pisali ti bodo tudi, pa ne z gosjim repom, ampak s poleni na hrbet, da bode črn in se bodo žive klobase delale po njem.“

„Ti si taka baba, kakor naš France, ki se je denès ‚zdéla‘ ustrašil. Véš, Ureh, če me bode kakov rokovnjač videl od daleč, tekel bode, kakor po lôji!“

Blaž je še dolgo na ta način širokoustno pobiljal prijateljeve pomisleke. Dan se je počasi nagnil in oba možá sta bila uže vina polna. Nabralo se je v tem tudi več družih pivcev okrog njiju mize, in Blaž, ki je jako radovoljno dajal za vino, imel je ves čas prvo besedo. Pogovor se je bil zavil polagoma od rokovnjačev na druge dogodke.

O mráku je stopil v sobo tudi na pol gospôski oblečen človek, majhen, pritlikav, in sédel k drugi mizi pri péči. Klobuk si je potisnil na očí ter se obrnil tako, da mu je obraz ostal v temi. Malo torbo je položil tik sebe. Kmetje se niso zmenili zánj, ker v istih časih so mnogokrat potovali rokodelci in barantáči z Gorenjskega preko Kamnika na Štajersko in nazaj, in zató tudi na pol gospôsk človek ni bila nenavadna prikazen v krčmi Hudmanove Jere na Rovih. Ker krčmaríce še ni bilo domóv, stregla je gôstom dékla.

Tujec je ukazal prinesiti polič vina in pil jako hlastno; videti je bilo, da je utrujen in žejen. Pogledoval je vselej nemirno vrata, kadar so se odpirala, toda tako, da obraza ni preveč postavljaj na svit.

Blaževo besedovanje ga ni preveč zanimalo, in le ko čuje naedenkrat iz njegovih ust besedo „rokovnjač“, h kateremu predmetu se je Blaž večkrat povrnil, zgenil se je malo ter kakor nehoté segel po torbi. A umiril se je takoj kajti Mozólovo vpitje je bilo navadno, kakor vsacega pijanca.

„Kaj praviš, Slapar,“ kričal je Blaž, kateri je sedel s hrbtom obrnjen proti tujcu in vratom, sosedu na levi na uho, „kaj praviš, da jaz kolnem? Jaz ne kolnem; če pa dam časih hudiču dobro besedo, to je tudi prav; ali ne véš, da je dejal uže eden svetník, da se mora časih tudi hudiču dati dobra beseda, ker človek ne vé, kam pride po smrti?“

„Tega ni rekel nobeden svetník“, ugovarja óni, star kmetič v ogóljenih prtenih hlačah in goloròk in nekako nejevoljno gleda Blaža.

„Kaj? Tega ni rekel? Jaz pa pravim, da je rekel! Kàj misliš, da jaz ničesar ne vem? Rekel je, pravim! Vidiš, ti ne véš ničesar, čeravno vsako nedeljo róženkranec moliš in se držiš, kakor sveti praznik! Čakaj, Slapar, jaz te bodem nekaj vprašal. Ali véš, da moramo tudi hudiča ljubiti? Ali véš to?“

Pivci so umolknili, in stari Slapar, ki je bil poleg svoje, po Blaži očitane mu pobožnosti tudi

uže malo pijàn, ugovarjal je jezno, ker ga je Blaž dražil.

„Kdo bi hudiča ljubil? Gospodje nas učé, kako se ga moramo várovati, zakaj bi ga potem ljubili?“

„Vidiš, ti ničesar ne véš! Hudič je naš sovražnik, in mi moramo sovražnike ljubiti; zató moramo tudi hudiča ljubiti!“

Glasán smeh je odgovarjal Blaževemu dovtipu; le Slapar se je togotíl, da vse to ni res.

„Čakaj, vprašam te še nekaj,“ nadaljuje Mozól, „videl bodem, ali kàj véš, ali nič. Povej, zakaj se je izgubljeni sin vrnil k očetu?“

„Kesàl se je greha“, odreže se moško Slapar.

„Kaj pak — lačen je bil“, reží se Mozól, „pájčevine so se mu delale po čevih, tako je bilo pustó in prazno notri!“

Sedaj se je tudi Blažev nasprotnik smijal; izprevidel je, da Mozólovi učenosti v teoloških stvaréh ni kós, zató se je umiril polagoma.

V tem, ko so kmetje tako visoke stvari reševali mej seboj in je léščerba, nad mizo uže prižgana, le slabo razsvetljevala izbo, stopil je bil počasi še eden kmetski opravljen gòst v krčmo ter se naglo ogledal po pivcih. Pogled njegov se je srečal s tujčevim, ki je sedèl pri pēči, in nato je stopil mož tiho, kakor je bil prišel, nazaj v vežo. Ko je imel vrata uže na pol zaprta, čul je Blažev glas, in nató je še nekako hitreje potegnil duri za seboj.

Takoj za njim pride óni gospôski ÷lovek in plaça svoj račun v veži.

Pri tej priliki ugleda dékla, ki je denar prejela, kmeta, ki je bil tako z očmi pozval gospôskega gôsta.

„Kaj pa Vi, Bojec, ali ne bodete dali za eden poliček?“ ogovori ga.

A Bojec, kajti ta je bil, obrne se še v vežnih vratih ter déje: „Drugikrat, drugikrat“, in izgine s továrišem v temì.

Pivci v sobi odhoda teh dveh gôstov niso opazili in po dolgem, ko se Blaž prilično obrne in vidi, da je kót pri pēçi prazen, vpraša, je li kdo poznal tega ÷loveka?

„Menda je pisár z Brda, kaj li?“ reče eden, „ravno takšen je bil! Videl sem ga, ko sem desetino nesel tjà.“

„Tisti Bojec iz Rádumlja je prišel pónj!“ pristavi dékla, ki je pomivala kozarce pri oknu.

„Kaj, Bojec? Pisár? Pa me ne pokličeš? Da bi te gosenica oblezla, tista strupena! Duša babja, sedaj-le bi jih imeli v pestéh, pa ti ne povéš, da sta bila tukaj!“ vpije srdito Blaž ter hoče iz krčme.

Ùreh ga hoče potisniti na stol nazaj, ali Mozól je bil svoje gláv.

„Na Kolovec grem, naravnost na Kolovec! Sedaj-le jih oskrbnik morebiti še lahko ujame, če je tudi pozno in temà; na Kolovec, naravnost na Kolo-

vec! In jaz zaslužim denar, denar ti pravim, Ureh, vam pravim, možje!“

Oni so odmajevali in stiskali rame k ušesom, le Ureh mu je glasno odgovarjal, toda zastonj! Blaž vrže denar za račun na mizo in odide.

Bil je precěj pijàn in ravno zató je vročekrvno sodil, da četudi o polnočí pride na Kolovec, mora taka novica, kakor jo ima sedaj, roditi obil sad v podobi srebrnih tolarjev.

Izpoteknil se je večkrat, ko je lezel čez grič pri rovski cerkvi, a ko je prišel na cesto, ki drži po ozki dolini proti grádu, stopal je hitro, akoravno so ga nogé časih zanašale na stran.

Ko je v svoji jezi do rokovnjačev in lakomnosti po obečanem denarji korakal dalje, ni opazil, da se je takoj za njim izpod kozolca Hudmanove Jere zmuznil nekdo, ki mu je sledil sedaj kakor senca čez grič mimo cerkve in potem v dolino. Bil je bosopèt človek, majhne postave, ki se je pa sedaj, ko je dospel na cesto, stisnil v kraj na travnik in s sključenim hrbtom, tiho kakor maček, šel za Blažem.

Bil je kakih trideset korakov za njim.

Tako sta dospela blizu ovinka, kjer so stali na desno in levo kràj poti stari jeséni.

Tukaj se stisne skrivni zasledovalec v visoko travo ter zabrlizga glasno na prste, dvakrat zapóred. Mozól se obrne, ali ko ničesar ne vidi — noč ni bila ravno

temna — hoče dalje; vendar še edenkrat ustavi nogo.

Nekako čudno ga je bilo zdajci izpreletelo; sam ni védel, kaj, toda groza ga je bilo in po bliskovo mu je šinila v glavo misel: „Kaj pa, ko bi bil to ‚spomin‘?“ Ob ednem se je domislil „zdeła“ v jutru in zbistrila se mu je glava, kakor bi ves dan ne bil videl vina.

Plašno je pogledal še edenkrat nazaj na travnik, toda mirno in tiho je bilo vse okrog.

„Vraga, ne bodi babjeverec, Blažè! Saj si ‚zdeło‘ zbil, in ko bi ga tudi ne bil, to je za stare babe!“

Ohrabil se je in stopil zopet brzo naprej.

Pa komaj je storil nekoliko korakov, vzdignili sta se na desni in levi stráni izpod starih jesénov po dve črni postavi in Blažu priletí debel kol s silo zagnan pod nóge, da se je opotekel. Zajedno so ga obstopili óni štirje ljudjé; bili so bradati in po obrazu očrnjeni možjé.

Druzega orožja Blaž ni imel, nego svoje pestí in neokreten pipec, katerega je bliskoma potegnîl iz žepa ter začel ž njim kakor besen suvati in mahati okrog sebe.

„Stráni, hudiči pasjedlakasti!“ kričal je na glas. „Kdor mi pride blizu, trebuh mu preparam! Stráni! Stráni!“

Napadovalci so ga bili molčé obstopili, in akoravno oboroženi s kratkimi kolci, vendar se iz prva

nobeden ni upal v obližje Blaževega pipca. Ali ne dolgo; óni tihotapni zasledovalec Blažev je šinil bliskoma iz trave na cesto in se zaletel od zadaj Blažu pod nóge, da se je z divjo kletvijo prevrnil po cesti. V istem trenutku ga je držalo in tiščalo že osem pestij za róke in nóge, in óni, ki ga je bil tako zavratno spravil k tlom, pobere težak kol, ki je bil prvi priletel Blažu pod nóge ter ga zavihtí nad njim.

„Čakaj, duša ti pijanska; včeraj si ti mêne, denés bodem pa jaz tebe“, reče polglasno ta, ki je držal kol, in Blaž je spoznal Bojca.

„Da bodeš védel rokovnjačev tožiti! Ne bodeš jih več!“ sikne óni, ki je držal Mozóla za róke. „Udari ga!“

„Pústi me, hudič,“ vpije Blaž, „satan rokovnjaški! — Za pet ran . . .“

Nesrečni Mozól zadnje svoje molitve ni mogel končati, kajti bátina Bojčeva mu je priletela s táko silo na glavo, da je takoj brez izdihljaja obležal.

„Dosti ima; ta nas ne bode več tožil“, reče óni, ki je bil prej dejal: „udari ga“, in se skloni kvišku; „nisem ga zastonj ves dan čakal.“

„Kaj bodemo ž njim, Tomaž?“ vpraša eden ónih treh drugárjev.

Tomaž Velikónja, kajti ta je bil tisti, ki je prej govoril, pravi mirno:

„Vi pojdite in poročite Grog, kaj in kako. Jaz nesem pa sodniku Gavriču v Kamnik nekaj za spomin.“

Rekši se pripogne in naglo, kakor bi trenil, odreže mrtvemu Blažu desno roko na podpeštnem členu ter jo spravi v málho. Malo trenutkov pozneje je bilo zopet vse tiho in mirno po samotni kolovški dolini; mesec, ki je prilezel počasi čez hrib, obseval je Blaža Mozóla, kateri je ležal krvav, mrtev v cestnem práhu pri starih jesénih.

Trinajsto poglavje.

„Oni poznajo vse težavne prelaze in kratke poti po gorah, in vse nedohodne gozde in planine, kamor oborožena pravica za njimi ne more.“

Washington Irving.

„Wie es die Erfahrung darthut, sollen die Gerichtsdienner der Bezirksobrigkeiten eine besondere Connexion mit den Gaunern beiderlei Geschlechtes gehabt haben.“

Iz poročila vodiškega duhovnika Ignacija Valenčiča, dne 21. velicega srpana leta 1840.

Nekoliko ur hodá za Kamnikom se raztezajo pod planinami velikanski gozdi, večinoma lastnina kamniškega mesta. Dandenès najdeš še lahko tamkaj gostó zarasle jarke in kraje, kamor še ni stopila človeška noga. Velikanske jelke in košate, večstoletne bukve se vrsté druga za drugo; porasel jih je debel mah ter tù in tam se sušé tej in óni vrhovne veje; leto za létom se podere staro deblo, tréšči s silnim pokom in lomom na mokro mahovito zemljo in tù gnije in strohni do cela. Sekire glas še ni segel v

te divje doline, akoravno odmeva vsako pomlád bliže in bliže. Srnják zbira tù svojo mlado lehkono go družino in z višave se čuje hripavi krik krókarjev; ponôči pa tuli sova uharica iz gabrovega dupla. V ednomèr gré tenek piš po košatem smrečji; kadar pa udari vihar iznad strmih robov v temno dolino, tedaj škriplje in poka drevó ob drevó, veja ob vejo, sapa bučí po vrhovih, kakor valovito morjé ob víhri in polni dušo s strahom.

Takóv, kakeršne so dandenès le še nekatere nedohodne doline in samó nekateri jarki, bil je za naše povesti ves gozd, sezajoč od Gorenjega Grada v Savinjski dolini gôri do ónikraj Kokre, več tisoč orál v premeru.

Nekoliko streljájev nad izvirkom kamniške Bistrice na strmem robu, do katerega je držala dobro uglajena steza, odpiral se je mej visokim skalovjem ozek prehod, katerega je od daleč očesu prikrivalo gostó grmovje.

V tem prelazu je óni večer, ko je Blaž Mozól pil, klel in zabavljal v krčmi Hudmanove Jere na Rovih, slonel slabo opravljen mož in nepremično zrl v dolino na edno stran, kjer se je odpirala proti nižavi in od koder je vodila óna steza sem gôri. Od zdolaj ga ni bilo možno ugledati, kajti bližnje grmovje ga je zakrivalo; ali njegovim očem ne bi mogel uiti nihče, kdor bi bil stopil v dolino. Mož je imel za pa-

som širok, oster nož in v desnici je držal dolgo puško ednocevko.

Zmračilo se je počasi in stražnik v prelazu, kajti to je bil očitvidno, razločevati ni mogel več posameznih stvari pred seboj. Sédel je torej kràj prelaza na skalo in puško položil na kolena. Zehalo se mu je in večkrat je zvijal in iztezal roké nad glavo, kakor človek, katerega ob dolgem času uže vse boli.

Kdo vé, bi li ne bil mož napósled zadremal, ko bi ga ne bil vzdramil zdajci — uže ob trdem mráku — glasan písek iz doline, podoben zateglemu klicu ptice kánje.

Stražnik odgovorí z istim pískom, in kmalu potem začuje težke korake, kateri so se bližali po stezi navzgôri.

„Kdo volha?“¹⁾ zavpije straža ter napnè puško.

„Ferlakar!“²⁾ odgovorí prišlec in dostavi smeje, ko je óni pri tem odgovoru petelina pri ednocevki zopet odpel in v stran stopil, da pustí došleca mimo:

„Da bi te črni petek, Konfendež ti stari! Ali ti ne dišim od daleč? Jaz sem tebe zavohal uže pri Kobaleževem kozolci ónikraj Stranj, edna stara capa je ležala tam, stavim, da je bila tvoja; tvojemu dolgemu nôsu pa menda ne diší družega nego kós mesá, suhega in slanega?“

¹⁾ Slovensko: „Kdo prihaja?“

²⁾ Slovensko: „Prijatelj!“

„Kaj bodeš zabavljal, Tone Oblóski,“ deje óni, „za mėsom ti tudi rajši stopiš, nego v cerkev, če je dimnik še tako črn in sajast.“

„Je li Groga domá?“ vpraša Tonček, ne zmenivši se za bodečo zabavljico.

„Domá je, domá! Pa ako mu ne neseš česa dobrega, pojdi rajši tjà, odkoder si prišel. Nocoj ga ni varno dražiti. Davi je bil tù naedenkrat, kakor krá-gulj z viškega, in gledal me je kakor bi hotel zvedeti, kaj sem predsinočnjem večerjal. ‚Ta fest Janez‘ je ónikraj prelaza ležal in spal, kakor pòlh, akoravno je bil na vrsti za stražo; dregnil ga je s čevljem, da so mu začela čeva lajati.“

Oblóski Tonček je imel nocoj najbrž lahko vest.

Potrkal je s pomembnim nasmehom ob polni svoj pas ter stopil po ozkem poti navzgôri.

Na desno in levo so se dvigale visoke, z mahom in starim bukovjem obrasle skale, in sicer tako blizu, da nista mogla dva človeka stopati vstric po teh prirodnih ulicah.

Za kakih trideset korakov postane Tone. Pred njim je zijal globok, a kakor se je v mráku še razločilo, samó do sežnja širok prepad. Na óni stráni je stala straža.

Ko se je bil Tone na isti način, kakor prej, izkazal za prijatelja, porine stražnik močno in široko desko čez brézdno, in naš znanec stopi tjà ter po kratkih besedah, katere sta si s stražnikom privoščila,

ide zopet dvajset korakov po ednakih nizkih ulicah kakor prej, in dospè na širen, z visokim drevjem obrasel prostor, sredi katerega je gorel pod široko, s čreslom krito streho velik ogenj.

Rdeči plamen je razsvetljeval dovolj bližnjo okolico, da je bilo lahko razločevati stvari. Prostor okrog ognja je bil lepó uglajen; za drevjem se je dvigalo okrog in okrog visoko skalovje, katero je tam zadaj v zatišji kipelo v strmo visoko goró. Kadar je ogenj zaplapolal, videla se je tamkaj tik pod goró, kakih petdeset korakov od ognja, lesena hiša, s slamo krita, nad njo pa zopet druga, manjša, in sicer nekoliko sežnjev visoko v strmo gladko skalo udelana. V tej hiši, podobni skoro órlovemu gnezdu, nad brézdnom na skalo prilepljenemu, gorela je luč.

Okrog ognja je na planem ležalo in čepelo kakih deset moških v različnih, ali po večini raztrganih in ogóljenih kmetskih opravah, razgovarjali in šalili so se mej seboj, toda bolj potihoma, kajti sedaj in sedaj se je ozrl eden ali drugi s paznim očesom tjà na hišico, v kateri je gorela luč, in potem stoprav, ko ni zapazil ničesar posebnega, rekel kako pogumnejšo in glasnejšo besedo.

V žerjávici je stalo nekaj loncev, v katerih je vrelo in kipelo in po katerih je starikava ženska z veliko kúhalnico časih pobrodila. Druga ženska, dosti mlajša od prve, a vender kakor óna mršava in raz-

trgana, vrtila je nad ognjem velik lesen drog, na katerega je bil nasajen janjec, da se speče.

Ves ta prizor, kateri se je pokazal Tončkovim očem, ko je prišel iz prelaza, imel je nekaj čudnega, divjega, ali Tone Oblóški ga je moral biti vajen, kajti stopil je v krog ležečih in čepečih rokovnjačev — da so bili to, bralec uže davno vé — in potipal z dolgo drénovo palico, katero je držal ves pot pod gorenjim koncem, in kadar je hodil, postavljal jo daleč pred sé, bližnjega možá po hrbtu, rekoč:

„Ali si zopet ti tega bekermana pokumal, Kozobrin?“ *) Rekši pokaže s palico na pol pečenega janjca.

Ogovorjeni továriš se obrne in drugi za njim ter z glasnim krikom pozdravijo došleca.

„Jaz sem dejál, da te uže ribe jedó in môrski raki, ko te ni bilo tako dolgo; dejali so, da si šel na mórje — kaj li?“ vpije Kozobrin.

„Hoho, jaz bi se pa záte kàj tacega nikdar ne bal, Tonček; kdor ima obešen biti, ne utóni!“ smeje se eden od druge strani ognja.

„Čakaj, čakaj malo, ti Peter Toča; ti izgubljeni lemenátar! Meniš, da bodem sam — kaj li? Poiščem si družbe, in tebe prvega, kadar pojde za vrat; véš, jaz te imam rad, prijatelj, šušá ti študirana; dobro nama bode délo, če bodeva vkupe iskala na ónem svetu svetega Petra, tvojega patrona“.

*) Slovensko: „Ali si zopet tega janjca ukradel, Kozobrin?“

Glasno grohotanje se je razlegalo v krogu; tudi óni, kateremu je veljala zabavljica, pomagal je pri glasnem smehu. Bil je tanek, mlad človek, opravljen s suknjo na pol gospôsko; ležal je do sedaj mirno blizu ognja in le nekolikokrat mlajšo žensko opominjal, naj pečenki na drôgu priliva več mastí.

Mej grohotom je odšel konjski mešétar proti hišici, kjer je gorela luč, stopal počasi po stopnicah v skalo usekanih, ki so držale gôri, in potrkal trikrat na male, lesene duri.

Čez nekoliko časa se začujejo od znotraj koraki in nekdo je odrinil zapáh.

V odprte duri je stopil Groga; imel je veliko rmenkasto lasúljo in gósti nje kodri so mu padali na rame; ravno tako barvana brada je pokrivala spodnji del obraza.

„Kdo je? Kaj hočeš?“ vpraša osorno, toda ko spozna Tončka, ki je nekako boječe stal pred njim, velí mu stopiti v izbo.

„Denar sem prinesel“, reče ta in položí napolnjen pas na mizo; „tistih dvajset tolarjev za kolovškega konja“.

„Dobro; stržil si jih sedemdeset, pa drugo sem tebi pustil“, reče Groga in odrine denar na drugi konec mize. „Imaš li še kàj družega?“

„Še nekaj“, reče mešétar in izvleče izpod kamizole umazano pismo, „to mi je dal v Divači neki člo-

vek, ki me je po našem ogovoril; dejal je, da je záte, mojster Groga“.

Isti hlastno odprè pismo in je prečita. Vesel izraz mu šine preko lica, a takoj reče mirno konjárju :

„Dobro, to pismo je záme, dobro si opravil“.

Tonček se hoče odpraviti; ali Groga, ki se je bil uže od njega obrnil v sobo nazaj, ustavi ga še in déje: „Nocoj nikamor ne hòdi, počakaj tù, morda te še kàj potrebujem“. Pri teh besedah je zapehnil zopet duri in Oblóški Tone se je vrnil k továrišem pri ognji.

Tam so bili v tem bolj oživeli. Janjec je bil pečen in Kozobrin je ga počel s širokim nožem razkosávati. Vsak si je vzel velik kós in namesto vilic in nožev so jim služili prsti in zobjé. Stražnikov tudi niso pozabili in jim poslali njih déleže.

„Sèmkaj sédi, Tonček“, klical je Peter Toča kobílarja in odrinil dolge svoje peté malo od ognja; „sèmkaj sédi k mèni, ker sva prijatelja; ti hodiš mnogo po svetu in si pri jedi vaje vilic, kàj ne; vidiš, ko bi jih imel, dal bi ti jih précej; tako bi te počastil, kakor Bevkov Miha fajmoštra, ko je s svojo družino iz velike sklede solato z rokami jedel in fajmoštra povabil ter mu vilice v róke potisnil.“

„Kàj meniš, da sem gárjev, kaj li?“ kričí Tonček mej smehom družih továrišev, a vender séde k ónemu in pobere velik kós z umazane deske, na kateri je ležala pečenka, in ga jame hlastno z zobmí puliti

in trgati; „ti, Peter“, nadaljuje potem s polnimi usti, „ti bi menda tudi mej nami rad kazal, da si se edenkrat ob jari gospôdi počehal?“

„Ti se še ob taki nisi, griva ti plesniva!“ zarohní óni.

„Čakaj, kmalu bi bil pozabil! Denès popóldne sem šel mimo Búkovice in sem ugledal starega Prigoltnika na polji, turščico je osipal, saj poznaš še svojega starega, Peter? Ustavil sem se in dejal: „Dober dan, oče, plevélna je, plevélna turščica Vaša!“ Stari je zagodrnjal malo. „E“, dejal sem sam v sebi: „vprašaj ga kàj družega, da bode boljše volje“, in rekel sem na glas: „Kje imate pa svojega gospoda, Vašega Petra, ki za gospóda študira?“ Da bi ga bil ti videl, starega Prigoltnika, kako je z motiko planil po razóru proti mêní, čepinjo bi mi bil razbil, ko bi se mu ne bil umeknil, in vpil je, vpil, nebés mi ni privoščil, tisto véš; pa jaz bi dejal, da mi še hudiča ni, tistega navadnega, ki je za druge ljudi, ampak ednega posebnega, ki bi bil samó záme.“

„Jaz bi ti ga tudi“, kolne Peter; „pústi mojega starega v míru in mène tudi, smrt ti konjska!“

Rekši vrže jezno oglodano kost v žerjavico, iztegne nogé in se obrne na drugo stran. „E, no, ne jézi se“, povzame zopet Tonček besedo, „saj ni tako hudo! Kaj morem jaz zató, da nisi hotel iti v lemenát? Koščičarjeva Mica iz Práprotnega je jajca v Ljubljano nosila in pravila, da lepših fantov ni na svetu, kot

so lemenátarji; kaj morem jaz za to, da nisi hotel biti ti tudi tako lep? Pa kaj, nobeden se ne more s petó po nôsu popraskati.“

Peter Toča je molčé vstal in odšel proti spodnji hiši, kjer je vrata zaloputnil za seboj.

Ostali družbi zadnji razgovor ni bil nič kàj po volji; molčali so vsi in ko je odšel Peter, oglasi se Kozobrin: „Mirúj, Tone! Ni prav, da Točo dražiš; ali ne véš, koliko velja on pri Grogí?“

„Veljaj ali ne veljaj! To mēni nič mári! Kaj pa on mēne v ednomer zbada in pika, kadar me vidi; nekoliko sem mu vrnil. Vi se ga bojite, ker zna nemški in latinski, in ker vam s tistim kolomonom pomaga ljudi slepariti. Jaz pri svojih kobilah ne potrebujem nì kolomona nì jerebike, nì šentjanževih róž!“

„Ne govôri tako, Tonček! Ali ne véš več, kako je Peter ónidan točo naredil na Tunjicah, ko ga je stara Peregrinka od hiše podila?“

„Sevéda!“ obrne se mešétar h govorniku, starikavemu móžu na drugi stráni ognja, „sevéda, ti pa véš pravo, Bacek! Peter je pribežal k hiši, ko je jela úže toča iti. Peregrinka je za pečjo sedela in ni vedela, kaj se godí zunaj. Ko je Peter moral stráni, zažugal ji je pa s točo, in stara baba je res verjela, da jo je naredil on!“

„Ali pa tedaj, ko je pri Kobaleži v Stranjah vrgel grintovčevega cvetja pod mizo, pa so se précej vsi gôstje skregali in sprli!“ reče Bacek.

„Zató, ker jih je sam podpihaval, da ste vi drugi mej prepirom lože izpraznili Kobaleževo kaščo“, smeje se Tonček.

„Mêni je dal glodeževih koreninic“ — omenja mlajša izmej ženskih.

„In vender se Bobkov Jurij ni hotel zaljubiti v tebe, hoho, Nona ti zaljubljena!“ grohotá se konjár.

Baba ga je hotela jezno zavriniti, a prihod novih društvenikov je zmotil živahni razgovor.

Bili so to znanci naši iz kolovške doline, in v sredi mej njimi óni tujec, ki je iz krčme na Rovih za Bojcem tako potihoma izginil.

Rokovnjači pri ognji so ogledavali tujca iz prva osuplo, potem pa radovedno. Videlo se je, da ga razven Bojca, ki je prišel ž njim, ne pozna nihče.

A ta dva sta se takoj napotila proti Grogovi hišici, kjer je še vedno brlela luč, akoravno je bilo uže mnogo čez pólnóči in so jeli lahki oblaki na vzhodu polagoma se rdečiti.

„Počakaj tù,“ reče pisár brdski, ker za tacega ga je bil izdal óni kmet v krčmi Hudmanove Jere ter ustavi pred seboj korakajočega Bojca; „čakaj, da jaz opravim svoj pôsel, potem pridi ti in poročaj svoje!“

„Ali znate potrkati na Grogova vrata?“ vpraša Bojec.

„Četudi ne!“ reče osorno pisár in koraka po stopnicah.

Groga je bil menda uže čul šum, katerega so bili napravili novi prišleci, in je stopil iz hišice, ravno ko je prisopihal pisár po stopnicah gôri. Spoznal ga je takoj ter ga molcé z migljajem povabil v sobico. Vrata je zapehnil za seboj. „Trudni ste, sédite!“ reče, ko se obrne od vrat k pisárju, kateri je stal sredi sobice in radovedno zrl okolo.

Groga je izgovoril te besede nekako zapovedujé.

Pisár je sédel na okoren stol k mali, surovo otesani mizi.

Sobica je bila v istini neprostorna. Pohištvo se je skrčilo v mizo, pri kateri je zdajci sedél pisár, dva stola in edno večjo omaro, katera je bila naslonjena v zadnji kot; poleg nje je stala uboga postelja; s tem pak je bila izba do cela napolnjena; pečí ni bilo v nji.

Na mizi je ležalo nekaj popisanih lističev, in na kraji mize poleg léščerbe, ki je le slabo razsvitljevala sobo, dva samokrésa. V kotu pri omari je slonela puška poleg težke vojaške sablje.

„Uže težko sem Vas pričakoval, več dnij uže; ali ker Vas ni bilo, poslal sem po Vas,“ povzame Groga besedo. Tudi to je bilo dovolj osorno rečeno, toda vender ne tako, kakor je Groga govoril s svojimi podložniki.

„I jaz sem bil uže na poti sémkaj, ko me je srečal Vaš sèl,“ odgovorí pisár.

Pri teh besedah stoprav je snel klobuk ter odložil torbo.

Bil je majhen mož, bledega, upadlega lica in redkih, uže sivih lâs. Leta so menda tudi provzročila, kajti imel jih je očitvidno čez petdeset, da je hrbet nosil malo upognen.

„Kaj je?“ vpraša pozorno Groga.

„Sedaj še nič posebnega! Samó toliko je gotovo, da Janeza Raka, brdskega pisárja, ni več na svetu; nocoj, ko je stopil sèm kaj v rokovnjaško trdnjavo, izginil je, in pravi stari Janez Rakovec bode šel v njegovi koži iz tega brloga,“ reče pisár.

„Kaj se norčujete? Povejte, kaj se je zgodilo,“ opominja Groga.

„Nekov Blaž je zatožil Vas in mène pri kolovškem oskrbniku, in ta pri mojem gospodarji, pri brdskem doktorji. Poslušal sem pri vratih, in toliko, da sem še ob pravem času popihal, če ne bi sedel sedaj pod ključem.“

„Prekleti Mozól!“ mrmrá Groga.

„Dà, dà,“ nadaljuje porogljivo pisár, „to je gotovo, ker sedaj se uže kake tri ure motá v peclu mej hudiči“.

„Kako to menite?“ reče pazno óni.

„Vaši ljudje so ga o pólnoči ubili pod Kolovcem“ odgovorí starec, na videz mirno in kakor bi ga to nič ne brigalo; a izpod napolzaprtih trepálnic je opazoval po lisiče mojstra Groga.

„Vraga, kaj? Ubili? Kdo ga je?“ zakričí isti.

„Vaši ljudje, jaz ne poznam nobenega, povedali Vam bodo uže samí. Toda kakor se mi dozdeva, bilo Vam je mnogo zánj!“ reče óni, vender zadnje besede s porogljivim náglasom.

Groga se je bil uže umiril. Uprl je okó trdo v starca, da je óni pogledal v stran ter dejal:

„Vi omenjate in povprašujete več, negoli se Vam pristoja tukaj, gospod Janez Rakovec!“

Po kratkem premolku, v katerem je s tremi koraki premeril izbico, nadaljuje:

„To je neumno, da ne morete več v službo na Brdo; vender preskrbeli Vam bodemo drugo. Kaj pa je s Francozi? Kdaj pridejo po Črnem Grabnu?“

Pisár je bil mej Grogovim govorom stisnil ustnice in zlobna poteza jih je preprečila; sedaj odgovorí hladno: „O tem sem hotel govoriti pozneje, ker sem mislil, da bode usoda strijca Blaža gospoda Nandeta zanimala bolj, nego Francozje s svojim popirnatim denarjem, akoravno je mej temi Francozi, ki pridejo sedaj po Grabnu, tudi oseba, katera bi morala — sevéda ne gospodu Grogi, niti Nandetu s Paleževine — temveč gospodu Ferdinandu, nekdam plemenitemu Basaju, biti jako zanimljiva!“

Groga je strmèč zrl v govornika; pri zadnjih besedah je prebledel in težka sapa mu je dvigala prsi.

„Kdo bi bil to?“ zasopiha strastno.

„Denès je zadnji dan meseca ržénega cvéta“, nadaljuje mrzlo starec, „tretjega dné malega srpana zvečer pridejo francoske ordonancije s svojim denarjem v Št. Ožbolt, da tam prenočé.“

„Vém, vém“, sika Groga, „dobil sem nocoj pismo iz Istre, da nosijo ogromno vsoto s seboj; a človek, povej, kdo je óni, katerega si omenil prej?“

„Poveljnik četi je kapitan Boissac!“ reče pisár.

„Ne poznam ga!“ omenja nejevoljno Groga.

„In četo spremlja gospod Vêrnazz, tajnik in slovenski tolmač gospoda maršala Marmonta, vojvode Dubrovniškega.“

„Kdo je ta Vêrnazz?“ reče pazno Groga.

„Povedal sem Vam, kdo je in kaj je sedaj; a zanimalo Vas bode zvédeti, da ta gospod ni bil vedno Vêrnazz, nego je bil nekđaj nadlajtenant pri našem domačem avstrijskem polku Simbschen, in tedaj, ko se ni bil še prelévil v izdájico avstrijsko, tedaj ni bil Vêrnazz, nego Brnjač!“

Izpremembra na Grogovem lici je bila grozna; obledel je kakor stena, očí so stopile izpod čela in krčevito se je držal za ógel mize.

„Brnjač! Lopov Brnjač!“ sikal je mej zobmí; potem pa je stopil pred pisárja ter kričal vánj: „Človek, starec, Bog ti pomagaj, če se lažeš! Za vrat bi te prijel in tiščal bi te do mrtvega, da mi te novice ne prekličéš? Tretjega, praviš, zakaj ne nocoj, zakaj ne jutri? Kje je še tretji dan?“

„Mirújte, gospod Ferdinand! Vse pride ob svojem času. Mêne le veseli, da Vas Paleževina s svojo srečo ni toliko zmotila, da niste pozabili ónega imena!“ reče pisár.

„To ime bi pozabil!“ vzklikne rokovnjaški glavár; „kdo me je storil tega, kar sem, nego óni lopov! In jaz bi pozabil! Kadar ga plačam, tedaj pozabim. In srečen? Kdo pravi, da ne morem biti srečen? Vi? Tudi Vas plačam, Rakovec, vender ne bojte se me! Pre-skrbim Vam kruha. In glejte, če sem tudi, kakor pravijo, rokovnjaški glavár, ali plenim ubožca? Ali ne tepem in ne bijem ónega, ki tepe in bije naš ubogi ljud? Pa Vi ne umete tega? Pojdite z menoj!“

Pri zadnjih besedah se je Groga nekako omehčal, a ohrabil se je. Šla sta s pisárjem dôli k rokovnjačem. Mejpotoma mu pové Bojec o Mozólovi usodi.

Groga je molčé poslušal.

Ko stopi v krog pri ognji, planejo vsi kvišku.

On se ozrè okolo in reče osorno: „Jutri zvečer mora biti tukaj trideset naših najzvestejših in najpodjetnejših móž! Velikónja, Kozobrin, Tonček, Biderbàn in ti Kozogláv, vi jih bodete poiskali in klicali. Jutri zvečer, pravim. Pojdite takoj!“

Rekši se obrne in migne pisárju s seboj.

Rokovnjači, katerim je bilo povelje dano, pak so se razšli.

Od vzhoda sem je rdečil prvi solnčni žarek vrhove košatib jelk nad rokovnjaško trdnjavo.

Štirinajsto poglavje.

Troilus: Vse besede ste mi vzeli —

Pandarus: Z besedo se ne plača dolg.

Shakespeare

Kake četrť ure hodá od denašnje železniške po staje Zagorje, vzdane v skalnati breg deroče Save, leží v ozki postranski dolini, raztezajoči se proti severu, glažuta in rúdnik istega imena, kakor ga nosi postaja železniška; poleg raznih rúd kopljejo tamkaj tudi v obili méri přémog.

Za naše povesti še ni bilo tukaj rúdnika. Nekov podjeten tujec je bil sicer pred več leti ustanovil glažuto, in rabil mu je pri svojih tovarniških opravilih uže přémog, katerega je dobival brez velicega truda na nekaterih mestih kàr vrhu zemljé; ali pripisovali so ljudjé takrat še tej tvarini slabo svojstvo, da daje steklu óni zelénkasti svit, kateri mu jemlje velik del njegove vrednosti, zató so steklarji rajši sekali gabre in bukve po visokih, bližnjih hribih za svojo tovarniško uporabo.

Čeravno tedaj v Zagorski dolini ni bilo ónega živahnega in nikdar ne mirujočega šuma in hrupa, kakor ga nahajamo dandenès tamkaj in povsod, koder gospodujejo stroji in samó stroji, vender v ónem času ta kraj ni bil tako zapuščen, kakor bi se lahko sodilo po njegovem divjem, goratem lici.

V glažuti uže je imelo opravila dokaj delavcev in tudi oskrbnikov in uradnikov ni primanjkovalo. Ob Savi sevéda železniške postaje ni bilo, ali bila je tam postaja za ladje, katere so vozile silno veliko raznega blagá od Ljubljane dôli v spodnje kraje, celó do Belega Grada, in nazaj. Kar se je vozilo dôli, teklo je z valovi vred navadno le mimo, a kar je prihajalo gôri, ustaviti se je moralo, da so brodniki in vozniki menjavali ali vsaj napojili svoje težke vôle, kateri so vlačili hodëč po obrežni stezi polne ladje po Savi navzgôri in katerih je bilo časih po štiriindvajset upreženih v edno ladjo.

Blagó, katero je bilo namenjeno na Gorenjsko, zlasti za Motnik, Kamnik, Kranj in za više gôri, izkrcavali so v Zagorji; in kar je prihajalo iz imenovanih krajev, nalagali so tamkaj na vélike ladje, da je plulo dalje proti jugu.

Tudi mnogo ónega blagá, kar ga je moralo proti Ljubljani, nalagali so v Zagorji z ladij na vozove, kateri so vozili potem preko Troján po Črnem Grabnu v Ljubljano.

Posebno, ko se je sklenil mir dné 14. meseca vinotoka leta 1809. v Schönbrunnu, in je Napoleon ustanovil „Ilirske provincije“ ter se je po mirovni pogodbi uredila meja proti Štajerski, katera je ostala avstrijska, a vsa Kranjska in Hrvaška do Save se izpremenila v provincijo Francosko, bil je promet po Savi in zlasti preko Zagorja na Trojáne jako živahen; kar so južne dežele pošiljale gôri proti središču Kranjske in Ilirije, potovalo in vozilo se je tod skozi Zagorje in Črni Graben.

Kaj čudo torej, da so cvele v Zagorji krčme, in da krčmárji tamkaj niso bili vsi kmetiski ljudjé; ker ni samó kmet vozil in trgoval tamkaj, nego marsikateri gospod je prišel tod mimo in francoski částniki, ki so hodili proti Zagrebu in nazaj, ostajali so radi v Zagorji; bodisi da se okrepčajo za trudni pot po hudih klancih skozi Črni Graben, bodisi da dobé še kàj dobrega v želodec, predno sedejo v čolne; kajti do Zagreba dôli je bilo malo postaj in njih čolni so imeli navadno strogo odmerjen in preračunjen pot.

Edna gostilna na spodnjem konci Zagorja bila pa je osnovana za to, da je vzprejemala gospôdske gôste.

Tamkaj se je dan pozneje, nego so se vršili óni dogodki, o katerih smo pripovedovali v prejšnjih poglavjih, ustavil okolo póldne kmetiskí samcat voz, s katerega, oziroma s sedeža na njem iz slame improvizovanega, je zlézel mož, star kakih petintrideset let, v opravi francoskih vojaških uradnikov.

Krčmár je stopil sam pred hišo, in vidèč, da ima pred seboj višjega uradnika, prikloni se globoko ter potem pobere potnikovo torbo z vozá in gré za njim v sobo.

„Ali dobim tukaj nocoj nočišče, ako treba?“ vpraša tujec.

Do sedaj še ni bil krčmárja pogledal; a tudi ta, vajen jednacij góstov, zmenil se ni bil za njegovo osebo več, nego je bilo treba uljudnemu gostilničarju proti góstom.

„Sevéda!“ zavrne ta francoski, kakor ga je bil ogovoril óni; pa tujčev glas se mu je zdel nekako znan, zató uprè sedaj pazneje očí vánj in précej potem nadaljuje z iznenadenim glasom slovenski:

„A, glejte, gospod Brnjač, Vi ste! Kdo bi bil mislil, da Vas tù vidim, in v tej opravi? Čestitam Vam, gospod, čestitam!“

Rekši prikloni se še nekolikokrat in stopi znancu malo bliže. Poznalo se mu je na lici, da ga to spoznanje jako veseli.

A obraz tujčev ni kazal ednacega veselega izraza; bil je iz prvega osupel, pa ko se je pri prvih besedah krčmárjevih hitro proti njemu obrnil, spoznal je očívidno tudi starega znanca, in z nekako prisiljeno prijaznim naglasom rekel je, in sicer tudi slovenski:

„Vraga! Tudi jaz nisem védel, da ste Vi sedaj tukaj! No, veselí me, gospod Medved, da se Vam dobro godí, kakor vidim.“

Rekoč se ozrè po ukusno opravljeni sobi ter hladno pomolí roko krčmárju.

„Oh, boljše bi bilo lahko, boljše,“ reče ta, „stari ostanki, véste, ti me še tarejo! Ko bi teh ne bilo, gospod Brnjač, ko bi le teh ne bilo! Pa Vam se mora dobro goditi, Vi ste jo pa zadeli, to Vam pravim! I, kaj pa ste vender sedaj?“ vpraša radovedno.

„Jaz sem tajnik maršala Marmonta,“ odgovorí ta samosvestno, in se obrne proti oknu.

Obraz krčmárjev se je razleknil silno na dolgo; toda navzlic vsej osuplosti mu je zaigrala neka lisíčja poteza na ustnih.

„Oh, tajnik pri njegovi ekscelenciji“, vzklikne hitro, in se še edenkrat prikloni; „dovolíte ukazati, da Vam postrežem; trudni ste gotovo; in prosim, sédíte sèmkaj v zadnjo sobo; hladna je, in nikdo Vas ne bode motil!“

Rekši odprè vrata na drugem konci sobe.

„Napravíte mi, kar hočete, gospod Medved! Vem, da imate dobro kuhinjo in dobro klet; pa čakajte malo: védíte, jaz nisem Brnjač, jaz sem Vêrnazz, védíte, Vêrnazz!“

„Kakor ukazujete, gospod tajnik!“ pritrdi krčmár in odide iz sobe.

Zunaj pred vrati pa malo postane, in ista lisíčja poteza, katera mu je bila prej zaigrala samó malo na ustnih, prevlekla mu je za trenutek ves obraz; roko stisne v pest in zamrmrá mej zobmi:

„Bodi Brnjač ali Vêrnazz! To vem, da si mêni petsto srebrnih krón dolžan; in da mi jih bodeš sedaj plačal, četudi v francoskih frankih, sedaj, ko vem, kje te imam iskati; le čakaj!“

Tako godrnjaje ide v kuhinjo.

Gòst v sobi pa je tudi tako za krčmárjem vzdignil pest, ko je ta duri zaprl za seboj ter jezno siknil mej zobmí:

„Da bi te zlódej! Oderuh ti stari! Kaj te moram srečati ravno tedaj, ko bi se prej smrti domislil, kakor tebe? No, le čakaj, ti me ne bodeš odrl ne. Dam ti dobro besedo, pa bode! Kàj sem zastonj tajnik maršalov? In glej ga, oderuha, prva njegova beseda je bila: ‚stari ostanki‘! Nesramno terjanje!“

Tako govorèč je izvlekel iz žepa kratko pipico, od môrske péne izdelano, kakor so bile takrat v navadi, in si jo je natlačil.

Bil je visokorasel mož, slok in bolj slaboten; obraz je bil malo pegast, lasje uže redki; črni brki so mu zakrivali zgoranja ustna. Imel je morda v istini kakih petintrideset let, ali na prvi pogled je bil videti starejši. Vtisek, katerega je provzrokovala njegova oseba, ni bil prijeten; nemirne njegove oči in tesno sklenjena ustna ga niso storila tacega, da bi mu človek naglo zaupal; rmenkasta barva licem ter globoke poteze po njih pa so kazale, da ima mož za seboj uže doberšen kós od strastij razburjenega življenja.

Ko se krčmár vrne z buteljo vina, gledata se znanca zopet, kakor prej, prijazno; govorila sta o vreméni, kajti dékla, katera je pogrinjala mizo, hodila je vedno semtertjà.

Po obedu si je Vêrnazz zopet zapalil pipico, in ker v to stransko sobo družega gôsta ni bilo, prisédel je krčmár k njemu.

„Dovolite, gospod tajnik,“ reče mu, „da ostanem malo pri Vas! Dolgo se uže nisva videla, in jako vesel sem, da ste me počastili tako nenádoma!“

„Dà, dà, tudi jaz sem bil izaenáden; ali v poslovih sem tukaj; pričakoval bodem naših ordonancij, ki pridejo po Savi gôri, da jih spremim po Črnem Grabnu do Ljubljane. Nocoj ali jutri pridejo, in jaz sem pooblaščen od njegove ekscelencije, našega vojvode samega.“

Pri teh besedah se je Vêrnazz sklonil mogočno nazaj ter nekako od zgoraj dôli pogledal krčmárja Medveda, češ, da bodeš védel, kaj in koliko jaz premorem pri vladi.

„A, čestitam Vam, čestitam,“ ponavlja zopet óni, „imenitna služba je to; boljša je, nego avstrijskega generala, in tam bi Vi še ne mogli biti general!“

„Molčite mi o avstrijski službi;“ zavrne ga oholo Vêrnazz, „mnogo dela, pa malo jela! A propos, gospod Medved, povpraševal sem uže večkrat po Vaši adresi, a nisem mogel zvedeti, kje bivate. Ljubo mi je, da

sem Vas tako po naključji našel, da Vam pošljem tistih nekoliko frankov; véste — li?“

„Oh, gospod tajnik, ta malenkost,“ reče naglo krčmár; a takoj se domisli, da je morda venderle preveč rekel, zato pravi précej: „Sevéda, prav bi mi prišli, tisti franki; posebno sedaj, ko je taka težava z denarjem. Vam bode gotovo mogoče takoj . . .“

„Denès ne, ljubi gospod Medved, denès nikakor ne,“ prestriže mu tajnik besedo; „Vi sami véste, da ni varno potovati dandenès, in zato človek ne jemlje mnogo s seboj; a pošljem Vam v kratkem óno vsoto; vrag, to malenkost!“

Toda krčmár se ni dal tako hitro odbiti. Ozrl se je nazaj čez vrata v prvo sobo, in ko je videl, da je prazna, rekel je bolj potihoma:

„Jaz bi pa venderle rad, da mi denès vrnete tisti dolg; sedaj ga lahko; pa v kratkem, kdo vé, kaj bode z Vami, gospod Vêrnazz? Kdo vé, koliko časa boste gospodovali?“

„Kako mislite to?“ reče óni osorno.

„Sedaj lahko govorim,“ pravi tiho Medved, „ko sva samá. Človek ne vé, kakó dolgo bomo Francozu pokorni.“

„Kaj?“ zavpije Vêrnazz, „ali véste, da zapadete vojnemu sodišču, ako Vas ovadim, da tako govorite?“ V njega sivih očéh je zalesketal nekakov zloben svit.

„Tega ne boste storili,“ nadaljuje mirno krčmár, „ker bi vojno sodišče tudi o gospodu Vêrnazzu zvé-

delo, kako je takrat, ko je bil še Brnjač, svojega prijatelja, plemenitega Basaja izdajalsko spravil pod ključ in potem v vojake, zató, da mu je lahko in brez ovirov zapeljal lépo ljubico! Toliko dokazov za to pač donesem, da bode konec Vašega tajništva. Francozje v tacih rečeh tudi ne umejo šale, in maršal bajé celó ne!“

Oni skoči kakor besen kvišku.

„Človek, kàj blazniš? Kdo ti je to povedal?“ kričí divje.

„Tiho, tiho, gospod tajnik, utegnil bi Vas kdo poslušati!“ reče krčmár mirno; „in méni bi bilo žal za Vas in za mojih petsto krón. Ako Vas pa zanimlje zvedeti, odkod imam te novosti, povem Vam lahko: Basaj sam mi je pravil!“

Tajnik je prebledel.

„Kaj, Basaj! Ali je tukaj?“ dejal je jecáje.

„Sedaj ga ni; ali časih pride; menda je trgovec, ali kaj!“

„In Vi ga ne primete, dezertêrja, in ga ne izročíte straži?“ kričí izpozabivši se Vêrnazz.

Medved se zlobno zasméje.

„Vi se ne domišljate, da je on avstrijski ubežnik, in kakor tudi Vi véste, brigajo se Francozje slabo za take ljudi, če ne bi nekdanjemu nadlajtnantu avstrijskemu tudi ne podelili tajniške službe pri guvernérji.“

Vêrnazz se je ugriznil v ustna in siknil s kletvijo mej zobmi.

Krčmárja je bilo prevzelo neko demoniško veselje; védel je, da mu ta dolžnik denès ne more uiti, in zato ga je hotel izsesati do celega.

„Da ne pozabiva prejšnjega pogovora,“ reče zopet — „gotovo Vam ne bode težko plačati mi denès tistih petsto krón; pomislite, ubog krčmár v Celji sem Vam jih pred desetimi leti posodil, da ste obdarovali Basajevo ljubico in nje lumparskega očeta, starega Rakovca!“

Tajnik je bil bled od jeze in strahú. Ta vražji krčmár je morda mnogo, mnogo védel, in možno je bilo, da to na pravem mestu porabi. Ubriniti se ga ni bilo môči, kajti ako bi ga hotel na kakšen način ugonobiti, ugonobil ga bode tudi on. In denar! Imel ga je toliko prihranjenega, da bi lahko plačal starega upníka, pa kakó težko se plača takšen dolg, katerega je bil človek uže skoro pozabil; in kdaj si bode mogel zopet toliko prihraniti! Vêrnazz je bil, odkar je začel denar shranjevati, silno skop in lakomen. Sklenil je po kratkem premisleku rešiti, kolikor mogoče.

„Vsega ne morem dati, gospod Medved; petsto frankov imam, te Vam vrnem; ostalo pa drugi pot,“ reče ter seže v žep.

„Ne, ne; vse ali pa nič,“ odgovorí trdo óni; „pomislite, francoski částniki, katerih pričakujete, utegnejo biti kmalu tù, in potem ne čakam trenutka več

in povem svoje; francoski častniki tudi ne ljubijo posebno mej seboj tujcev, kakeršen ste jim Vi.“

„Sacrebleu —“ kolne Vêrnazz, „zlódej Vas vzemi! Náte, kar imam, tisoč frankov je, za drugo boste vender počakali.“

Rekoč mu vrže listnico na mizo.

Krčmár malo pomisli, a potem prešteje denar in reče:

„Bodisi, nekaj je; ali za drugo bodem kmalu prosil; saj véste sedaj, kje sem; ne bode Vam treba povpraševati!“

„Da bi za vrat ali za péte viseli, kjer si bodi, bilo bi mi ljubše!“ godrnja óni.

Takoj po tem prijateljskem razgovoru je prišlo nekaj góstov v prvo sobo, trgovcev, kakor je bilo videti, in Medved jim je odšel stréč.

Tajnik je z zelenkastim obrazom obsedél pri mizi; še pušiti se mu ni ljubilo. S stisnjenimi ustni je sedél tù in srepó zrl pred sé.

Vzdramil ga je vojak, kateremu je bil prej, ko je dospél v Zagorje, naročil pri straži, da mu naznani prihod vojaških čolnov po Savi. In ta mu je sedaj to poročil.

Kakega pol streljája od Medvedove krčme je srečal tajnik tudi uže dva francoska častnika in nekoliko vojaških spremljevalcev. Predstavljanje je bilo

kratko, kakor navadno pri vojacih. Ko je prvi došlih častnikov, kateri je bil sebe pri predstavljanji imenoval: Boissac, generalni adjutant, čul ime ‚Vêrnazz‘, zategnii je ustna malo, skoro nevidno, kakor v zaničljiv posmeh, toda navzlic temu je odzdravil uljudno.

Šli so potem v krčmo k Medvedu. Tukaj sto-prav, ko so bili častniki samí, naznani Vêrnazz namen svoje navzočnosti.

„Ha, ha,“ smeje se Boissac, „torej za stražo so Vas nastavili, gospod tajnik! Naj bi nam bili vender nekoliko vojakov poslali, če je tako nevarno!“

„Jaz sem dobil le povelje, preiskati po Črnem Grabnu, in zlasti pri poštarji v Št. Ožboltu, če ni ničesar sumnjivega; in ako ne najdem ničesar, potem se Vam moram pridružiti!“ odgovori Vêrnazz malo srdito zaradi smeha kapitanovega.

„In ker niste ničesar našli, prišli ste pa po nas! No, to je prav,“ méni Boissac; „pa povedite, kdo se je pa domislil te pravljice, da nas tolováji čakajo tam gôri?“

„Predvčerašnjem je pri naši vladi naznanil to novico nekov oskrbnik z Gorenjskega. Sevêda je rekel, da je to le kombinacija, a dandenès moramo biti previdni. Kdaj mislite odriniti, gospod kapitan?“

„Jutri opóldne; kajti čakati moramo še ednega čolna.“

„Torej nočimo nocoj tukaj in jutri na Trojánah ali v Št. Ožboltu; ponôči vender ne smemo dalje po Grabnu!“ reče tajnik.

„Ali se bojite?“ nasmehne se kapitan; „pa storiti moramo, kar nam kaže povelje!“

Vêrnazz ónih opazek, katere so mérile nánj, ni hotel slišati.

Ko so se bili došleci okrepčali, pričeli so, kajti zmračilo se je uže, mej seboj igrati za denar, in pozno v noč je še gorela luč v Medvedovi krčmi.

Petnajsto poglavje.

Pismo mi v rokah drží,
Takó pravi, govori:
„Kdo te pošlje, pismo tí?“
Národná pesem.

skrbnik Poljak se je jako nezadovoljen vrnil iz Ljubljane.

Vzprejeli so ga francoski gospodje sicer uljudno in celó prijazno, a dosegel je toliko — kakor se je sam izrazil — kakor nič.

Prišed k Mr. Parisu, generalnemu tajniku intendanta Mr. Basellija, kateri zadnji je bil uže prej „conseiller de la Régence“, povedal je vse, kar sta bila z dr. Burgerjem ugenila in sklenila, toda lahkoživi Francoz se je iz prva smijal vsem tem resnim in tehtnim premislekom. Védel je sicer uže nekoliko o rokovnjaški zádrugi, kajti kamniški mestni urad je bil o njih poročal, ali ker posebnih dogodkov še ni bilo, kateri bi se smeli pripisovati tem „malenkostnim tatovom“, kakor je rekel, zató tudi ne treba, da se vlada sama tako hitro vtika v to stvar. Naloga posameznih sodnikov in mairov je, iztrebiti v njih okrajih táko malo tatinsko golazen. Drugod, kakor v

Istri in Dalmaciji, storila je vlada uže, kolikor môči; a tam je sedaj mir; vsaj čutiti ni več tacih tolovajskih hudodelstev, kakor prej. A tù na Gorenjskem, in sósebnó v Kamniškem in Brdskem okraji, zadoščujejo pač mairi in njim na razpolaganje dani huissierji, da polové te male tatove.

Poljak se je trudil, tajnika prepričati o nevarnosti rokovnjaške družbe, ali zastonj. Napósled se je namenil, ko je zvédel, da je intendant Baselli navzočen v Ljubljani, iti še k njemu in tam poskusiti, dali kàj opravi.

Pa tudi Baselli je bil istih mislij, kakor njegov tajnik. Poudarjal je posebno, da francoska vlada vendar ne smé takoj v početku svojega obstanka preveč preventivnih korakov storiti; koder je sila ali potreba, tam sevéda se bode vse storilo, kar je mogoče; kjer pa se kaže samó oddaljena nevarnost, in to je gotovo v tem slučaju, kakor ga je navedel gospod Poljak — tam je treba previdno stopati, kajti ljudjé se lahko vznemirijo; vznemirjenja pa ne želí niti njegovo veličanstvo, cesar Napoleon, niti vlada njegova.

Tako je govoril intendant Baselli. Oskrbnik Poljak tem politíškim preudarkom ni mogel mnogo ugovarjati. Bil je prijatelj francoske vlade in želel je, da se le-tá v ljudstvu utrdi. A gledé položaja, v katerem je bil on sam in njegov okraj rokovnjačem nasproti, dozdevali so se mu vsi ti premisleki vender preobči, pregenerélni.

Napósled poudarja proti intendantu še edenkrat možnost napada na francosko kaso, katero imajo pripeljati v prihodnjih dnéh po Črnem Grabnu.

To je vender nekoliko vznemirilo Basellija. Obé-tal je Poljaku, da bode naročil tajniku Vêrnazzu, ka-teri ima spremiti kaso, kakor je bilo uže mairu na Brdu naznanjeno, da preišče malo óne kraje.

Oskrbnik je še edenkrat poudarjal, da brdski maire, dr. Burger, odvráča vso odgovornost v slučaji kakega tolovajskega napada na francosko kaso, na kar je intendant smejé odgovoril, da so gospodje mairi preskrbni; Poljak se potem, kakor smo uže omenili, jako nezadovoljen posloví.

Ker je bilo uže pozno, ostal je v Ljubljani in se vrnil stoprav družega jutra, ali ne naravnost do-móv, nego čez Kamnik. Hotel je s svojim prihodnjim tastom, sodnikom Gavričem, govoriti še o tej stvári, in morda ga je tudi srce vleklo tjà k lepi Reziki.

Ko se ustavi v Kamniku pred mestno hišo, in uradnemu slugi, ki je stopil čez vrata, vrže vajeti v róke, ne zapazi, da je po trgu več ljudij, nego na-vadno, v večjih gručah zbranih, in da skrivnostno stikajo glavé. Tudi sluga mu je hotel nekaj povedati, toda Poljak je hitel po stopnicah.

V pisárni mu pride sodnik Gavrič naglo naproti, kar sicer ni bila njegova navada. Bil je velik, precèj obilat mož, dobrohotnega obraza; visoko čelo in malo

stroge oči pak so skoro kazale, da more sodnik biti tudi jako energičen.

„Hvala Bogú, da ste prišli, prijatelj!“ reče ter stisne roko oskrbnikovo. „Vi gotovo uže več véste o tem hudodelstvu, ki je res grozno, grozno!“

„Kaj, kaj pa je?“ vpraša čudèč se in prestrašen Poljak; „jaz prihajam naravnost iz Ljubljane in ne vem, o čém govorite“.

„A tako! Oh pomislite, denès zjutraj ko odprè naš mestni sluga vežna vrata te hiše, najde sredi vrat pribito človeško roko; pomislite, pravo, malo prej odrezano, človeško roko!“

Oskrbnik je preplašen zrl v Gavriča.

„To je rokovnjaško znamenje!“ reče polglasno.

„Dà, dà, to je tudi moje prepričanje!“ nadaljuje óni; „povedati Vam moram, da me obhaja strah in groza teh lopovov. Pa čujte dalje! Ni mi bilo treba dolgo premišljevati, čegava je li roka; kajti pred kake pol ure je prišel eden Vaših hlapcev s Kolovca ter mi naznanil, da leži pod gradom na cesti ubit človek, kateremu je odrezana desna roka.“

„Za Bóga!“ vzklikne oskrbnik.

„Odposlal sem takoj našega komisárja Muleja s tremi huissierji na Kolovec, da preiščejo, kar treba gledé hudodelnikov, ker jaz sodim, da ni eden sam to storil.“

„Pa kdo je vender óni ubiti človek?“ vpraša Poljak, kateremu se je rodila v možganih grozna slutnja, taka, da se je ni upal glasno izreči.

„Nekov pijanec in rogovilež, s katerim sem imel jaz tudi uže opraviti; čakajte, kako se mu uže pravi? Zapisano imam tamkaj;“ rekši se obrne sodnik k svoji mizi.

„Pa vender ne Blaž, Mozólov Blaž?“ reče oskrbnik, kateri svoje slutnje ni mogel več prikrivati, in plaho gleda Gavriča.

„Dà, dà, ravno isti je, dà, Blaž Mozól“, reče pritrjujé sodnik.

„To je grozno, to je strašno!“ zavpije Poljak; „to je skoro neverjetno!“

Bil je tako čuden náglas v njegovem vzkliku, da se sodnik obrne ter vpraša: „Kaj imate s tem človekom; ali morda kàj več véste?“

Sevéda! In to me je, povedati moram, preplašilo! Pa, poslušajte me!“

Na to pové kolovški oskrbnik, kako je Mozól k njemu prišel, kaj mu je povedal; in potem, kaj je on sam na Brdu in v Ljubljani opravil.

Ko je končal svoje poročilo, bil je tudi sodnik Gavrič do cela prepričan, da Blaža nihče drug ni ubil, nego rokovnjači, in sicer samó zató, ker jih je izdal. Toda, kje so zvedeli to ti lopovi, in kako je mogoče, da so zvedeli to tako hitro?

Poljak sklene napósled, takoj iti za komisárjem Mulejem, da mu pové, kar zna o Bojci in o Grogi ali Nandetn; stvar se morebiti lahko hitro preišče, in eden ali drugi se bode dal morda ujeti in pripreti. Na vsak način pa je treba pogledati na Paleževino in k Mozólovim.

Gavrič mu pritrđi, in oskrbnik gré še pozdravit nevesto svojo, prednó odide.

Rezika Gavričeva je bila dvajsetletna déklica, lepega obraza, vitke rasti, in kar je bilo najboljše, jako dobro vzgojena. Matere ni imela več, nego samó za pet let mlajšo sestro. Gospodinjstvo v Gavričevi hiši je vodila ona, kakor je bila sploh tičoč se notranjih vprašanj v sodnikovi hiši odločevalna. Razumno je torej, da se je oče nje le polagoma in nerad udal v to, pustiti hčerko iz hiše, akoravno je vse kazalo, da bode z mladim oskrbnikom prav srečna. A bil je pameten, in na drugi stráni tudi rahločuten mož, ki je ljubil svoje otroke bolj, nego vse drugo, in zató je napósled dovolil v ta zakon, zlasti ko se je bil po svojih skrivnih pozvedovanjih prepričal, da je Štefan Poljak vreden mu zèt.

Rezika, katero je dobil oskrbnik v kuhinji, kjer je ukazovala deklam, ni bila nič kaj dobre volje, ko je zvedela, da jo nje ženin ob ednem pozdravlja za prihod in odhod. Prestrašena je bila tudi še po óni človeški roki, katera je zjutraj visela na hišnih vratih,

in ko je čula, da se nje ženin odpravlja na sled ónim hudodelnikom, rekla je malo nejevoljno:

„Oh, Štefan, zakaj ravno sedaj to počenjaš s temi groznimi rokovnjači?“

Poljak je čutil, da je to vprašanje nekoliko upravičeno, kajti ravno sedaj, ko je uže na oklicih, naj bi miroval z drugim, in skrbel za to, kar ga ima najbolj brigati. Vender kakor vsi krepki, pogumni ljudjé, tako tudi on nevarnih podjetij ni preudarjal prej nego takrat, ko je bilo treba uže osebno stopiti v bój, in še takrat ni mislil hladnokrvno. Zató je tudi sedaj s hitrim odgovorom pobil svoje premisleke, nevestine pa sevéda le površno.

„Nikari se ne bój, srce moje! To vse bode v kratkem končano, in naju vender ne bodo motili rokovnjači.“

„Ali ti hodiš vedno tam sam okolo! Nevarno je in v vednih skrbeh sem. In sedaj si komaj prišel, pa uže odhajaš! Je li treba, da bi bil tudi tam, kjer iščejo ónih hudodelnikov? Pústi komisárja samega, on bode vender sam opravil!“

„Ne, ne Rezika, jaz moram tjà! Jutri pridem zopet, in ostanem vse popóldne tukaj, ako se ne pripeti kàj posebnega, kar bi me zadržalo!“

Rekši se je hotel posloviti.

Ona je izprevidela, da ni môži zadržati ga in se je udala v to; a hoteča ga za slovó poljubiti, domisli se še nečesa.

„Sinoči sem dobila pismo od matere tvoje, Štefan,“ reče in hití proti sobi, „pojdi z menoj, da ti je pokažem.“

Poljaku se je razvedrilo lice; bil je do sedaj precèj resen in nemiren.

„Ali so ti odgovorili na najino poročilo o poroki?“ reče in ide v sobo za svojo nevesto.

„Ná, beri!“ déje Rezika in mu pomolí pismo.

Oskrbnik razgane list in číta naglo. Radosten izraz se mu je kazal na lici. Nevesta ga je pazno gledala.

Ko bere zadnjo stran, stemní se mu zdajci obraz in skoro nejevoljno položí pismo na mizo.

„Tega tudi ni bilo treba omenjati!“ reče in seže po svojem klobuku, katerega je bil odložil na stol.

„Ti mi o tem bratu nisi pripovedoval nikdar!“ méni Rezika očitajoč.

„To je le polbrat moj,“ odgovorí Poljak naglo; „pa védi, jaz sem ga izbrisal iz svojega spomina in zató o njem nisem hotel nikdar govoriti. Povem ti o priliki, kaj je ž njim. Kje je sedaj, tega sam ne vem; morda je uže mrtev!“

Pri teh besedah je stopil zopet k mizi in vzela máterino pismo v róke.

Mati Poljakova je živela na Spodnjem Štajerskem, kjer je imela blizu Bréžic malo posestvo. Pismo, katero je pisala bodoči snahi, bilo je jako ljubeznivo,

prisrčno pisano, in kazalo je, kako blága je žena in kako ljubi svojega sina.

Rezika je stopila k svojemu zaročencu, in oba prečitata še edenkrat zadnjo stran pisma.

Tù pa je stalo:

„Želim Vam, ljuba moja hčerka, vso srečo, kakor sem jo užila jaz nekdaj; kakor sodim po svojem čutu, zaslužite jo Vi v obili meri, in prepričana sem, da je bode ljubi moj sin tudi ravno tako deležen. Mislila sem časih in molila za to, da bodeta oba moja sina uživala na tem svetu vse, kar jima sreče more Bog podeliti; a eden se mi je izgubil, čisto izgubil; ljubezni mu nisem vzela, in mu je ne morem vzeti; če je pa mrtev — naj bode pa vse, kar je máterino srce želelo obema — Štefanovo.“

„Uboga, ljuba mati!“ vzdihne Rezika.

„Dà, dà, uboga mati!“ reče Poljak in objame ter poljubi svojo nevesto. „Povem ti več, kadar pridem zopet, srce moje; denès pa z Bogom! Iti moram.“

Rezika se ni trudila pridrževati ga; vedela je, da bi bilo zastonj.

Malo potem je oskrbnik uže jahal čez bistriški most in potlej po stranskih potih proti Kolovcu.

Blizu Rov ga je srečal voznik Ureh Telečnjakar, ki je peljal jelove hlóde iz kolovškega gozda in ga ustavil kričèc:

„Blaža so ubili, gospod, Blaža Mozólovega! Sinoči smo še pili vkupe, sedaj je pa mrtev kakor podgana, na katero s čevljem stopim.“

Oskrbnik vpraša, kje je komisár kamniški s svojimi stražniki.

„Gôri pri Rovski cerkvi so vsi; Blaža so nesli v mrtváčnico! Oh, gospod, véste kaj Vam povem, nikar še Vi dihórja rokovnjaškega ne lovite! Blaž je uže izteknil hudiča! Bog mu grehe odpústi! Žál mi je zánj, pa še bolj bi mi bilo, ko bi Vas, gospod, kakov takšen rokovnjaški pasjedlakec osmodil. Bog vé, bi li jaz dobil še kàj vožnje, ako bi Vas več ne bilo na Kólovci.“

„Môlči, môlči in vôzi!“ zavrne oskrbnik nejevoljno voznikovo prijazno željo in dobri svèt njegov ter krene s konjem na desno proti cerkvi.

„Jaz te ne bodem hladil, če te bodo pekli!“ godrnja jezno Ureh ter udari po suhих rébrih svojih kónj in zdrdrá z vozom nizdolu proti Rádomlju.

Komisár Mulej je uže sedèl v krčmi Hudmanove Jere in tam zapisaval in protokoliral izpovedbo dékle in nekaterih kmetov, ki so z Blažem prejšnji večer vkupe pili. Iz vsega pa môž še ni mogel več sklepati, nego to, kar je trdilo obče mnenje, da so rokovnjači kriví tega zločina. Ko mu je pa oskrbnik svojo slutnjo natančno razložil, sklenil je hitro ravnati. Poslal je takoj ednega huissierja v Rádomlje, da poišče in uklene

tistega Bojca. On sam pa je z ostalima stražnikoma šel na Paleževino.

Poljak je poslal konja domóv in se pridružil komisárju. Dozdevalo se mu je sicer, da bode njiju ekspedicija najbrž brezuspešna, ali radoveden je bil vender, videti domačijo ónega skrivnostnega tujca, o katerem je po Blaževi pripovedi sodil, da mora biti eden glavarjev te strašne zadruge.

Mozólov pes je divje lajal, ko je omenjena četvorica šla kakšen streljáj pod hišo tjà čez réber proti Paleževini. Hlapec France je ravno iz vodnjáka vlekél védro, da bode živino napajal, ko ugleda óne sodnijske gospode; postál je z odprtimi usti, pa potem naglo védro izpustil v vodnják, tekél pred vežo in zavpil na ves glas v hišo:

„Uže gredó biriči na Paleževino! Štirje gredó!“

Ta klic je kazal, da so pri Mozólovih uže dobili novico, da strijca Blaža ne bode več domóv; kaj so ob enem še zvedeli, lahko se misli, kajti Boltetova Špela, katera je vedno prva vse vedela, pritekla je kmalu zjutraj na Mozólovino in iztresla je svoj novostni koš; ali preresetavati ni mogla dolgo teh novostij; bodisi, da je mater Mozólko tako razvnela grozna smrt Blaževa, bodisi da je óna klepetulja o kom drugem zinila kako besedo preveč, kajti kmalu, kmalu je bila Boltetova Špela zopet pred hišo in je urno pobirala pot nizdolu proti vási; v lice pa je bila proti navadi malo rdeča. Pred nje odhodom še pa je bila

Polónica na ves glas zajokala in odšla v svojo izbo na drugem konci hiše, kjer je navadno spavala, in je zapehnila duri za seboj.

Ko je hlapec France zavpil, da gredó štirje biríči na Paleževino, stopila je Mozólka na hišni prag in pogledala tjà na réber za ónimi štirimi. Očí so ji bile objokane; postála je malo na pragu in se potem molčé vrnila v hišo.

Pavleka ni bilo domá; šel je bil na vse zgodaj v gozd.

Polónica je čula vpitje hlapčevo, a nje ni to nič vznemirilo. Dobro je vedela, da Nandeta ni tam in da ga bodo tudi drugod zastonj iskali. Vedela je pa tudi, da Nande pri umorjenem strijci ni imel ničesar opraviti. Saj ji je še včeraj zjutraj sam rekel, da strijcu ne želi ničesar žalega, ker je nje strije.

Komisár je bil v tem s svojimi spremljevalci prišel do Nandetove hiše in poslal ednega stražnika na drugo stran, sam pa je potrkal na sprednja vrata.

Izprevideli so kmalu, da ni nikogar notri, ali pa, da se, če je notri, neče oglasiti. Zatorej siloma odpró vežne duri.

Komisár je preiskal in preteknil vse kote od kleti do podstrešja, toda ni mogel najti ničesar živega in ničesar sumnjivega, po čemer bi se moglo soditi, da lastnik hodi po krivičnih potih.

Tudi Poljak je pridno pretikal po izbah.

Ko se vrne iz zadnjega konca v sprednjo izbo, pokaže mu komisár s smehom zganjen listič popirja, katerega je bil našel v kotu pod mizo.

„Ne bil bi verjel, da bodem v taki koči našel takov pravilni ‚billet-doux!‘ Berite, gospod oskrbnik!“

Ta razgane list in jame čitati. Bil je začetek pisma, katerega je hotel Nande včeraj dati Polónici, ko se je mislil posloviti; a mej pisanjem se je odločil, storiti to ustno; pustil je torej pismo; v kratkih njegovih vrstah še ni bil povedal ničesar družega, nego o svoji ljubezni. Bilo je tudi to pisanje popolnoma nesumnjivo.

„Kaj hočem torej,“ reče komisár in se obrne k oskrbniku, „ali idemo še tisto njegovo ljubico izpraševat? Daleč ni! Pa kaj Vam je, gospod, ali Vam je slábo?“

Poljak je stal bled in ném sredi sobe, in v tresočih se rokah je držal óni list.

„Ne, ne,“ reče hitro in se ojači, „nečesa sem se domislil, nečesa sem se domislil, neka podobnost v pisávi — pa to je le slučaj; idimo torej k Mozólki!“

Huissierja zapreta zopet vse duri in vsi odidejo proti Mozólovini.

Poljak je zaostal nekoliko korakov ter pogledal še edenkrat óno pisemce; z rokó si je pogladil čelo in očí, kakor da bi bolje videl — in z nemirnimi ustni je zašepetal: „Pisáva je njegova; pa kako pride pisanje sèm? Da bi bil on — —? Ni mogoče!“

Hlapec France, ki je ves čas od daleč opazoval, kaj se godi okrog Paleževine, spoznal je sedaj s strahom, da gredó „biriči“ proti Mozólovini.

Sedaj pa ni postál pred vežo in kričal vánjo, nego v hišo je planil in tukaj šele viknil Mozólki:

„Za božjo voljo, sem gredó biriči, sèmkaj k nam!“

„Naj gredó!“ reče osorno ôna, kakor bi jo to prav nič ne brigalo.

Pa odvezala si je predpasnik in rokava snela in tako stopila na prag.

Komisár Mulej je bil uljuden mož.

„Dober dan, mati,“ dejal je prijazno, ko je stopil pred vežo: „Vi ste Mozólova mati, li ne?“

„Dà, dà!“ reče ona, in akoravno na kmetih ni navadno vprašati koga takoj pri njegovem prihodu, po kaj ali zakaj je prišel, osupnil jo je vender ta na Mozólovini pač redki poset tako, da je hitro nehóte pristavila: „Kaj pa vender hočete, gospodje?“

Komisár pa je bil tudi previden mož.

„Précej povemo,“ déje, „pustite nas le malo v hišo; vroče je tù zunaj!“

Ob ednem stopi z oskrbnikom za Mozólko v čedno pospravljeno izbo na sprednji stráni. Oborožena stražnika, katera je hlapec France le bolj od daleč, tam iz hleva sèm, ogledoval, ostala sta pred vežo.

„Tako umazano je pri nas!“ reče Mozólka in pobriše s prtičem po beli javorjevi mizi v kotu in po stołu za njo, na katerih pa ni bilo videti trohice prahú.

„Lepó imate in prijazno,“ méni komisár in séde k mizi.

Potem povpraša, je li žalostna smrt Blaževa uže znana gospodinji, in ko ta osorno pritrdi, pozveduje komisár na dolgo in obširno, kdaj je šel Blaž od dóma, kje je bil prej, kaj je nameraval, in ednake stvarí. Novega je zvedel malo. Mozólka je sicer povedala, kar ji je bilo znano, a tega ni bilo mnogo. Le o Nandetu ni zinila besede, in tudi o tem ne, da je strijc Blaž šel od dóma z namenom rokovnjače zatožit, kakor ji je to uže včeraj pravil hlapec France.

„Pretepával se je pač, kakor zadnjič, ko je prišel z razbito čepinjo domóv iz Kamnika,“ reče napósled; „Bog védi, kako bi se mu bilo takrat godilo, ko bi ga ne bil óni rešil!“

Ali takoj ji je bilo žál, da je to omenila; kajti komisár je postal pozoren in vprašal naglo:

„Kdo ga je rešil?“

„E, óni s Paleževine, kjer ste sedaj bili,“ reče nejevoljno gospodinja.

„A, Nande! Pa kdo je vender ta Nande? Od-kod je?“

„Ali jaz vem?“ odgovorí jezno Mozólka ter položí prt, s katerim je bila obrisala mizo, na klóp k péči, in se tako obrne v stran od komisárja.

Pa ta komisár je bil na eden pot tako nadležen človek!

„Vi morate to vender vedeti, ako je on ženin Vaše hčere, Vaš prihodnji zèt!“ reče naglo.

Pri teh besedah se zasuče Mozólka hitro in stopi za korak bliže k izpraševalcu.

„Kaj, ženin? Kdo pravi, da je ta Nande naš ženin? Kàj mislite, da bodem jaz hčer dajala na ajdovo strnišče? Ali pa človeku, h kateremu biriči v vežo hodijo?“

„Kje je Vaša hči?“ reče komisár mirno.

„Domá je; tam na óni stráni!“

„Pokličite jo sèm kaj!“ ukaže Mulej.

Mozólka je za trenutek pomislila, bi li poklicala hčer, ali ne. Pa takoj stopi na prag in zakliče glasno:

„Polóna!“

Ni bila nje navada, da bi hčerko tako zvala, nego klicala jo je sicer, kakor jo mi imenujemo v tej povesti; le kadar jo je kaka posebna reč ujezila in razburila, mogla ni hčeri dati ónega imena, katero ima uže samó ob sebi značaj presrčnosti.

Nežna Polónica se je torej močno prestrašila, čuvši ta máterin klic. Uže zadnji hlapčev krik jo je jako razburil, tako da je tresoča se stala pri zapahnjenih durih izbe svoje in brez sape poslušala, kaj se godí zunaj v veži in v hiši. Vsega tega ni umela, samó to je slutila sedaj nehoté, da se vse vender suče okrog Nandeta, okrog nje Nandeta.

Iztegnila je roko po zapahu, da bi ga odrinila, ali v svoji razburjenosti ga ni mogla hitro; v tem začuje v drugič še osornejši in glasnejši klic:

„Polóna, sèm pojdi!“

Odprla je duri in prišla za materjo v sobo k ónim. Bila je bleda; plaho, čeravno mirno je pogledala komisárja in oskrbnika, kateri zadnji je stal ob podolgasti klópi pri pēči.

Komisár je bil malo v zadregi; izkušnje ni imel mnogo v takih rečeh in preiskavanjih, in previdnost njegova mu ni pomagala v vsakem slučaju.

Rešil ga je sedaj oskrbnik gledé prvega vprašanja, o katerem je bil komisár tako v stiski, ne vedé, kako bi ga zastavil.

Pa tudi Poljak ni bil srečen v tem izpraševanju. Ko je komisár govoril z Mozólko, stal je Poljak pri klópi ob pēči in je bil silo nemiren, in ko bi se Mozólka ne bila tako krepko odrezala pri vprašanji po Nandetu, posegel bi bil oskrbnik gotovo v razgovor; stopil je namreč uže bliže. Ta Nande ga je posebno zanimal ali bolje vznemirjal.

Ko Polónica vstopi, obrne se oskrbnik naglo k nji ter vpraša:

„Deklè, ti poznaš ónega Nandeta, soseda vašega! Kakšen je ta Nande?“

Déklico, čuvšo to ime, oblila je lahka rdečica; a vprašanje jo je osupnilo, kajti o tem, kakšen je bil nje ljubimec, do sedaj še ni mnogo premišljevala.

„Kaj? Kakšen?!“ reče čudèč se.

„Jaz menim, kake postave je; ali je velik ali majhen, kakega obraza?“

„Velik!“

„In kakšnega obraza?“

Deklè umolkne in povesi oči, katere je imela do sedaj uprte v oskrbnika.

„Ne vem!“ déje čez nekoliko trenutkov, in bila je istina, kajti kako bi ga bila mogla prav opisati, kàr tako tujim ljudem, in vprìčo matere.

Komisár se je čudil tem vprašanjem in je posegel sedaj vmes; on ni umel, kaj ima zunanja Nandetova oseba tù opraviti. Izpraševal je dèklico, kakor prej nje mater; a tù je zvédel ravno isto.

Polónica je ostala ves čas mirna.

Le ko napósled komisár izreče sumnjo, da je vender morda ta Nande kriv, da je bil strijc Blaž ubit, vzklikne dèklica živo:

„Jezus, Marija, ne mislite kàj takšnega! On ga ni, on ga ni mogel! On je nedolžen pri tem!“

Pokrila je z rokami obraz in bridko zajokala.

Besede nje in njih náglas — vse je bilo tako prepričevalno, da tudi za komisárja óna sumnja ni imela prave podlage več; sporazumel se je tiho z oskrbnikom, da je dalje preiskavanje tukaj očividno brezuspešno in odšla sta s svojimi spremljevalci, komisár nejevoljen zarad slabega uspeha, oskrbnik pa še vedno silno nemiren in zamišljen.

Okolo póldne se je vrnil Pavlek domóv in zvédel od matere grozno novost. Silno ga je razburila in

vzdignil je pest proti sestri, ki je prinesla mimo njega naročaj polén k ognjišču, in kričal:

„To imaš sedaj; to je storil tisti zlódjavi Štajerec, za katerim ti laziš! Če ni storil on, storili so njegovi ljudjé! Striže je védel, da je to rokovnjač! O, da bi ga jaz mogel!“

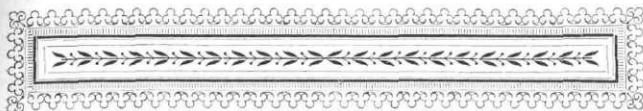
Polónica mu ni odgovorila; mati pa ga je ustavila ostró:

„Mólči in ne govôri, kar ni nič! Popóldne pojdeš na Rova, da preskrbimo Blažu pogreb! In poglej, če so mu suknjo pustili; novo je imel!“

Materi Pavlek ni ugovarjal; stisnil je zobé in še edenkrat divje pogledal za sestro ter šel vèn v hlev.

Tam pa mu je hlapec France s plahim licem pripovedoval o včerašnjem „zdelu“, in da je striže Blaž sam kriv svoje nesreče, ker ni slušal njegovih svétov.

Šestnajsto poglavje.

Du fragst so stürmisch,
Du böser Mann,
Ob ich dich liebe?
Was ficht dich an!
Wie soll ich's wissen,
Und dir es künden,
Da ich mich selber
Nicht fassen kann?

Strodtmann.

račilo se je in od vzhoda sèm so odmevali ednakoméрни glasi rovskih zvonov; Blažu je zvonilo tamkaj.

Na vzvišenem paróbkú nad Mozólovino, v gošči nizke hoste, iztegnil je človek, ki je dosedaj tam na máhu zleknjen ležal, roke in noge od sebe, zazéval široko, potem počasi sédel po konci, potegnil z dlanjó čez oči in zagodrnjal potihoma:

„Prekleta delo je to! Sedaj moram čakati in ob-lazovati tù, kakor lisjak kokoši, da ujamem óno pri-tlíkavo púnico tù dôli; rajši bi videl, da kupim na-dúšljivo kobiló za drag denar, ali pa, da bi mi ranjki Blaž še trikrat ‚Rajtguzen‘ rekel, kakor da tukaj dekleta stražim! Pa kaj deklè; otrok je to — tristo kopít! Ves dan sem naše ljudi lovil, pa še ves teden bi jih rajši, kakor tù oprezoval babo!“

Tako nejevoljno mrmraje je stopil na nóge ter pogledal čez nizko goščo dôli proti Mozólovini, in jako pazno tudi čez njive in pašnike, ki so se razprostirali pod njim na desno in levo.

„Sedaj pa menda uže lahko dam znamenje,“ reče potihoma sam v sebi; „hoho, to je vender prekleto neumno, babe na kresílo loviti, kakor žebéta na deteljo; hoho, če konja loviš, mu detelje moliš, za hrbtom pa bič držiš; — o, le čakaj, ti púnica oblédna, da se tebi ne bode tako godilo!“

Rekši je potegnil kresílo iz žepa; da bi pa vender tako zastonj ne kresal, izvlekel je še pipo in umazan mehur ter si natlačil tobaka.

Pri Mozólovih je bilo vse mirno. Pavleka ni bilo z Rov domóv, mati Mozólka je še v dolini s hlapcem turščico osipala, in Polónica je pripravljala večerjo. Ista je bila skoro gotova, in déklica je sedla, ko je pričelo na Rovih zvoniti strijcu Blažu, za hišo na kùp desák, kjer sta se včeraj zjutraj poslovila z Nandetom.

Včerajšnji in denašnji dogodki — vse ji je bro-dilo po glavi, in če ji je prišlo v misel vprašanje: kaj sedaj — kaj početi, vedela ni odgovora; najrajši bi bila šla odtod, stráni, daleč stráni, da bi je nihče ne našel več, nì mati nì drugi ljudjé! — In Nande? — Pa taki smo vsi!

Roke je sklenila in zrla proti hosti; mislila ni, da pride Nande — a vender si je nehoté dejala: „Ko bi pa prišel nocoj — oh!“

In ko bi ji rekel, naj gré ž njim, précej, ponôči — šla bi! Naj rekó ljudje, kar hočejo — dosti so govorili uže denès!

Ko je sedela tako v svojih bridkih mislih, zaiskrilo se je naedenkrat gôri na párobku pod staro smreko. Stresnilo jo je in nehoté zašepeče: „On je!“ Ob ednem skoči kvišku in teče v vežo k ognjišču; večerja je bila kuhana in tudi žito za kravo sivko je bilo kuhano. Urno odmakne lonce od žerjávice in roke v predpasnik obrisavši si stopi zopet na prag.

Vnovič se je zaiskrilo gôri pri hosti.

„Matere ne bode takoj domóv; lahko stopim tjà gôri, saj sem précej zopet tù,“ reče si Polónica; ozre se še edenkrat na ognjišče in potem steče po okrájini navzgôri proti hosti. Trd mrak je bil uže.

„Tristo grív!“ mrmral je Oblóški Tonček — kajti ta je stal gôri na kraji gošče — ugledavši déklico; „to kresílo je pa táko, kakor čuk za seníce! Mišja dlaka — tega bi res ne bil verjel!“

Uteknil je kresílo v žep in stopil vèn na pokrájino.

Polónica se je prestrašila ugledavši tujega možá — a takoj ji je bilo v mislih, da je Nande obetal poslati tudi družega, ako ne more sam.

„Dober večer!“ reče Tonček; „nič se ne bój, če me ne poznaš; saj véš, odkod prihajam! Nocoj ob ednajstih tam gôri počakaj, vrhu Slemena pri boróvcih; — uže véš, kdo pride tjà!“

Rekši se je obrnil, ne čakaje odgovora; Polónica tudi ni zinila besede, nego naglo je stekla nizdolu. Tonček pa je v gošči še malo postál in pogledal za déklico:

„Hudir! Ko bi me Gropa ne bil tako pisano gledal, ko mi je naročal ta pôsel, bil bi jaz malo več govoril s to púnico! Babe so — babe, le govoriti jim mora znati človek!“

Zasmijal se je potihoma ter krenil v gósto grmovje.

Pri Mozólovih so bili uže odvečerjali — ali bolje, odvečerjal je hlapec France; kajti Polónica se ni doteknila jedí, Mozólka pa je edenkrat zajela kaše in potem odložila leseno žlico na mizo; Pavleka pa ni bilo. Domačini so vedeli, da bode ostal na Rovih.

Mozólka je odšla spât; hlapcu se pa ni nič kàj ljubilo iti iz hiše. Strah ga je bilo strijca Blaža, in poskušal je na vse načine, pregovoriti Polónico, da ga pustí v hiši; vzroka ni razodel, nego govoril je le po okoliših. Toda zastonj! Moral je napósled vèn, in zaríl se je v zadnjem konci hleva v kùp sená ter svoj stari raztrgani kožuh, katerega je imel druge noči pod seboj, potegníl čez glavo. Za hlevna vrata pa je poriníl debel pah.

Zdavna uže je bilo vse tiho in mirno okrog Mozólovine, ko so se odprla tamkaj zadnjestranska vrata in je stopila Polónica vèn pod káp. Bila je bôsa. Ozrla se je plašno okolo in po obnebjí, ki je bilo čisto in jasno in potem tiho priprla duri za seboj.

Teško sopé je šla potem po okrájini navzgôri proti Slemenu; na Rovih in v Rádamlji je udarilo zaporedoma ednajsto uro.

Do gozda je šla déklica brzo v ednomèr. A tù je šel pot vkréber in srobót in robídovje je iztezalo ostre svoje vejice v ozke ulice. Tiho in počasi je stopala Polónica dalje. Sedaj je zadela ob šibko gábrovo vejo, molečo na pot, in drobni ptiček, ki je spal v stranskem zatišji, zafrôlel je, vzbujen iz prvega spanja, v gošči; sedaj zopet je šinila miš po listji, in pri vsakem šumu je zastala déklici noga; poslušala je nekaj trenutkov brez sape, a potem srčno stopila naprej.

Dospela je tako pod vrh tjà, kjer je nehala gošča, in se je raztezala do srednjih dveh visokih bôrov mala planota.

„Ali si ti?“ oglesi se nekdo tam izpod sprednjega boróvca.

„Jaz sem,“ reče Polónica, in v tem trenutku je óni uže stal pri nji in jo držal za róke; bil je Nande.

„Bal sem se, da ne prideš; pa saj te ni strah, Polónica?“

„Ni me; ali takó temný je nocoj!“

„Kmalu pride mesec,“ reče Nande, „pojdiva pod drevó; rosnó je tukaj, zató sem plašč razgrnil tam.“

Sédla sta eden tik družega pod boróvec, in on ji je položil svojo levico okolo pasa; zrla sta si v očí, kakor bi hotela temo predreti, in on je zastavil zopet

óno vprašanje, katero je bilo tudi včeraj zjutraj prvo, ko se je prišel poslávljat od ljubljene déklice.

„Ali me res ljubiš, Polónica?“

Ni mu odgovorila, nego oklenila se ga je z obema rokama in bridko jokala. Stisnil jo je še bolj k sebi in ji z roko pogladil čelo.

„Deklè, jaz vem, kaj so ti pravili o mênì in kaj so óni sodni možje pri vas denès iskali! Ali ti tudi misliš, da sem jaz kriv strijčeve smrti?“

„Oh, ne, ne, tega ne mislim, tega ne morem misliti! Če so ga ubili óni . . .“

Hotela je reči „rokovnjači“ — ali beseda ji ni šla iz ust; — „oh, Nande!“ vzdihnila je po kratkem premolku.

„Le reci: rokovnjači!“ dejal je on hitro, in bilo je, kakor bi se mu okó zaiskrilo v temì; „to vender uže véš, da sem tudi jaz rokovnjač, pravi rokovnjač — pa tega ne véš, z a k a j sem rokovnjač!“

Ona je plaho zrla vánj in snela roke z njegovega vratú.

„Zakaj?“ vpraša kar skoro nevedé.

„Zató, ker me je nekov človek — kaj človek! — pes je bil to — ker me je ta spravil na ta pot. Oh, ti ne véš,“ in pri teh besedah jo je spustil iz rók ter krčevito sklenil pestí — „véš, deklè, v dveh dnevih ga imam in potem — glej, deklè, to sem sklenil včeraj in denès in nocoj, potem pustim to, kar sem sedaj, potem moraš iti z menoj! Polónica!“ nadaljeval je

zopet prisrčno, „glej, popustiva tukaj vse in dalje pojdeva, kamor hočeš, na Zgoranje Štajersko ali na Koroško in tam si kupim kmetijo in tam ostaneva. Ali pojdeš z menoj?“

„Pojdem!“ rekla je brez premisleka; in ko bi bila tudi premišljevala, rekla bi bila: „Pojdem!“

„In če ti v nekoliko dnevih kâr na edenkrat naročim, da pridi sèm gôri, da pojdeš z menoj, stráni od domačije, od matere, ali boš slušala?“

„Bom! Rekla sem ti uže, da grem s teboj, kamor hočeš!“

Pri teh besedah se ga je zopet oklenila.

Govorila sta še delj časa, in Nande ji je pripovedoval, kako si uredita prihodnje življenje, in nji je bilo vse jasno, svetlo, kjer se je videla v njegovi družbi. Pozabila sta bridko sedanjost, in sanjarija celó o tem, koliko živine si napravita na novem dômu — kako bodeta gospodarila in o ednakih stvareh.

Pri vsem razgovoru pa ga ni več vprašala o tem — kar je on sedaj, in tudi ne več o strijci, in ne več o rokovnjačih! Kaj ji je bilo nocoj po teh burnih dnevih do vsega tega?

Rdêci mesec je lezel uže počasi tam daleč izza Limbarske goré, ko reče deklè potihoma:

„Domóv moram, mati se bodo vzbudili!“

„Ne, ne, počakaj še malo, Polónica,“ reče on, „ni še toliko čez polnočí!“

In stisnil jo je k sebi.

„Ne, Nande, pústi me, moram domóv! Drugikrat ostanem, nocoj ne, nocoj ne morem, drugikrat pa, dokler hočeš!“

„Ali nisi moja?“ reče on polglasno.

„Tvoja, tvoja! Pa nocoj — pústi me sedaj domóv; oh, moj Bog!“ in zaihtela je skoro glasno.

Nande jo je strastno držal v rokah in ji poljubljal obraz, a ko zaihtí ona v zadnjem svojem vzkliku, izpustil jo je na lahko, objel potem še edenkrat strastno in jo vzdignil kvišku s sedeža.

„Pa pojdiva,“ reče, „spremim te skozi goščo; dàj mi roko!“

Šla sta molčé po stezi nizdolu.

Sedemnajsto poglavje.

Die Verurtheilten gehörten zu einer Bande, welche den Capitän Boissac, Generaladjutanten, und den Herrn Vernazz, Secretär und Dolmetsch des Marschalls Marmont, sowie mehrere andere französische Offiziere und Militärpersonen ermordet hatte, eine verdammenswerthe That, in welcher wir aber wohl nur einen verspäteten Ausläufer der verunglückten Oktoberinsurrection zu sehen haben.

Dimitz, Geschichte Krains. IV.

Takozvani Črni Graben se razteza od Podpeči pod Brdom do štajerske meje; ozka dolina je to, gostó zarasle goré se dvigajo na desno in na levo, in poleg vélike ceste, ki drží tû skozi proti Celji, teče od Troján nazaj le majhen potok, Rádumlja, in mej njim in mej cesto ležé ozki travniki. Ako prekoračiš sédlo pri Trojánah, odprè se ti na desno Zagorska dolina, na levi pa zopet ozek graben, po katerem imaš še dobro miljo do Vranjskega. Ta graben se imenuje Baba.

Ves kraj ima nekaj divjega, in ta vtisek povekšujejo dandenès še bolj óne gole skale po gorah, ktere molé sedaj, ko je kmet posekal bukev in mecêsen, ki sta rasla tako obilo po njih, kakor suha rébra v

dol; prst in mah, njih nekdanjo odejo, odplávilí so leto za letom pogosti nalívi.

Ob cesti, na desni in levi tik pod gorami, vrstí se sedaj vás za vásjó, in kjer je količkaj ravnega svetá, razorali so ledino. Potok pa, ki teče s cesto vred nizdolu, goni máline in žage.

Ves kraj je dandenès varen in miren, kajti obljuden je bolj, nego pred sedemdesetimi leti. Tedaj pa tudi še ni železnica grmela tamkaj za Savo, ampak tù dôli so trobili dan na dan postiljoni, vozeči ljudi in mnogokrat bogato blagó; kaj čuda, da so se godili časih tolovajski napadi po Črnem Grabnu?

In zlasti o zadnjih časih francoske vlade vedó ljudjé še dandenès mnogo pripovedovati; izročilo se je to od deda do vnuka, in Bog védi, kdaj bode izumrla v Grabnu pripoved, da pride še edenkrat Francoz v ta kraj in da požgè vasí in sêla, da plača in povrne vnuk vnuku, kar je žalega storil ded Kranjec dedu Francozu; kajti znano je, da je bil pozneje, ko so se umikali Francozje iz dežele, marsikateri njih uradnik in vojak ubit in opljen tamkaj v Grabnu. Godilo se pa to ni vselej iz gole samopridnosti, nego bili so to mnogokrat še nasledki óne črne vojske, katero so organizovali Avstrijci proti zmagonosnemu Francozu, prihajajočemu v deželo. Neuko ljudstvo pa se ni moglo tako hitro udati novi izpremembi, in kakor znano, se tudi v ljudstvu vera v dolgi obstanek francoske vlade ni

nikdar popolnoma udomačila. Ali to je pri vseh velicih izpremembah umevno.

Poslopje stare pošte v Št. Ožboltu pod Učakom stoji še dandenès. Precèj velika hiša je to in košata lipa ji senči sprednjo stran. Lastnik tega posestva in ob ednem poštar je bil za naše povesti Mihael Pavlič, precèj premožen in v vsem kraji spoštovan gospodar. Imel je svojo službo uže pod avstrijsko vlado, in ker Francozje sploh velikih izprememb gledé nižjega administrativnega osebja niti nameravali nišo, niti po nepotrebnem izvrševali, in ker je on svoj pôsel redno opravljal, ostal je takisto pod francoskim vladarstvom poštar v Št. Ožboltu. Imel je tù zajedno tudi gostilno.

Bilo je prve dni meseca malega srpana — tretjega dné proti večeru — v letu naše povesti, ko se je krdelce francoskih vojakov, prišedših po cesti z Učaka, ustavilo pred to pošto.

Bili so to naši znanci iz Zagorja.

Kapitan Boissac, kajti on je bil poveljnik, uredil je takoj vse, kar se tiče nočišča svojih spremljevalcev in ob ednem spravil denar, katerega so vozili, v poštno pisárno. Za stražo so imeli s seboj pet vojakov prostakov, in ti so morali v hlev na slamo.

Kapitan in njegova dva spremljevalca, lajtnanta — bili so vsi jako dobre volje. Vêrnazz, ki je iz prvega izpraševal poštarja o varnosti tega kraja in o ednakih stvareh, ali zvédel ni ničesar posebnega, pridružil se je tudi pozneje veseli družbi in pri vinu in igri so jim

hitro potekale ure. O kaki nevarnosti niso imeli najmanjše slutnje.

Nekoliko pod Št. Ožboltom, tam, kjer je dolina najbolj stisnjena, kipita na desno in na levo kvišku dva visoka peščena hriba. Pod vrhom levega, visoko gôri nad cesto, stala je tedaj, in stoji še dandenès, v malem predélu, samotna kmetska hiša; s ceste je ne ugledaš, a óni zgoraj, ako hoče paziti, se li ne bliža kdo, opazil te je gotovo uže zdavna, ako si se napotil gôri, in spraval bode sebe ali pa kake druge stvari v varnost, ako se mu zdiš ti kàj sumnjiv; kajti pridni gospodarji Samoglavu — to je priimek tega posestva — niso bili nikdar in oborožena pravica jih je obiskavala večkrat, nego pošteni sosedeje.

Istega popóldne, ko so potovali kapitan Boissac in njegovi spremljevalci iz Troján nizdolu proti Št. Ožboltu, priromal je tudi sedaj in sedaj kakov potnik od druge spodnje strani po véliki cesti do hriba pod Samoglavom, in potem krenil po peščeni stezi navzgóri. Zlasti v mráku so pogostoma, a vedno le posamezno prihajali; toda ne zmirom po véliki cesti, tudi od druge strani s Tuhinjskega čez Rakitovec in čez Ščipek. Bili so mladí in starí, kmetsko, bolj slabo opravljeni ljudjé; največ je imel vsak v rokah debelo drénovo gorjačo.

Nekaj teh prihajalcev uže poznamo; kajti eden prvih je bil Bojec, ki je na nosu kazal še jako vidne vtiske Blaževe péte; kmalu za njim sta se prikazala

Kozobrin in Bacek; pozno v mráku je došel tudi Velikónja.

Gospodar Samoglav je bil uže pripravljen, da vzprejme nocoj toliko gostov. Odposlal jih je, kakor so prihajali, gôri više v gozd, kjer je stala na pol podrta lôpa s senom, in le odličnejše gôste, kakor Bojca, Velikónjo in ednake je obdržal v hiši. Vsak je bil prinesel nekaj s seboj, bodisi kós mesá, ali par jájec, in Samoglavlja hči Špela, še precèj mladó, a veliko in neokretno deklè, kuhala jim je večerjo.

Okolo ednajste ure stopi Groga v izbo; imel je óno véliko brado in lasuljo, v kateri so ga vedno gledali njega ljudjé.

„Ali so vsi zbrani?“ vpraša Tomaža.

„Vsi, samó Tončka še nisem videl!“ reče ta.

„Tonček pride; njega moramo počakati“, méni rokovnjaški glavár.

Samoglav mu ponudi večerje, toda on je neče, nego gré vèn pred hišo in séde na malo klóp, ki je stala tam.

Ni sedèl dolgo, ko začuje težke korake, in nekoliko trenutkov pozneje je stal pred njim Oblóški kobílar.

„Kako je dôli?“ vpraša Groga naglo in nepotrpežljivo.

„Delo ne bode posebno težko“, reče Tonček in obriše z rokavom pot s čela. „Štirje částniki so, to se pravi, eden menda ni částnik, pa nekaj takšnega mora

biti. Na stari pošti sedé in kvartajo; bil sem v krčmi in pil malo vina, da sem vse ogledal. Vojakov imajo s seboj pet, in te so poslali spát na hlev. Vseh pet je zlezlo na zgoranji konec v slamo. Tistim vzamemo lestvo in jim zgoranja vrata zaklenemo. Hoho, lahko delo bode to!“

„Kakšen je tisti, o katerem praviš, da menda ni častnik?“ vpraša pazno Gropa.

„Velik in suh je, pa črne brke ima!“ reče óni.

„On je, on je!“ vzklikne glavár in strese Tončka za ramo. „Tega bodeš ti loviti; vzemi ljudij, kolikor hočeš, pa tega človeka moraš zvezati in tjà gôri ga privédeš, pod óni hrast na zgoranji stráni tega hriba; saj véš, kje je; tam se bodemo zbrali potem. Pa ti-stega človeka hočem imeti, in živega hočem imeti! Ali si razumel?“

„Razumel!“ déje Tonček, čeravno ni umel, kaj hoče Gropa temu Francozu.

Malo pozneje so bili vsi rokovnjači zbrani pred hišo.

Gropa je v kratkih besedah odločil vsakemu svoj pôsel, in najpogumnejše je postavil za stražnike, in sicer v dvojni namen: da pazijo, da jih nihče ne zasači in da gledajo na svoje ljudi, kako opravlja vsak svojo dolžnost.

Namen nocojšnjega napada je bil, kolikor treba, vsakemu znan; vedeli so, da gredó na francosko kaso, in da bode plen obil.

Večina rokovnjačev, katerih je bilo zbranih trideset, bila je oborožena z gorjáčami; nekateri so imeli puške, katere so bili vzeli iz skrivne zaloge pri Samoglavu, in stražniki so dobili vsak po dva samokresa.

Tonček si je odbral nekaj ljudij za svojo posebno nalogo in mej temi Velikónjo. Vzel je s seboj tudi dvoje kratkih vrvíc.

Četrť ure pozneje ni bilo žive duše razven Špele na Samoglavini; po dolini na desni in levi vélike ceste, čez meje in plotove pa so se plazile tiho črne postave proti Št. Ožboltu.

Noč je bila temna, kajti lahki oblaki so prevlekli uže zvečer nebó.

Částniki na pošti so se bili naveličali igrati. Oba lajtnanta sta šla v zgoranje sobe spát, le kapitan in Vêrnazz sta ostala še spodaj. Pridružil se jima je poštar in malo pozneje tudi žena njegova. V kotu pri péči sta sedela še njiju dva otroka, katerima se nocoj še prav nič zéhalo ni. V kratkem premolku pri razgovoru ugleda poštar otroka in déje ženi:

„Spravi ju spát, Francíška; glej, pozno je uže!“

„Pustite ju še malo“, méni kapitan, kateri je govoril tudi dobro nemški; „ali glejte, jaz imam domá v Alzaciji tudi dva taka drobna ptička! Oh, sam Bog zna, kdaj ju zopet vidim! Pojdi sèm, dečko, kako ti je ime?“

Rekoč zvabi Pepčka k sebi in ga dvigne na koleno. Pripovedoval je potem o svoji lepi domo-

vini in o mladi ženi in otrokih, katere je moral pustiti domá. Mehak je bil skoro. Vêrnazz je molčal; ustna pa je malo porogljivo raztegnil.

Zdajci vstane poštar Pavlič in hoče proti vratom.

„Kdo pa gleda skozi okno?“ reče sam v sebi.

V tem trenutku se odpró z glasnim ropotom vrata in v sobo skoči nekaj bradatih, očrnjenih móż, na čelu jim Oblóški konjár in Velikónja.

Vsi v sobi planejo kvišku in kapitan hoče séci po sablji; a ista je stala tam v kotu; poštarica skoči po otroka, katerega je bil izpustil kapitan. Vêrnazz je bled ko stena zrl v te pošasti.

Godilo pa se je vse bliskoma.

Kapitan ni utegnil prijeti za stol in dvigniti ga na tolovaje, ker tanka vrvica Tomaževa mu je priletela okolo vratú in se v istem trenutku zadržnila, in ubogi kapitan je ležal na tleh, in na njem je klečalo pet rokovnjačev.

Isto tako se je zgodilo z Vêrnazzom. Poštarja pa je eden sunil z gorjačo v prsi, da se je od bolečine in strahú skoro nezaveden zgrudil v kot.

Oba jetnika vlečejo vèn iz hiše, pihnejo v sobi luč in zaklenejo duri.

Drugi oddelek je v tem ulomil v poštno pisárno in tam pobral težke francoske kase.

Jetnike in denar so imeli sedaj na cesti ter zaklenili hišne duri, da zabranijo pot še ónima částnikoma na vrhu.

Oblóški Tonček je vestno izpolnjeval svoj pôsel. Bliskoma je bil zvezal Vêrnazza in mu usta zamašil z debelim robcem, katerega mu je potisnil vánje. Potem ga je vlekel za vrvíco, katero mu je bil vrgel précej pri napadu na vrat, trije drugi potisnejo jetnika naglo po cesti nizdolu in potem v stran gôri proti Samoglavu. Tajnik je bil tako prestrašen, da je brezvoljno in skoro nezavedno storil, kar so hoteli.

Drugače pa je bilo s kapitanom. Branil se je, kolikor je mogel.

„Zvežite ga in vrzite v graben pod cesto; pa hitro!“ dejal je Groga, ki je pristopil sedaj.

Stal je do tega trenutka ónikraj ceste in v vsaki roki samokres držêč stražil napastnike.

Kapitan je klical, kolikor je mogel, navzlic vrvíci, ki mu je tiščala vrat, da prebudí vojake in částnike. A prvi so spali daleč ónikraj hiše v hlevu in niso čuli ropota in šuma na cesti. Částnika pa sta se prebudila. Eden odprè okno, in ko začuje vnovič kapitanov klic, ustrelí s samokresom na ónega, ki je stal najbliže. Z glasnim krikom se isti prevrne po cesti.

Částnik seže še po drugem samokresu in pomeri zopet dôli; ali v tem trenutku kakor v oknu, počilo je tudi ónikraj ceste sèm in lajtnant je pal s prestreljeno glavo nazaj v sobo; tovariš njegov, ki je stal pri drugem oknu, umeknil se je naglo za steno.

Z ónikraj ceste skoči Groga — on je bil zadnji strelec — v gručo okrog kapitana ter zakričí :

„Naglo, naglo storite, kar mislite; vojaki nam bodo précej za petami in morda kmetje tudi!“

Velikónja s kapitanom še ni bil gotov; kajti ta je stepal okrog sebe in se zviljal kakor kača, tako da rokovnjači, ki mu iz prvega niso hoteli hujšega storiti, nego zvezati ga, niso mogli prav do njega; a sedaj ko je silil Gropa, in ko Boissac pri otepavanji udari edenkrat po Tomaži, izgubil je tudi ta potrpežljivost ter izdere dolg nož izza pasa in ga porine ubogemu kapitanu v prsi.

„Ná, hudič!“ sikne tolovaj. „Nisem te hotel jaz — sam si hotel!“

Boissac je pal nezaveden na tla.

Rokovnjači pa so stekli z uplenjenim blagom po cesti nazaj in potem odšli za óno četo, katero je vodil nekoliko streljájev pred njimi Oblóški Tonček.

Bilo je pa tudi opasno zánje; kajti vojaki na hlevu, sevéda le petorica, ali dobro oborožena, prebudili so se od strellov na cesti, in čeravno niso našli lestve, da bi mogli dôli ter so morali vrata s silo ulomiti, dospeli so vendar hitro na cesto; a tolovaji so bili uže iz vasí in vojaki, rodom Francozje, poznali niso tù niti stopinje svetá.

Toda sedaj se oglasi tudi lajtnant v oknu. Odprli so skupno hišna vrata, rešili poštarjevo družino iz zápora in potem pogledali stoprav na cesto. Poštar jim je svetil.

Našli so kapitana mrtvega v krvi ležečega; a malo tjà v stran je čepel nekdo na tleh in stokal od bolečin; bil je óni, katerega je podrla prva kroglja z okna. Ko mu posveti poštar s svetilnico v obraz, videti je bilo od bolesti in strahú grozno razvlečeno lice — Bojčevo. Továriši ga v naglici niso čuli kričečega na pomoč, ko so zbežali, in tako so ga pustili na cesti s prestreljeno nogo.

Lajtnant ga ukaže prenesti v hišo in stražiti ga.

Iskali so dalje, ker za tajnika Vêrnazza nihče ni znal, kam je bil izginil.

Namesto njega so našli v cestnem grabnu še družega rokovnjača, katerega je bila druga kroglja z okna po glavi nad levim uhom drsnila in ki je bil od tega nezaveden.

Po dolzih suhih nogah in obnošeni, malo gospôdski suknji ga bođe bralec takoj spoznal: bil je Peter Toča. Tudi njega so nesli v hišo.

A tajnika ni bilo nikjer; vse okrog so preiskali, ali brezuspešno. Tudi óna dva jetnika — Toča se je zopet zavedel, nista mogla ali nista hotela ničesar razodeti. Sedaj takoj v nôči tolovaje zasledovati pa se lajtnantu, ki takisto ni poznal kraja, ni zdelo niti varno niti uspešno.

Tudi jetnikov ni mogel veliko izpraševati; poštar mu je tolmačil nekoliko, toda napósled sta pustila to.

Denarne kase, katere so bile vse majhni z železom okovani kovčegi, ni bilo nobene več; tolovaji so odnesli vse.

V tem se je še nekaj sosedov, katere so bili tudi streli vzbudili, zbralo na pošti in eden izmej njih je spoznal čevljarja Bojca.

A ta odslój ni odgovarjal nikomur; z zvezanimi rokami je ležal na klópi pri steni in srepó gledal v strop; na rano njegove noge mu je položil vojak mokro cunjo.

Ko se je naredil jutranji mrak, stali so Francozje uže pred pošto in na vozu so imeli svoja dva jetnika. Lajtnant je ukazal pognati naprej — ali v tem trenutku mu pride druga grozna novica.

Osemnajsto poglavje.

Ko zarja pripelje beli dan,

Končana je sodba — —.

Bóris Mirán.

Na severni stráni hriba, ki se vzdiguje nekoliko nad Samoglavino, zravnan je svet v malo planoto; po peščenih nje tleh rase osát in bodéča neža, tù in tam pa okleščeno in osmučeno brinje.

Sredi te planote stojí še dandenes velikanski hrast, čegar spodnje veje ponové še vsako pómlad zeleno svoje opravo; visoki vrh pa se je uže zdavna posušil in le še gôle njegove rogovile štrlé kvišku.

Tukaj se je ustavil óno noč Oblóški Tonček prišedši s svojim jetnikom in s spremljevalci čez hrib.

Vêrnazz se je onemogel zgrudil na tla, a tolovaji so ga molcé obstopili in čakali prihoda továrišev, kateri so s težkimi kasami počasi lezli po rébri gôri.

„Kaj pa bodedo ž njim?“ vpraša polglasno eden drugárjev Tončkovih ter pokaže tajnika.

„Ne vem!“ reče ta porogljivo, „Groga ga hoče imeti, in kakor se mi dozdeva, božal ga ne bode.“

Vêrnazz teh besedij ni čul.

Trajalo ni dolgo, da so prisopihali tudi drugi rokovnjači gôri na planoto. Groga je bil zadnji.

Ukazal je polglasno postaviti kovčege z denarji na kûp in potem velel dvema rokovnjačema prižgati baklje.

Vsi so ga molčé slušali; zadnjemu povelju ugovarjati tudi ni bilo povoda, kajti tù gôri so bili tolovaji za nocoj popolnoma varni.

Ko sta razsvetlili dve baklji prizor, stali so tolovaji vsi v krogu pod košatim hrastom, mej njimi v sredi pa njih glavár; a pred njim na tleh je na pol ležal, na pol čepel jetnik in se plaho oziral po groznih, očrnjenih obrazih.

Tudi Groga je težko sôpel; vender ni bil utrujen; strast ga je tako razburila, da ni niti opazil, niti se domislil, da dveh továrišev ni tù, da so jih pustili na cesti v rokah povračujoče pravice, katera ju ne bode več izpustila. Rokovnjači stoječi okrog pak so skoro radovedno čakali, kaj se ima sedaj goditi; kajti vse to jim je bilo čisto novo in nenavadno, in tolmačiti si niso mogli, kaj hoče njih glavár s tem Francozom.

Nekoliko trenutkov je bilo vse tiho v krogu. Groga se je ozrl še edenkrat hitro po tolpi in potem dejal osorno pa z zamolklim glasom Oblóškemu kobílarju, kateri je še vedno stal za jetnikom in držal vrvíco:

„Vzemi mu zamáh iz ust!“

Oni vzdigne tajnika s tâl ter mu odveže ruto, katero mu je prej čez usta zategnil.

Tajniku so se šibila kolena, ko je stal sedaj pred rokovnjaškim glavárjem in je ta uprl svoj divji pogled vánj.

Zablislilo je pa tudi nekaj groznega v tem pogledu, in tajniku je bilo, kakor človeku, ki je videl uže edenkrat nekaj tako divjega, groznega, a ne vé takoj, kje in kdaj. Pa mislil tudi ni o tem dalje nego dejal je sedaj, ko mu zamáh v ustih ni branil več govoriti, kar bi bil dejal vsakdo v takem položaji:

„Pustite me! Kaj hočete? Vse vam dam, kar imam, pa pustite me; saj vam nisem ničesar hudega storil!“

A komaj je izustil zadnje besede, stopil je Gropa za korak bliže. Široki plašč mu je zdrknil z ram; z glave in z obradka pa sta mu padli lasulja in ponarejena brada.

„Ničesar hudega storil?“ sikne mej zobmi; „ali me poznaš, pes?“

Vérnazz je odgovoril z glasnim, grozopolnim vikom ter se je opotekel nazaj. Zrl je v glavárja, kakor bi stala sáma pošast pred njim, in še ustna so mu bila bleda kakor zid.

„Basaj, ti si!“ zajecal je s tresočim glasom.

„O, ne, nisem Basaj!“ reče óni bridko, a vender z naglasom, ki je pričal o demoniškem veselji, katero je dvigalo glavárjeve prsi. „Basaja ni več! Ne véš li, da si ga ti ugonobil? Ta, ki stojí pred teboj, je Gropa, rokovnjaški glavár, kralj v svojem kraljevstvu! Glej,

ti si ga naredil, kar je sedaj, in nocoj ti hoče plačati kós svojega dolgá! Tri dni in tri noči nisem zatisnil očesa, da ne bi izgubil nì edne urice veselja, ko sem čakal najinega shoda; in ako tudi uže dolgo ne, molil sem sedaj, da se ne pogrezni svet prej, predno se midva ne srečava. In sedaj si moj, lopov ti pasji! Ali véš, kaj je to — da si moj — moj!“

Tajnik ni odgovoril besedice; vrtelo se mu je v glavi in strah mu je šibil kolena; védel je in pri vsaki besedici Grogovi je čutil, da tukaj zánj ne bode usmiljenja.

Groga je nekoliko trenutkov umolknil in zrl v svojega jetnika kakor zver, ki se hoče napiti žive, gorke krvi.

Obrnil se je potem k svojim ljudem, ki so bolj radovedni, nego osupli stali okrog.

„Možjé!“ ogovoril jih je osorno, „dober večer smo zadeli denès; denarja obilo in pa tega lopova, ki mi je ljubši, nego denar! Vsak dobí svoj délež, vsak po zaslugi, kakor vedno. A jaz denarja nečem; razdelite si ga mej seboj; jaz hočem záse samó tega-le!“

Rekoč pokaže jetnika, katerega je pretresel mraz po udih pri zadnjih besedah rokovnjačevih.

„Pa potrpite malo, možjé,“ nadaljuje glavár „povedal vam bodem, zakaj si želim tega-le, zakaj ga imam rajši, nego tisti denar tam v kasah.“

„Nekaj let je uže, kar sem pri vas — in nihče ne vé, odkod sem prišel k vam. Pa vidite, jaz sem

bil prej gospod, žlahten gospod, in bil bi to še dan-danès. Toda glejte, ta vrag, katerega smo ujeli nocej, ta me je le hotel pokopati, ugonobiti, ker si je želel moje neveste. In ugonobil me je! Zarad tatvine, katere me je on po krivem obdolžil — možjé, vi mi vérujete, da je bilo po krivem, ker mi mej seboj se resnične tatvine ne sramujemo — zarad tatvine so me po krivem obsodili in potem — trebalo je vojakov — uteknili so me v vojake. Ta lopov je bil moj poveljnik. Zapeljal je mojo nevesto in mene je trpinčil tako, da sem ušel, da sem ubežal. Od tedaj pa sem bil vaš, od tedaj sem Groga, rokovnjaški glavár — volk, kakor vi, kateri se skriva po brlogih, da ga ne zasači lovec birič!“

Zadnje besede Grogove so rokovnjače, kateri so doslój le bolj radovedno poslušali, močno razburile. S pestmi in gorjáčami so žugali jetniku.

„In ti, pes, povej, ni li to resnica?“ obrne se Groga k tajniku.

Ta je stal s povešeno glavó pred njim in molčal.

„Vi ga sodite, jaz ga ne bodem!“ reče glavár.

Za trenutek je zopet vse vtihnilo v kôlu; tajnik pa je plaho zrl po divjih, očrnjenih obrazih svojih strašnih sodnikov.

„Obesimo ga!“ reče hladnokrvno Tomaž Velikónja in pogleda vprašaje okolo.

„Dà, dà, obesimo vraga!“ vzkliknejo drugi ter obstopijo tajnika.

„Milost, milost! Ves svoj denar, vse vam dam, samó izpustite me!“ kričí jetnik in pade na kolena.

„Nesi ga s seboj, tisti svoj denar, mi imamo družega dovolj!“ rohní Oblóški kobílar in potegne Vêrnazza zopet kvišku.

„No, Kozobrín,“ kliče Velikónja, „ti si nekđaj konjedérca služil, zató bodeš tudi obešati znal!“

Deset minut pozneje ni bilo žive duše več pod hrastom. Na spodnji debeli veji pa je viselo mrtvo truplo Vêrnazzovo . . .

Zjutraj zarana — za Učakom je zarja rdečila nebó — je prignal Slabotinov pastir čedo ovâc past na grič za Samoglavino. Prišedši mimo hrasta, ogledal je s silnim strahom obešenega částnika.

Popustivši čedo samó, tekel je preko rébri nizdolu proti Št. Ožboltu in našel tam še francoske vojake, odpravljajoče se na pot v Ljubljano ter jim naznanil kar je bil ugledal na gôri.

Pol ure pozneje se je prepričal poveljnik óne čete o resnici pastirjevega naznanila in je potem naglo preiskal še bližnjo okolico, zlasti Samoglavino. Tam pa je našel kós razbitega kovčega, v katerem so bili Francozje pripeljali prejšnji večer denar, in katerega je bil Samoglav pozabil požgati.

Uklenili so tudi njega, in kmalu potem sta drdrala dva voza z jetniki in njih stražniki po cesti proti Ljubljani.

Devetnajsto poglavje.

Pač zdihovala si po meni,
Stežála blede mi roké;
Oj pridi, pridi, sin zgubljeni!
Da te pritisnem na srcé!

Bóris Mirán.

Kakih deset dnij pozneje je bilo v Gavričevi hiši v Kamniku vse narobe. Prejšnjega popóldne se je praznovala poroka Kolovškega oskrbnika z lépo Reziko, in svatovánje je trajalo v pozno noć, dokler mladi mož ženíce svoje ni bil odvédel na novi dom, na Kolovec. Denès pa sta prišla zopet nazaj na prvi posèt k staremu očetu, in v ožjem krogu se je praznovalo — tako rekoč — v novič svatovánje.

Navzočni so bili vsi domačini in pa Poljakova mati, katera je bila došla prejšnji dan k sinovi poroki ter ostala še nekoliko dnij v gostoljubni sodnikovi hiši. Razven nje je bil prišel tudi komisár Mulej, ki je bil uže od nekdej dober prijatelj Gavričev.

Pogovor se je sukal največ, kakor sploh povsod v zadnjih dnéh, o groznem hudodelstvu v Črnem Grabnu, katero so po vsi pravici pripisovali strašni rokovnjaški zadrugi, akoprem preiskava o tem ni razjasnila do sedaj ničesar natančnega. Sploh se je ista vršila tajno

in pri vojaškem sodišči v Ljubljani, in Poljaka so bili do sedaj le edenkrat povabili v Ljubljano, da je tam izpovedal natanko svojo prejšnjo kombinacijo o možnem napadu na francosko kaso, katera kombinacija se je le predobro uresničila.

Jetniki niso izpovedali ničesar. Vedeli so skoro, da jim ne bi vse nič pomagalo, in zató tudi niso hoteli ovajati drugih továrišev. Zatorej so bili Francozje pa tudi na čisto napačnem slédu ter so po Črnem Grabnu lovili in zapirali kmete, češ, teh je bilo gotovo nekaj navzočnih pri ónem tolovajskem napadu.

To ravnanje pa je natančno in plodovito preiskovanje bolj oviralo, nego pospeševalo.

Poljak je imel o tej stvári svoje prepričanje, a od ónega dné, ko je bil s komisárjem na Paleževini, govoril ni več tako rad in pogostoma o rokovnjačih, in še celó, ko so mu dali od vlade nekoliko vojakov na Kolovec na razpolaganje, da ujame kakega ónih tolovajev, lotil se ni s posebnim veseljem tega dela, in tudi do sedaj še ni bil prav ničesar dosegel.

Po obedu pri sodniku so vstali gospodje in šli na kratek izprehod iz mesta; Poljakova mati in mlada nje snaha sta ostali domá.

Stara gospá Poljakova je bila izobražena, blagodušna žena, prirodnega, skoro preprostega vedenja, katero si je takoj pri svojem prihodu pridobilo srce mlade neveste, tako da sta uže sedaj, ko sta se poznali komaj

poldrugi dan, občevali odkrito in zaupno, kakor mati in hči.

Govorili sta denès, in to je čisto umevno, največ o Štefanu. Edni kakor drugi je bil on vender najdraže, kar sta imeli na svetu.

„Oh, mati, glejte niti Vi niti Štefan mi še nista povedala ničesar o drugem Vašem sínu; pisali ste mi o njem, pa tako, da nisem vedela, je li še živ, ali mrtev. Oh, mati, nikar ne bodite hudí, ako sem Vas žalila s tem vprašanjem!“

Tako je pričela mlada žena po kratkem premolku, ki je bil nastal v njiju pogovorih ter je tako boječe in skrbljivo sklenila svoje vprašanje, zapazivši, da je pri prvih nje besedah togepoln izraz prevlekel máterino lice.

„Ne, ne, Rezika!“ reče stara gospá, „kako morem biti žaljena? A ta spomin me vselej pretrese, dete moje! Vérujem, da s teboj Štefan o tem ni hotel govoriti, a védeti moraš! Tudi Štefan ti bode o priliki povedal vse, kar mu je znano. Žál, da on o tem tako malo gotovega vé, kakor jaz.“

Rekši je starka sklenila roke in pogledala z mokrim očesom skozi okno tjà čez šumečo Bistrico proti strmi gôri ónikraj nje, kjer se je lahka megla polagala čez gosto gabrovo grmovje.

„Pustiva te žalostne spomine, mati! Žalostni morajo biti, to vidim — torej pustite jih, mati! Štefan mi pové vse!“

Pri teh besedah se oklene Rezika matere; toda ta jo bridko smehljuje zavrne ter déje:

„Bolje bode, ako ti jaz povem vse; s Štefanom o tej stvári tudi nisva ednakih mislij; zató ga pozneje lahko vprašaš, in potem bodeš sodila sama!“

Mlada žena ni delj ugovarjala; sedla je zopet na stol k materi.

„Kakor véš,“ pričela je starka svoje pripovedovanje, „omóžila sem se jaz z očetom tvojega možá vdova. Štefan je sin moj iz družega zakona. Prvi moj soprog, in to ti je tudi uže znano, bil je general Basaj. Porodil se je tù blizu Kamnika, bil je namreč kmetskih roditeljev sin iz Komenda; omóžila sem se, stara uže skoro štiriindvajset let, a moj soprog uže več nego dvakrat toliko. Umril je, ko je bil moj sin še jako mlad in zapustil je nama toliko, da sem brez skrbi živela in sina Ferdinanda lahko dobro vzgojevala. Imela sem óno malo posestvo na Spodnjem Štajerskem, kjer vedno bivam še sedaj, in tam sem se seznanila tudi z inženirjem Poljakom, kateri je postal drugi moj soprog. Štefan, sin njegov, mlajši je osem let od svojega polbrata Ferdinanda. Ta je moral kmalu v šóle in bil je iz svojega veselja in nagiba inženir. Bil je v raznih službah in koncem je bival nekaj časa v Celji. To je bilo pred desetimi leti. Posetil me je večkrat — bila sem namreč zopet vdova, in drugi sin moj, Štefan, učil se je še na Dunaji — a naedenkrat se je zgodilo nekaj strašnega in od tedaj svojega Ferdinanda nisem videla več.“

Umolknila je pri teh besedah in obraz zakrila z rokami. Tudi mlada žena je čutila, da morajo biti to bridki spomini, ki pretresajo mater.

Čez nekoliko trenutkov je nadaljevala stara gospá:

„Sin moj Ferdinand je bil v vseh svojih podjetjih jako samostalen in svojevoljen, tako da tudi meni o mnogih izpremembah, katere je tičoč se svojega službovanja sklepal in izvrševal, ni besedice naznanil prej. Tako sem tudi šele po okoliših zvedela, da se je moj sin zaročil s hčerjo nekega nižjega uradnika v Celji. Čakala sem od dné do dné poročila od njega o tej stvári, a ni bilo niti pisma niti njega. Kar mi prinese Štefan, ki se je ravno vračal z Dunaja na počitke, grozno novico, da so Ferdinanda v Celji zaradi tatvine zaprli. Dejali so, da je ukral prijatelju svojemu, nekemu nadlajtnantu Brnjaču, pet sto tolarjev, in te so po hišni preiskavi našli v njegovih shrambi. Tudi Brnjač je pričal proti njemu. A vender ga niso obsodili, ampak — šaj véš ljubica moja, ali spominjaš se morda še malo, kako silno so potrebovali pred desetimi leti vojakov, in kako so vse pobirali, kar so mogli, kajti Francoz je stal pred durmi — in tako so tudi mojega Ferdinanda brez sodbe, je li kriv, ali ne, uteknili mej vojake, in moral je na Laško. Čez tri mesece mi je prišla zopet novica o njem, in še hujša nego druge; ubežal je, lovili so ga povsod; od ónega časa pa nisem čula besedice več o njem, in tudi denès še ne vem, je li še živ, je li mrtev. Ali

bodisi kar hoče, ljubim ga še tako, kakor nekdam, in ko bi ga še edenkrat videla, stisnila bi ga k sebi z vso ljubeznijo, da bi moral pozabiti vse bridkosti in nesreče, ki jih je prebil do sedaj! Ljubica moja, jaz nikdar nisem mogla vérovati in še denès ne vérujem, da je Ferdinand kriv ónega zločinstva!“

Solze so se udrle materi čez lice, ko je končala svoje pripovedovanje. In tudi mlada nje sinaha svojim ni mogla ubraniti.

„Pozabite te spomine, ljuba mati!“ reče Rezika po kratkem premolku in séde bliže k materi.

Kaj bi ji mogla tudi družega rêči? Védela je pa tudi sáma, kako malo pomaga takov svèt.

Starka je utešila svoje solze. Toliko let je uže žalovala — in vsaka žalost je venderle v početku najbridkejša.

Govorili sta še delj časa o raznih rodovinskih stvareh, in šele, ko so se vrnili gospodje s svojega izprehoda, zbrali so se vsi na Gavričevem vrtu v popóldansko zabavo, katere so se udeležili tudi še nekateri drugi sodnikovi prijatelji.

Oskrbnik je bil jako dobre volje in je skoro razdražen vstal, ko mu pride dékla naznanjat, da ga zunaj čaka neznan človek, kateri hoče po vsi sili govoriti ž njim ter se ne dá odpraviti.

Trajalo je precèj dolgo, da se je vrnil Poljak na vrt. Prišel pa je tako bledolic, da mu je mlada žena

tekla naproti in v neznanih skrbah vprašala, kaj se je pripetilo.

„Nič, nič,“ reče oskrbnik, „domóv morava kmalu, pa tako, da se drugim osebam ne bode dozdevalo čudno! Le mirna bodi, glej, do sedaj še nihče ni zapazil, da sem bil zunaj; ali tudi nečem, da vedó drugi ljudjé o hitrem mojem odhodu!“

„Pa kaj je vender!“ vpraša Rezika, „ali se je kaj hudega pripetilo?“

„Bog váruj!“ zavrne on, „ako uže hočeš vedeti, povem ti, pa mólči drugim ljudem; rokovnjače ujamemo nocoj; če ne vseh, pa vsaj nekaj vélikih rokovnjačev!“

„Oh, moj Bog nebeški, uže zopet ti ljudjé!“ vzdihne mlada žena, „pa ti mi jih ne pojdeš lovit, Štefan, ti nikakor ne smeš! Obljubi mi!“

Pogledala je tako proseče!

„Ne, jaz ne pojdem,“ déje on; „pa sedaj se vrniva k družbi, da ne bodo vsi opozorjeni, kaj imava mej seboj! A nocoj morava domóv. To se pravi, Rezika, ti lahko ostaneš tù; jutri pa pridem póte!“

„Kaj pa misliš, Štefan?“ odgovorí ona. „Jaz grem s teboj!“

V tem sta se vrnila k družbi. Poljak je imel na lici zopet prejšnjo zdravo barvo, tako da nihče ni mogel opaziti kake izpremembe.

A nekoliko razmišljen je bil vender, in tudi so-proga njegova.

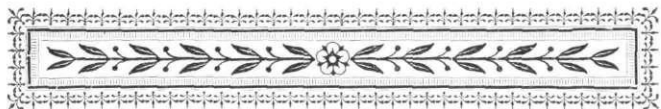
Mati ga je pogledovala nekolikokrat skrbljivo, ali on jo je znal skoro instinktivno umiriti z razgovorom.

V tem se je zmračilo in mala družba se je pričela razhajati.

Tudi Poljakov voz je uže čakal pred hišo in kmalu potem sta se vozila mlada zakonska proti dômû.

Mati oskrbnikova pa je ostala nocoj še v Kamniku pri sodniku.

Dvajseto poglavje.

Kaj sta se stisnila?

Kaj sta si zmisllila?

Národna pesem.

Lstega popóldne sta sedela v Jošt Vlagarjevi krčmi dva pivca, oba znanca naša. Prišla sta tjà skoro ob ednakem času, čeravno od nasprotnih strani, in pila sta vkupe iz ednega kozarca.

„Torej Vi ste se naveličali naše družbe!“ reče dolgi suhi mož, ki je sedel s hrbtom proti vratom ter postavi kozarec pred svojega soseda, sedečega na konci mize. „Tristo griv, to je pa vender čudno, da bi eden nas kar tako mênì nič tebi nič odhajal, in posebno sedaj, ko so nas začeli brcati! — Tristo lišájev, jaz bi bil tudi rajši tam kod na Laškem in bi kobile prodajal, kakor pa tukaj oprézoval in čakal, da me kakšen hudičev birič prime za vrat.“

Rekši udari nejevoljno s koščeno pestjó po mizi.

Mali, starikavi soséd njegov, opravljen gospódski, odskočil je ter plašno branil ónemu: „Tiho, tiho bodi, Tonček; ali hočeš, da nama uže sedaj kdo stopi na péte? Ne razbijaj vender!“

„Kdo bi ne razbijal, tristo kopít! Če pomislim, da ne velja za vse ednaka pravica! Vi hočete odnesti zdravo kožo in polne žepe, nas naj pa obešajo, če hočejo, kaj ne? Sakra-miš! Jaz pravim, da ne pojdete od tod!“

„Lepó te prosim, ne razgrajaj tako! Okna so tudi odprta, in kaj véš, kdo lazi tod okolo!“

To je tudi Oblóškega kobílarja — bralec ga je gotovo uže spoznal — malo ohladilo.

Pogledal je pazno po odprtih ókni in potem stopil jih zapirat.

Ko prisede zopet k mizi, déje mirneje: „Povedite mi vender, ali Vas je Gropa poslal stráni ali hočete iti sami. Morda greste v drugo službo, ker Vas je Brdski dohtar zapodil?“

„Gropa me je plačal in mi dejal, naj grem, kamor hočem; on me ne bode več potreboval!“ reče pisár Rakovec, kajti ta je bil drugi gòst — in zategne potuhnjeno ustni.

„A-ah, tako!?“ šepne kobílar ter zamišljeno gleda na tla.

„Pravil mi je tudi, da pride celo krdelo vojakov v Kamnik, in da tam gòri v Bistrici tudi ne bode več tako varno, kakor do sedaj!“ nadaljuje pisár in izpod na pol zaprtih trepálnic pazno gleda svojega nasprotnika.

„O, ti konjska izkušnja!“ kolne Tonček, ki je bil očividno že precèj pil, „jaz naj pa zánj babe lovim, on pa morda misli . . .“

Končal ni svojega govora, kajti pisár mu je prestregel besede z naglim vprašanjem: „Kaj? Kakšne babe?“

„E, tisto púnico Mozólovo, ki še ne vé, kje se kuri jajce utiplje!“ godrnjá Oblóški kobílar.

„Kaj pa je s tem dekletom?“ vpraša nekako silno pisár.

„Naročil sem ji denès, naj počaka Groge tam v gozdu nad Mozólovino! Šleva ti, stara!“ obrne se jezno k pisárju, „kaj pa vprašaš tako prekleto neumno; kaj si uže pozabil, da vsi za babami lazimo, dokler moremo? Pa kaj to! Meni se sanja nekaj družega!“

Konjski mešétar je naslonil glavo ob róke in zrl srepó na debele drobtine krušne, ki so ležale po mizi in po katerih so se brenčé pasle muhe.

Preko pisárjevega lica je šinilo pri zadnjih besedah Tončkovih neko zlobno veselje.

„Meni se tudi nekaj sanja!“ déje po kratkem premolku.

„Kaj?“ vpraša Tonček, glavo vzdignivši.

„Morda isto, kar tebi!“ reče pisár hladno; „kaj misliš, da nisem videl, kako je Groga denès spravljaj vse svoje rečí, denar in drugo? Groga vam uide, to ti pravim, in pustí vas na cedilu, tebe in vse druge; oh, ti bodeš še pomnil mojih besed!“

Kobílar je malo prebledel; bil je nekoliko pijàn, a besede pisárjeve, katere je isti tako resno govoril, vzdramile so ga popolnoma. Vstal je in šel počasi k

vratom ter pogledal v vežo, ni li krčmárja ali kakega družega človeka tam. — Zunaj ni bilo žive duše.

Tonček je zaprl duri in se vrnil zopet k mizi.

„Malo prej se je ta stari lisjak, Jošt, potikal tu zunaj,“ reče bolj tihoma pisárju, „pa sedaj ga ni; menda je odšel, kaj li? Temu zlómku ne zaupam ničesar več, kakor hrvaški kobili; oba je treba od sebe tiščati. In ta vrag nosi vse Grogí, kar zvé od nas; ušesa pa ima, da več sliši, nego človek govori!“

Pisár je pazno pogledal po izbi, da-li ne bi kdo tičal skrit v kakem kotu. V vsi izbi pa razven dveli miz in nekoliko stolov ni bilo druge hišne oprave, da bi se mogel kdo zánjo skriti, zató se stavec zopet mirno obrne h kobílarju ter reče:

„Véruj mi, da vas popustí! In kdo vé, ali ne misli še kaj hujšega!“

„Kaj pravite? Kaj nam pa more? Hudič, saj je to dovolj, da svoj vrat nese na suho, nas pa pustí v čobodri!“ rohní Tonček.

„Jaz le pravim, da je Groga zvit, kakor star lisjak, ki uže deset let kure s pragov pobira! Pomisli le, da on časih še to vé, kar se ti je sanjalo! — če si namreč hotel slepariti.“

Oblóški Tonček je povetil glavo; spominjal se je, da je Groga časih res več védel, nego je bilo njemu ljubó.

Pisár je videl, da kobílar molčé pritrjuje njegovim besedam zató je zadovoljno ter svojega nasprotnika

izpod na pol povešenih trepálnic opazujé nadaljeval :

„Mi tudi ne vemo, ali nima on zaveznikov mej tistimi, ki nas lové, mej višjo gospódo! Kaj misliš, ali ni to mogoče?“

„Skoro!“ pritrđi ôni zamišljeno.

„In tako se pripeti lahko, da vas vse lepega večera pograbijo, njega pa pusté lepó v míru ter mu dadó priliko, popihati kam čez mejo; na Štajersko tako ni daleč, in Avstrijci se bodo prekleto malo brigali za take ptičke, ki so praznili francoske kase.“

„Vrag konjski vzemi Vas in prerokovanje Vaše,“ kolne Tonček; „pa meni se dozdeva vedno bolj, da pravo mislite; in čakajte, morda jo Groga še nocej pobriše, kajti naročil mi je za tisto Mozólovo púnico, naj ji izrečno zabičim, da bode nocej pripravljena!“

„Vse je mogoče,“ reče pisár hladno.

„Kam naj grem pa jaz? Na Avstrijsko ne smem; tam na Štajerskem imajo še nekaj neumnostij zapisanih o meni in vrag jih je dal, da bi me pustili kàr tako v míru.“

„O Grogi imajo tudi še nekaj zapisanega,“ misli si stavec, a tega ne zine.

Sedela sta nekoliko časa molčé pri mizi; pisár je dal sosedu priliko, da še malo bolj premisli to neprijetno situvacijo.

Ko se mu je zdelo, da je konjár gotov v svojem prepričanji o glavárjevem bégu, povzel je zopet besedo:

„Ej, skoro bi bil pozabil; ti nisi bil denès dopóldne v mestu, kàj ne?“

„Nisem bil!“ odgovorí Tonček; „Kaj pa se je pripetilo? Vender niso prijeli koga naših ljudij!“

„Ne, pa nekaj je bilo razglašeno, kar je prekleto važno za vas vse; záme ni, ker jaz nisem bil prizadet pri tistem opravku v Črnem Grabnu,“ reče starec ter naglaša posebno zadnje besede.

„Kaj pa je vender?“ sili óni, zopet malo bled v lice.

„Jaz sem kàr po naključji prišel denès proti poldnevi na trg in sem poslušal biríča, ki je pred mestno hišo razglaševal novice; dandenès se tam tudi kaj takega sliši, kar briga posebno nas — ali ne, prijatelj?“

„Kaj vraga pa je klical biríč?“ godrnjá nestrpno konjár.

„Pravil je, da dobí tisti, ki naznani kàj natančnega o ónih tolovajih, ki so v Črnem Grabnu francoski denar pograbili in ednega částnika obesili — no, ti véš to natančneje — pravil je torej, da dobí tisti, ki kaj dobrega pozvé in naznani o tej stvári — petsto frankov od francoske vlade; — tisti pa, ki pové, kako bi se ujel véliki vodja ónih napastnikov, dobí tisoč frankov, po vrhu pa še kaznovan ne bode, če je bil sam pri tistih ljudeh.“

Kobílar je strmel v starca.

„Dà, dà,“ nadaljuje óni, „tako je pravil biríč, in jaz bi dejal, da je stvar premisleka vredna! In védi

ga vrag! Francozje uže vedó, da se mu Grogga pravi, vélicemu vodji!“

Tonček je z obema komolcema podprl glavo in gledal krušne drobtine na mizi.

Pisár je videl, da treba izpustiti še edno pušico, da dobí kobílarja do cela na svojo stran, in to je tudi takoj izpustil:

„In védi, prijatelj, Grogga sam vse to uže vé!“

„Sakra-miš! Sedaj pa tudi jaz ne bodem čakal!“ zarohní Oblóški Tonček in skočí kvišku.

Tacega je hotel pisár imeti.

„Prav govoriš,“ reče pritrjujé; „treba pa bode, da hitro ravnava.“

„Kaj mislite?“

„Tisto, kar misliš ti!“

Oba stá bila v istini ednaci h mislij, ali nobeden si ni upal prvi izustiti jih.

„Sédi nazaj na stol in govôri tiše!“ velí pisár.

Oni je ubogal.

„Kolovški oskrbnik je nocoj v mestu; njega lahko takoj dobiva in on ima vojake na Kolovci. Stopiva tjá h Gavriču, ti pokličéš Poljaka in mu poveš, da nocoj lahko ujame Grogga. Jaz Poljaku ne smem v bližino, kajti on me pozna in me je spravil z Brda. Torej pojdi ti, jaz pa te počakam; toda védi, prijatelj, vsak polovico!“

„Dobro,“ pritrdí óni brez premisleka, a potem vender pristavi: „Zakaj pa ne greste Vi! Če Vas

Poljak tudi pozna, pa ste vender brez kazni; saj je birič tako klical — ne?“

„Sevéda; ali jaz ne vem, kje bi se ujel Grogga: jaz nisem hodil še k tisti ženski.“

To je konjárja umirilo.

Dogovorila sta se še edenkrat na tanko, kako bosta izvršila izdajstvo; potem sta klicala krčmárja, a ker tega ni bilo, plačala dékli in odšla . . .

Zunaj v veži pa je pisár za Tončkom, kateri je korakal pred njim, stisnil pestí in z nekakim vražjim posmehom zamrmral sam v sebi: „Haha, dva ptička v edno zanko! Prijatelj, ti ne véš, da óni ni prost kazni, ki je pomogel obešati tistega Brnjača, ki je — vrag ga vzemi! — Meni pa menda ne bode treba deliti tistih tisoč frankov — bodem uže skrbel, da jih ne bodem delil s teboj!“

Pri Gavriči je povedal Tonček dékli, da išče Poljaka; pisár pa je ostal na trgu, toda tako, da ga iz hiše ni bilo môči videti.

Oskrbnik je bil od konjárjeve ovadbe silno razburjen; a premagal se je ter je ukazal naglo, da ostane Tonček v varstvu mestne straže, katera je bila z nekoliko francoskimi vojaki pomnožena; na Kolovec pa je poslal takoj zanesljivega možá.

Potem se je vrnil k družbi.

Pisár je dobro védel, da Tončka ne bodo takoj izpustili, zato se tudi ni mudil dolgo na trgu; odšel

je v drugo krčmo ter se vrnil stoprav, ko je videl, da je Poljakov voz zdrdral uže iz mesta.

Potem je šel zopet k mestni hiši in vprašal po komisárji Muleji.

Temu je bil pa Poljak uže vse razložil, a kako se je zavzel Mulej, ko mu pisár Rakovec ovadi sedaj rokovnjaškega glavárja in ob ednem tudi prvega ovadnika Oblóškega Tončka. Pa ker je bil previden, obdržal je tudi pisárja v zapóru, toda ločenega od konjárja.

V istem trenutku pa, v katerem sta naša dva poštenjaka ostavila Jošt Vlagarjevo krčmo ter izginila za óglom, priplazil se je krčmár sam po stopnicah iz zgoranje shrambe, katera je bila tik nad gostilniško izbo, in je golorok stopil vèn na dvorišče.

„Čakajte, vraga!“ dejal je tiho. „Jaz vama uže spletko zmedem!“

Pobral je pred hlevom debel drénov cepec, da mu rabi za palico, in krenil ob Bistrici navzgôri proti platinam.

Izginil je kmalu za gostim vrbovjem.

Ednoindvajseto poglavje.

Der Schritt, den du geth n
Auf deiner Lebensbahn
Zum Unglück oder Glück,
Du thust ihn nie zurück,
Und seine Folgen werden
Dir zum Gericht auf Erden.
Bodenstedt.

Dri Mozólovih je mineval dan za dnevom edna-
komerno, kakor v prejšnjih časih; nekoliko
razlike je prineslo edino delo na polji, kate-
rega je bilo o tem času največ. In malo hitreje in
mirneje je bilo okrog hiše, odkar so bili strijca Blaža
pokopali, kajti ta je prej robántil in zgrajal v hlevu
ali na kašči, če je bil slabe volje, ali pa je uganjal
burke svoje, če je imel kaj okroglega v žepu, dokler
ga ni Mozólka zapodila v kráj.

Sedaj ga pa ni bilo več.

Poznalo se ni, da bi ta izguba Mozólovim sezala
posebno globoko v prsi; mati je nekolikokrat govorila
o ranjkem in se je s Polónico vred bridko jokala pri
pogrebu, a sedaj ga ni več mnogokrat omenjala. Edini,
ki je resnično žaloval za strijcem, bil je Pavlek.

Z materjo je malo govoril, s sestro pa od ónega
dné, ko ji je bil v veži s pestjó zažugal, ni zinil besede.

Delal je sicer pridno na polji, a pohajal je tudi časih od dóma ter se vračal stoprv čez pórdne ali pozno v nôči, ne da bi komu povedal, kje je bil in kaj je počel.

Ako ga je vprašala mati, imel je vedno dovolj pametnih izgovorov, tako da ni delj silila vánj.

V istini pa je hodil fant večkrat na Kolovec, kjer je bilo, kakor smo uže omenili, sedaj nekoliko vojakov, ki so preiskavali okolico, da zasledé rokovnjaške tolovaje. Pavlek je védel, da so strijca rokovnjači ubili, in védel je, da je tisti Štajerec Nande, katerega je on od nekđaj sovražil, tudi rokovnjač, in da je kolikor toliko kriv strijčeve smrti. To prepričanje je bilo popolnoma dozorelo v njem, in poleg njega neugasna želja, da maščuje strijca.

Hotel je kakega rokovnjača ujeti, posebno pa tistega Nandeta, ali kakor mu je strijc napósled dejal, Grogo — in zató je hodil in oprézoval okolo.

Ponôči pa je zaspal šele proti jutru. Več dnij uže je stražil hišo, zlasti pa sêstrino okno; kajti slutil je, da ne bode dolgo, ko se vrne óni Nande kàr ponôči ter se bode razgovarjal tukaj s sestro Polónico.

In kaj mu je hotel, sedemnajstletni šibki dečak, ónemu krepkemu móžu?

Mislil ni mnogo o tem, kaj bi storil; kajti sklep njegov je bil uže iz početka gotov in priplazil bi se in udaril ga s kolom po glavi, da bi se óni zvrnil, kakor snòp!

Istega dné, ko je Oblóški Tonček ovadil svojega glavárja kolovškemu oskrbniku, bil je Pavlek zopet, in sicer proti večeru, na Kolovci.

Srečal je pod gradom ednega gôzdnih stražnikov, s katerim je bil znan, in jel razgovarjati se ž njim.

„Kam pa tako siliš, Matevž?“ vpraša ga Pavlek.

„Kaj zlómka vem, kaj se godí? Šimna grem klicat in potem gremo z vojaki nekoga lovit. Nocoj je prišel iz Kamnika ukaz!“

To je Pavleka silno zanimalo.

„Véš kaj, Matevž, jaz bi šel tudi z vami!“

Oni se mu posmehne.

„Pojdi, pojdi, griža ti grižasta, kam bodeš neki hodil! In kaj nam pomagaš? Pa, meni je vse edno, če greš; ónega korporala vprašaj, ta ima zapovedovati, saj je Kranjec — ne Francoz!“

Rekši čuvaj odide.

Pavlek je premišljeval, ali bi vprašal ónega francoskega vojaka ali ne. Napósled stopi pogumno proti grádu, kjer je v vežnih vratih slonel óni sergeant, ter se mu ponudi v spremstvo.

A vojak ga je neusmiljeno odpodil; toliko da ga ni zaprl, kajti sumnjivo se mu je uže zdelo, da fant takoj vé o nameravani ekspediciji.

Pavlek odide jezen proti dômu.

Zmračilo se je bilo popolnoma, ko je uže légel domá pod star drénov grm, kakega pol streljája nad hišo. V nejevolji svoji je sklenil, da še večerjat ne pojde.

Dolgo je ležal tako v rôsi, kar ga vzdrami nekaj nenavadnega.

Domačini so se bili že razšli, in tudi Polónica je stopila léščerbo v rokah držèč v svojo izbo.

Pavlek, ki je ležal kakih sto korakov za hišo, gôri v brégu, opazoval jo je lahko skozi okence, pa ona ga ni mnogo zanimala — védel je, da je sáma.

In vender je čez nekoliko časa zapazivši, da sestra dolgo ne pihne luči, in da se tudi spát ne spravlja, pričel pazljiveje gledat dôli, akoravno brez kake sumnje.

Naedenkrat se prepriča, da véže Polónica obleko in nekaj drugih stvari v culico in v tem prihaja večkrat k oknu in tamkaj pazno poslušá.

To je bilo pa uže sumnjivo.

Hotel se je ravno malo bliže splaziti po travi, kàr ga opozori nekov šum, ki je prihajal čez réber, tam od leve strani sèmkaj.

Vstal je tiho in šel varno in počasi tjà pod sadnim drevjem proti stezi, ki je držala z dóla gôri v goščavo, in kjer je moralo nekaj ljudij korakati; kajti Pavlek je na uho natanko razločil več stopinj.

Pri stezi je raslo nekaj léščevja, in za tisto se fant skrije.

Bila je temna noč, akoravno nebó popolnoma jasno.

Pavlek ni dolgo čepel za grmom, ko prikoraka kakih šest ali sedem móž po stezi navzgôri. Sedaj se je eden ali drugi spoteknil na kamenitem in po hudo-

urnikih razritem poti. Tik pred ónim leskovim grmom izpodletí zopet ednemu noga, in nekaj, kakor težka sablja, trči ob kamen; debela, ali potihoma siknjena francoska kletev slišala se je za tem ropotom. „Jaz ti bodem dal malo železa v tvoja suha stegna, če nas za nos vodiš!“ zagodrnja potem eden slovenski.

„Tiho,“ reče menda óni, kateremu je veljala ta prijazna opomnja, „tù smo komaj streljáj od Mozólovih, in kdo vé, če ni óna púnica uže na straži. Ljubček nje bode kmalu tù.“

Pavleka je pretresel mraz; počakal je komaj, da so se óni izgubili v gošči, in potem se vzpel kvišku; težko je sôpel.

Torej res čaka Polónica ónega! In zakaj si je navezala culico? Da pobegne ž njim? To bi bilo grozno!

Da so bili to francoski vojaki, in da hočejo uloviti ravno Nandeta in ne koga drugega, o tem Pavlek ni več dvojil. Premišljeval je eden trenutek, ali bi skočil za njimi ter jim naznanil, kaj je zapazil pri sestri. Ali poznal jih ni; to niso bili Kolovški in tudi ónih, ki so slovenski govorili, ni poznal. Pa saj so ti stražniki morali dobro vedeti, kje bodo ulovili ónega rokovnjača — sicer bi ne hodili gôri v goščo.

Vse to je fantu bliskoma šinilo po glavi, in sklenil je hitro, iti nazaj za hišo, in tam stražiti. In ko bi sestra šla sama od dóma, potem je hotel iti in plaziti se za njo, in če bi veljalo do konca svetá, dokler se ne sreča z ónim Štajercem, katerega on tako sovraži.

Kaj potem, če ga sreča — o tem tudi sedaj ni mislil.

S takimi naklepi priplazil se je zopet nazaj za hišo; pa légel je sedaj le kakih petnajst korakov stráni od sestrinega okna v travo.

Videl je, da je ona v tem uže dela velik robec na glavo in da je opravljena, kakor za daljši pot. Sedela pa je na skrinji, roke držala sklenjene v naróčaji ter srepó gledala v tla.

Pavleku je bilo pri srci, kakor strastnemu lovcu, kateremu srnjaka psi podé vedno bliže in bliže. Še sôpsti si ni upal.

In ni mu bilo treba dolgo čakati; kajti naedenkrat, ko je tako pazno in neprenehoma zrl na desno in levo in vlekkel na uho vsak glas, začul je tam izza hleva sémkaj lahke korake. Stisnil se je še bolj v travo, tako da ga, ker je imel temno obleko, nikakor ni bilo móči ugledati.

Prišlec pa je stopal počasi in varno proti razsvetljenemu oknu. Obstal je tam in, predno je potrkal, ozrl se še edenkrat pazno na vse strani, in ko ni zapazil ničesar nevarnega, stopi k oknu, tako da ga je luč obsvetila in potrkal trikrat lahko na šipo.

Ko mu je šinil svit léščerbe čez obraz, spoznal je Pavlek, da je pričakal pravega.

Bil je Nande.

V roki je nosil majhen kovčeg in opravljen je bil kakor za dolg pot.

Polónica se je na lahko zgenila, ko je potrkal óni na okno, a takoj je naglo stopila tjà ter odprla lino.

„Ali si uže tukaj?“ zašepeta polglasno in nekako osuplo, ko spozna Nandeta, kateri je stal tik stene. „Oni je dejal, da me bodeš gôri počakal!“

„Hitro, hitro se opravi!“ sili on, „izdajalci so mi za petâmi in kmalu bodo morda vojaki tù, ali pa tam gôri pri borovcih. Vse ti povem pozneje, sedaj le urno, urno, da odideva od tod!“

Deklè se je silno prestrašilo.

„Pihni luč!“ deje Nande, ko vidi, da ima Polónica culo uže zvezano in da je gotova s svojimi pripravami za pot.

„Précej, précej!“ reče ona ter odprè še edenkrat svojo skrinjo: Tam v kotu zgoranjega predala je ležal star molek in poleg njega usnjata mošnjica. Tù je hranila déklica še ónih nekoliko križávcev, katere ji je bila ranjca teta dala v spomin, ko ji je birmo zavezala. Oboje, molek in denar, dela je déklica v žep in tiho zaprla zopet skrinjo.

„Za Bóga, Polónica, kaj se obotavljaš?“ velí zopet Nande ter skoči bliskoma na ógel hiše. Dozdevalo se mu je bilo zdajci, kakor bi čul tihe korake, in poslušal je sedaj brez sape tam na óglu. Pri naglem skoku pa je zadel v temi tanko desko, naslonjeno ob steno, in ta je pala z lahkim ropotom na trda, uhojena tla.

A udarec bil je vender tolik, da je moral opozoriti in ustaviti vsakega, kdor bi se bil morda bližal na skrivnem hiši.

Zató tudi Nande sedaj ni čul ničesar več; bilo je vse mirno in tiho. Mozólov pes pa je spal nocoj, bodisi po naključji ali po posebnem naročilu v hlevu pri Francetovi postelji.

Nande se vrne naglo in vedno silno nemiren k oknu; Polónica je v istem trenutku pihnila léščerbo.

„Ali greš?“ vpraša on.

V tem je déklica odpirala tiho duri svoje izbice in stopala v vežo. Prislonivši duri za seboj, iztegnila je roko po kljuki vežnih vrat, kar ji udari na uho divij krik, prihajajoč od zunaj.

Vsa kri ji je šinila k srcu in v sencih jo je zabodlo, kakor bi jo kdo z nožem dregnil od obeh strani.

Ta trenutek se odpró tudi duri na ónem konci, kjer je spala Mozólka.

„Kaj je, kaj pa je?“ kričala je mati v temno vežo, in pristavila: „Polóna, Polóna!“

A ta se je tudi v tem trenutku vzdramila. Edina misel: „mati“ streznila jo je iz polzavesti, in bliskoma je bila déklica v svoji sobi ter hotela poriniti zapáh za duri.

V istem trenutku pa pokne za hišo strél, in takoj še eden pók in še tretji.

„Jezus, Marija!“ vzklikne Polónica in odprè zopet duri; a vèn iz izbe stopiti ni mogla, zgrudila se je na prag.

Mozólka pa je kričala v drugem konci veže, tresla se po vseh udih in ni si upala stopiti naprej.

Zunaj za hišo pak je bil divij vik in krik. Francoske in slovenske kletvine, udrihanje in ječanje, vse se je mešalo.

Čez nekoliko časa udari nekdo trdo na vežna vrata.

„Odprite!“ kliče isti zapovedujé; a ker nobena ónih dveh preplašenih ženskih ni mogla dosti naglo ustreči povelju, udari še edenkrat siloma s puškinim kopitom na vrata, da je odletel zapáh.

„Luč užgite!“ vpije zopet óni pri vratih.

Trajalo je delj časa, da je Mozólka ukresala ogenj ter prišla s svetilnico v vežo.

Mej vrati je stal komisár Mulej in poleg njega francoski vojak.

„Sèm kaj posvetite!“ velí komisár in stopi pred vežo.

Prizor, ki se je kazal zunaj Mozólkinim očem, bil je res nenavaden.

Na tleh, tik pod Polóničnim oknom je ležal z zvezanimi rokami Nande. Divje je gledal okolo stoječe vojake in kri, ki mu je tekla iz široke rane na čelu, obrobjala je grozno blede lice.

„Ti si!“ viknila je Mozólka polglasno in se stresnila po vsem životu. Pa gledati ni mogla dolgo tega strastnega, prepadenega lica.

„Ali je óni Vaš sin?“ vpraša komisár in pokaže družega, nekoliko korakov od Nandeta v travi ležečega človeka.

Plaho je pogledala Mozólka tjà in spoznala Pavleka. Tudi ta je bil bled ko pobeljena stena ter je podpiral s komolcem glavo, iz ust pa mu je tekla kri.

„Pavlek, Pavlek, za božjo Kriščevo voljo, ali so te ubili?“ vzkliknila je mati in pokleknila k sínu.

A ta ji ni odgovoril.

„Spravite ga v hišo,“ reče Mulej, „morda mu ne bode hudega! Pa mi ga nismo ubili, tá-le lopov ga je s táko silo sunil v prsi!“

Rekši pokaže Nandeta.

„Jaz sem to videl, ko sem skočil izza hleva,“ nadaljuje potem; „fant ga je držal za vrat, pala sta in on ga je s pestjó udaril na prsi. Potem smo ga zvezali! Pa saj to je vender tisti Vaš Nande — mati?“

Komisár je bil do sedaj tako prepričan, da je ujel pravega, da je bil pozabil précej vprašati Mozólko o njem.

A ta mu ni odgovorila; poleg sina je klečala in bridko jokala.

Mulej se je ozrl po vojacih.

„Kje pa je óni,“ reče hlastno — „óni pisár, katerega smo s seboj pripeljali?“

Vsi se spogledajo.

V tem pa zazveni gôri izpod hriba glasan klic: „Qui vive?“ dvakrat, trikrat, in tretjemu odgovori hripav, grozen vzklik. Potem je bilo gôri vse tiho.

Komisár pošlje naglo nekaj vojakov tjà, a trajalo ni dolgo, ko se vrnejo ti in óni, katere je bil Pavlek v prvič čul in zalázoval. Sredi njih je korakal Oblóški Tonček, zadaj pa so nesli trije — Brdskega pisárja.

„Kaj je s tem možem?“ vpraša osorno Mulej.

Poveljnik tega oddelka mu razloži, da je proti vojaku, ki je stal gôri na parobku na straži, pritekkel ta starec, ali ker na klic straže ni počakal, skočil je vojak za njim ter ga z bajonetom prebodel.

Okrog Nandetovih usten je zaigral demoniški smehljaj, ko je čul to novico. Ozrl se je tjà in se srečal z očmi Oblóškega kobilarja. Oni je svoje povetil, toda v Nandetovih je bilo nekaj, kakor bi bil hotel rêči: „Vkupe bodeva visela, Tonček, vkupe!“

Komisár se obrne sedaj h kobilarju kažoč jetnika.

„Ali je to rokovnjaški glavár?“

Tonček niti očesa ne dvigne, ko reče osorno, pa bolj potihoma:

„Ta je menda; — kaj meni mari! Pa sedaj ga imate, mene pa pustite, da grem svojim pótem!“

„Počasi, prijatelj,“ odgovori Mulej, „Vi ostanete v zapóru; óni starec je o Vas nekaj povedal, kar je blizu tako, kar je o Vašem glavárji pravil. Vi pojdete z vojaki nazaj v Kamnik, tega moramo pa odvêsti na Kolovec.“

Svet, kjer je bil ujet Nande, spadal je pod Kolovško gospósko in zató so morali peljati rokovnjaškega glavárja tjà.

Nekaj čudnega se je posvetilo zopet v temnih Nandetovih očeh, ko je čul, kam ga bodo peljali. Tonček pa je stal bled in s stisnjenimi ustni sredi vojakov ter nekolikokrat oči obrnil na desno in levo, kakor bi gledal, kam bi bilo ugodneje skočiti. A videl je pred seboj mrtvega pisárja in opustil je misel o begu.

Pavleka so odnesli v hišo, in potem so vojaki odrinili s svojimi jetniki; eden del z Nandetom, kateremu so v naglici rano obezali, na Kolovec, drugi pa s Tončkom v Kamnik. Zadnji so odnesli tudi mrtvega Rakovca.

Polónica je v svoji izbi čula vse, kar se je go-dilo pred oknom; klečala je v temi pri skrinji in glavo podpirala z obema rokama; ko so odnesli Pavleka v hišo in ko jo je prišla mati nekolikokrat klicat in trkat na zapahnjene duri, ni se oglasila, niti šla iz izbe.

Dveindvajseto poglavje.

Kaj ne, moj bratec! da to ne bó?
Kaj v stran od mene obračaš okó?
Bóris Mirán.

Ko se je oskrbnik Poljak pripeljal s svojo mlado ženo domóv, zvédel je, da so vojaki in čuvaji uže odšli.

Bil je silno razburjen in vprašanjem svoje soproge je večkrat odgovarjal kár narobe.

Po večerji je nagovarjal Reziko, naj ide spát, ker on mora čakati še prihoda svojih čuvajev in vojakov. Ona je uže vedela, da bi bil vsak ugovor zastonj in ga je slušala. Štefan je ostal v svoji pisárni pri tleh; poleg iste z edinim vhodom iz nje je bila prirejena nekaj časa uže ječa za uporne tlačane, ujete pohajače in tatove, kateri sevéda niso dolgo prebili tamkaj, kajti izpustili so jih, ali pa odvédli k okrožnemu komisarijátu v Ljubljano. Nocoj je bila prazna, pričakovala je novih, odličnih góstov.

Oskrbnik je védel, da bode čakal še nekoliko ur, da se vrnejo vojaki. Kajti povedano mu je bilo, da pride rokovnjaški glavár stoprav proti polnočí tjà gôri k borovcem nad Mozólovino. Da bi utegnil priti prej,

ali da mu je izdajstvo znano, tega Poljak ni mogel slutiti. Sédel je v pisárni k svoji mizi, a delati ni mogel. Vstal je zopet in korakal zamišljen po sobi gôri in dôli. Mnogokrat je odprl okno in poslušal, ali se še ne bližajo stražniki. Napósled je zopet sédel k mizi.

Okolo ednajste ure ga vzbudí ropot in glasno govorjenje pred gradom. Bili so vojaki s svojim jetnikom.

Poljak stopi vèn v temno vežo in ko mu poveljnik sergeant na kratko dopové nocojšnje dogodke, ukaže oskrbnik jetnika odvêsti v pisárno, da ga bode takoj izpraševal. Vojakom je ukazal, naj stražijo v veži.

Do sedaj si oskrbnik ni upal jetnika pogledati.

Nande je stal z zvezanimi rokami sredi sobe, ko je vstopil Štefan ter zaprl vrata za seboj. Vojaki so ostali vsi zunaj in sergeant je postavil dva na stražo, druge pa poslal v nasprotno sobo, katera je bila prirejena za stražárno.

Ko se je oskrbnik obrnil od vrat in bledolic in skoro tresoč se pogledal svojega jetnika, obrnil se je tudi isti proti njemu, tako da je vsa svetloba, katero je dajala svetilnica na mizi, segla mu preko lica.

„Ferdinand!“ vzklikne zamolklo oskrbnik.

„Dà, jaz sem!“ reče mirno óni.

Stala sta tri korake narazen, néma in tiha; a rokovnjaški glavár je gledal srepó in na videz mirno mlajšega brata svojega, kateri je stal pred njim upa-

lega lica in tresoč se; bilo je, kakor bi bil óni sodnik in ta hudodelec.

„Odveži mi roke!“ reče Nande, „potem pa poslušaj, če hočeš!“

Poljak je eden trenutek premišljal; potem pa je stopil k bratu in mu potegnil vezí raz rók.

On si je s prosto desnico popravil in otipal krvavi robec, katerega so mu bili ovili okrog ranjenega čela, potem pa reče hlastno:

„Malo vóde mi dáj, Štefan!“

Izpil je velik kozarec na dušek.

„Kaj bodeš storil z menoj, Štefan?“ vpraša potem naglo.

Oskrbnik se je bil naslonil z desnico ob mizo in gledal ónega, toda črhníl ni besedice.

„Če pustiš, da me odpeljejo óni vojaki jutri stráni v Ljubljano, obesili me bodo tamkaj, predno bode zopet ščip na nebu,“ nadaljuje óni hladnokrvno. „Ali ne veruješ, Štefan, da me obesijo?“

„Kaj hočeš?“ izusti hripavo oskrbnik.

„Izpústi me!“ deje óni, skoro zapovedujé, in stopi malo bliže; „izpústi me, pravim; nikdo ne vé, kdo sem jaz, nikdo razven tebe; edini, ki je še védel to, tudi on bode molčal; nocoj so ga zabodli góri tvoji vojaki; izpústi me, Štefan — nikdar, nikdar v tem življenji se najina pota ne bodo srečala več!“

Poljak je zakril z obema rokama obraz; ljubil je nekdam svojega brata z vso ljubeznijo bratovsko, a

črtil ga je tem bolj potem, ko je čul o njegovih hudodelstvih v Celji, ker je lehkomišelnó véroval, da je vse resnica, kar so mu pripovedovali. Sedaj pa, ko je stal pred njim kot mnogo večji hudodelec, nego prej, in ko je govoril tako mirno, tako — recimo, oblastno zapovedujé, ni mu bilo môči protiviti se čutu, da ga óni nadvladuje — še vedno, kakor nekđaj v mladih letih, in zdelo se mu je, kakor bi vse to, kar očitajo Ferdinandu, ne bilo resnično, kakor bi vse to le bilo nesrečno naključje — nesrečna usoda. Poleg tega pa sta se oglašala v njem čút in bridka misel, da on tukaj ni brat, nego mož pravice.

Nande je spoznal ta bòj v bratovih prsih.

„Poslušaj me, Štefan!“ reče potihoma in mehko, „dosti ne utegneva — pozno je uže — in v kratkem ti bodem povedal, kar véš ti le od družih. Znano ti je, da so me v Celji zaprli zarad tatvine! Glej, jaz tedaj nisem bil tat! Imel sem nevesto, hčer ónega Rakovca, katerega so nocoj zabodli tvoji vojaki; za njo je hodil tudi nekov částnik, Brnjač. Stanovala sva s tem lopovom v edni hiši, v sosednjih sobah. In ta me je obdolžil, da sem mu ukral petsto krón; našli so jih v moji omari; a ta lopov si jih je v ta namen izposodil, da jih je v mojo omaro děl in méne potem ugonobil. Obsodili me niso, vojakov so potrebovali; méne so uteknili bodisi nalašč ali po naključji pod poveljstvo Brnjačevo. Ta je bil, ko sem bil jaz v zapóru, zapeljal mojo nevesto — umrla je z otrokom

vred ob porodu — in potem je trpinčil mene, kakor je mogel. Ušel sem, in hoté vrniti se preko Gorenjskega domóv, zašel sem mej te ljudi, katere ti preganjaš, mej rokovnjače. Bili so tù, predno sem prišel jaz, in bodo tudi ostali za menoj — a jaz, gnani in pójan kakor volk, našel sem jih in ostal mej njimi. Nocoj pa sem se napotil, da jih zapustim; — védi Štefan, óni Vêrnazz, katerega smo obesili gôri v Črnem Grabnu, to je tisti Brnjač, ki je kriv, da sem denès jaz to — kar sem. Štefan, izpústi me! Če pa nečeš — če pa nečeš — vraga, jaz sem dovolj izkusil, da tudi to ne bode najhuje — da me brat izročá véšalom!“

„Pa kaj hočeš storiti?“ vpraša Poljak, ki je strmèč poslušal brata.

„Stráni pojdem — nocoj še bodem na Štajerskem, in potem — kdo me bode še videl?“

Nastal je kratek molk.

„Jaz ne smem, jaz ne morem!“ vzklikne čez nekoliko trenutkov oskrbnik in se obrne v stran.

„Štefan, kje so pa naša mati?“ reče óni pologlasno.

Poljak je sédel z bridkim vzdihom na stol pri steni.

Tiho je postalo v sobi.

Čez nekoliko trenutkov vstane oskrbnik in gré proti ječnim vratom ter jih odprè.

„Sèm pojdi!“ velí bratu.

Oba stopita v malo zapórnico; edino okno v nji je varovala železna mreža.

„Tù pod posteljo ti denem pilo,“ reče Poljak, „glej, da bodeš z železom gotov, zunaj ni straže! Sedaj pa pojdi sèm, da te zvežem!“

Stopila sta nazaj v prvo sobo, in Poljak je zvezal bratu zopet roke, kakor so bile prej.

Doteknil se ga je sedaj v prvič nocojšnji večer; in kakor bi bila mej njima neka prirodna moč — tako ju je potegnila ednega k drugemu — srečnega brata poštenjaka — na prsi k bratu hudodelcu. Držala sta se eden trenutek, potem odstopi Poljak in pokliče vojake, kateri so dremali zunaj.

Zaprli so rokovnjaškega glavárja in oskrbnik je zapovedal, naj stražijo v veži vrata pisárnična. Zaspani vojaki so bili zadovoljni, ker ni bilo treba stražiti pred gradom.

Drugo jutro, na vse zgodaj, vzdramil je Poljaka, kateri vso noč ni zatisnil očesa, glasan krik v spodnjih prostorih. Akoravno je védel, kaj to pomeni, kakor tudi soproga, kateri je bil vse razodel, opravila sta se naglo oba in hitela dôli. Tam so jima naznanili, da je jetnik ušel. Prepilil je bil vezi, katere so držale debelo železno mrežo ter splezal skozi okno.

Poljak je odposlal vojake na vse strani; ali védel je in želel, da bi bilo zastonj.

Proti poldnevi sta se vrnila dva vojaka domóv in naznanila, da je tudi Mozólove Polónice zmanjkalo to noč in da nihče ne vé, niti kam, niti s kom je odšla. Pavlek, brat nje pa, pripovedovali so vojaki, umira za udarcem, s katerim se ga je bil v prejšnji nôči otresel ubežni rokovnjaški glavár.

Triindvajseto poglavje.

Kdor bo prepričan, da je na cestah inu potih popadel, al deželniga voznika naj bo na suhim al na vodi, al poštniga Kurier-a al njegov ronc al Kurierja, ki nosi kralevne al ministreve al gosposkine al generalske pisma, al druge popotnike; ta bo k' smerti obsojen, ako se po njegovemu djanju skaže, da se je koga lotil s to mislio, da bi ga vmoril, al okradel, al njemu pisma, papirje al poslana pisanja vzel, desilih bi ga ne vmoril, al ne okradel.

Člen II. postave od 9. snežnika leta šest.

Vodníkov prevod.

Skoro pol leta po zadnjih dogodkih sredi zime se je zbralo v Ljubljani vojno sodišče, „le conseil de guerre spécial“, prvo in zadnje za francoske vlade na Kranjskem.

Soditi je moralo — rokovnjače; óne, katere so bili ujeli ob napadu v Črnem Grabnu, in še nekaj njih tovarišev, katere so prijeli po ovadbah in izjavah uže zaprtih tolovajev in po skrbnih preiskavanjih po vsem Brdskem in Kamniškem okraji.

Da bralec umeje, zakaj so bila óna specijalna vojna sodišča, ali kakor Vodník v prevodu izvirnega

naslova „le conseil de guerre spécial“, isto imenuje — „posebno zvoleni sodniki čez tolovajstva krive“, tako grozna vsem hudodelcem, da so povsod, koderkoli so bila ustanovljena, in to zlasti v Nemcih v Renski provinci, v kratkem času iztrebila v mnogih okrajih tolovajske tolpe, katere so v ónih nemirnih časih rogovilile povsodi — omenjamo le, da so jih sestavljali iz vojaških dostojanstvenikov, in da proti izreku tega sodišča apelacija ni bila mogoča. Sodba je bila le: oproščenje ali pa — smrt, in izvršila se je takoj. Sodišče, katero se je zbralo, da sodi rokovnjače, bilo je sestavljeno na podlagi zakona od 19. vendemiaira leta XII. in predsedoval mu je baron Roussille, polkovnik petega pešpolka „per slovenski vojski“, kakor prelaga Vodnik uradni naslov „armée d' Illyrie“; votantje so bili štirje kapitani in dva lajtnanta. Tožnik je bil kapitan Coste, rodом Francoz, kakor vsi sodniki.

Slovenski tekst omenjene sodbe, katera je bila proglašena v francoskem, slovenskem in nemškem jeziku v 600 iztiskih, in katerega je preskrbel Vodnik, pripoveduje, da „ti gospodje sodniki si nič niso bili svoji ne med seboj, ne z nobenim med obdolženimi, na nobenimu kolenu prepovedanmu, ne po kervi ne po svačini.“

Pa bodi nam dovoljeno, da podamo bralcu glavne točke ónega zapiska po izvirniku!

„Ti na povelje Exellenz gospoda Maršala vojvoda Dubrovškiga General Poglavarja slovenskih dežel, vkup poklicani vojskni sodniki so se zbrali v' svoji njim odkazani sodni hiši, de bi sodbo sklenili čez obdolžene; vsi obdolženi, de so skrivno umorili gospoda Boissaca kapitana adjutanta, inu Vernazza sekretaria inu tolmača Excellenz gospoda Maršalla vojvoda Dubrovškiga, inu druge officirje inu soldate francoske ne znane“.

„Zbor inu sodba se je začela. Prezident je rekel pisavcu pernest nu de ima brati spis prašanjov inu odgovorov, kar kol so obdolženi inu priče govorile, inu kar je proti nedolžnosti obdolženih, al kar jih izgovarja.“

„Po tim branju je vказal Prezident perpelati vjete obdolžene. So bili perpelani brez železja, ne zvezani, inu s' svojimi besedniki (zagovorniki). Zdaj je bilo dano na znanje obdolženim v kom so toženi inu krivi; potle jih Prezident izprašuje, prašanja sta jim prestavljala gospod Vurzbach inu gospod Kalan, pravdna dohtarja inu tolmača; inu obdolženci so skus ta dva odgovarjali.“

„Priče so posebej sprašane, inu krivim so skazane njih prepričanja.“

„Po tim zašlišimo referentove razložke inu sklepe zaslišimo tudi tožene inu njih zagovarjanje, kar so imeli sami reči inu kar so njih besedni dohtarji za nje govorili, ktiri so zadnič rekli, de nimajo nič več

perstavit inu de je vse rečeno kar krivim pomagati zamore. Prezident praša sodnike, če hočejo še kaj razložka. Sodniki reko: nič več. Prezident vkaže zagovárjavecem inu toženim iz sodne hiše vun stopiti, tožene peljajo spet v' njih zapérco. Prezident naprosi pisarja in druge poslušavce de bi vun stopili.“

„Sodniki sodijo per zapertih durih inu Prezident jih praša tako: So li krivi skrivnega poboja nad francoskimi soldatmi ti toženi možjé?“

„Volji se pobérajo od spodne stopne gori, inu na zadne da Prezident svoj volj. Sodniki z' enim glasam sklenejo, de zgor imenovane pregréhe so krivi.“

„Po tim praša cesarski komissar, kaj so obsojenci zaslužili. Prezident zbere spet volje tako, kakor je zgor rečeno. Sodniki sturé pravico inu z enim glasam obsodijo k' smerti, inu naročé kapitanu Referentu to sodbo dati natisnit po francosko, slovensko inu nemško, inu jo po vsih besedah dopolniti.“

„Skleneno inu sojeno brez narezan iti iz zbora; inu sodniki so podpisali prvi spis te sodbe, kakor sta se tudi podpisala referent inu pisavic.“

Tako nam pripoveduje iztisek óne sodbe, morda edini, kateri se je še ohranil izmej tistih šeststo, kolikor jih je naročilo vojno sodišče.

Obsojenih je bilo dvaintrideset hudodelcev — vsi, kateri so bili navzočni pri ónem tolovajskem napadu; pa ujetih je bilo samó pet, vsi drugi so bili sojeni „in contumaciam“. Pozvedelo je sodišče njih imena,

ker so jih povedali drugi jetniki, ali prijeti jih ni bilo môči, kajti pobegnili so bili čez štajersko mejo. Tudi Gropa je bil imenovan mej njimi, a pravega njegovega imena niso znali.

Ujeti obsojenci, „condamnés presents“ bili so večinoma znanci naši: Bojec in Peter Toča, katera dva sta bila okrevala popolnoma. Samoglav in Oblóški Tonček in še eden rokovnjač, katerega so bili zasačili pri menjanji bankovcev, ukradenih iz francoskih kas.

Vêdéli so se pred sodiščem, kakor navadno vsak hudodelec v ednakem položaji; bili so skoro apatični. Sodniki so izprevideli, da imajo pred seboj samó neznatno številce velike nevarne rokovnjaške zadruge, toda več zvedeti po jetnikih o tej zadrugi ni bilo môči, ker isti samí niso mnogo več znali, nego imena posameznih društvenikov.

Najpogumnejši, ali recimo najapatičnejši je bil Peter Toča. Ko jim je „kapitan Referent“ bral sodbo in jim ob ednem naznanil, da se bode ista v dveh urah izvršila, in da izvršitve niti priziv niti prošnja za pomiloščenje ubraniti ali odložiti ne more, ozrl se je Toča tjà, kjer je stal Oblóški kobílar. Srečala sta se v očeh, in preko Petrovih usten je seglo nekaj, kakor porogljiv spomin óne noči v bistríškem gozdu, ko se je kobílar šalil, da bosta skupaj visela. Tonček je zrl srepó v tla, in le rmeno lice njegovo je pričalo o čutu, kateri ga je pretresal.

Bojec se je zgrudil nazaj na klóp in videlo se je, da so ga edine besede „obsojen na smrt“ postarale za mnogo mnogo let. Sključen je sedèl tam in v zgubani obraz mu je segla pepelnata barva.

Obravnavalo se je tridesetega dné prosinca dopóldne; popóldne ob treh se je izvršila sodba.

Za pokopališčem Sv. Krištofa je bilo zbranega mnogo ljudstva, ko je dospel tjà močan vojaški oddelek z obsojenci.

Postavili so jih k zidu in potem jim je bral vojni komisár še edenkrat vso sodbo.

Nekoliko trenutkov pozneje je zagrmel strél francoskih púšek, in pravici je bil plačan krvavi dolg.

In kakov prostor je to, kjer se je to godilo! Kako lepó se vidi od tod tjà na Kamniške planine in tjà na gôre, mej katerimi se vije Črni Graben!

Štiriindvajseto poglavje.

„Verdorben — gestorben.“⁴

Heine.

Minilo je bilo deset let.

Francozov uže iz davna ni bilo v deželi, in gospostvo na Kranjskem je imela zopet avstrijska vlada. Izprememba se je vršila naglo, in v marsikaterih krajih je ljudstvo še čutilo ní. Kajti francoske reformacije so se uvajale prav polagoma, in v kratkem času Marmontovega, za nas Slovence gotovo najpomenljivejšega gospodarstva tudi res ni bilo mogoče vzbuditi ali utrditi v prostem ljudstvu čutenja, je li bolje ali slabše, nego prej; zato je tudi národ tem rajši pozdravil zopet stari črnorméni grb, ker je naš prosti ljud — in to je bil tedaj ‚národ‘ — uže od nekdanj konservativen. Spominov na kulturno imenitne in posebno národen razvitek pospešujoče naprave francoskega cara, katere so imele svoj izvir nekoliko v diplomatiških ali bolj politiških vzrokih in pa v francoski mimo nemške bolj razviti kulturi — ónih spominov naš rod tedaj ni znal ceniti; ostali so mu le — realnejši spomini, tičoči se neusmiljenega izterjevanja davkov in vojnih

kontribucij. Saj vender iz istih časov pomni naš kmet še svoje „fronke“!

Tudi na Kolovci ni bilo videti, da se je kaj izpremenilo. Oskrboval je graščino še vedno stari naš znanec Štefan Poljak, katerega je gospodar Franc grof Hohenwart rad pridržaval v tej službi. Prišel je bil isti po odhodu Francozov nekolikokrat ogledávat svoja Kranjska posestva ter se mudil tudi na Kolovci; in izprevidel je, kako vestnega oskrbnika ima; zató je pazil, da ga ne izgubi.

Rezika pa je bila postala krepka, pridna žena, in če so ji tudi trije zdravi pa hudomušni dečki mnogo prizadeli, kričeči in otročje burke uganjajoči po grádu in po bližnjih vrtovih, bila je ona vender tako rekoč drugi oskrbnik v grádu in je obilo pomagala soprogu pri obširnem gospodarstvu. Nje oče je bil še vedno sodnik v Kamniku, in kolikor je imel prostih ur v tednu, prebil jih je skoro vse pri Poljakovih.

Mati Štefanova pa je bila pred malo leti umrla. O Ferdinandu ji Poljak ni bil razodel ničesar; na smrtni postelji mu je še naročala, naj hrani polovico nje malega premoženja, katerega dedič je bil Štefan, za izgubljenega brata, in sicer tako dolgo, da mu jo bode mogel izročiti, ali da se prepriča o njegovi smrti. In Štefan je vestno izpolnjeval máterino željo. Pa v vseh desetih letih ni zvédel ničesar o ubežnem rokovnjaškem glavárji.

Spominjal se ga v zadnjih letih ni več tolikokrat, nego v početku; samó edenkrat pred več meseci mu je zopet za nekoliko časa oživel ta spomin, pa sedaj je bil uže zopet minil.

Stara Mozólka je bila namreč pred devetimi meseci umrla. Po Pavlekovi smrti, katerega je kmalu po óni usodni nôči nagla sušica pobrala, bolehala je starka vedno. Morila je ni toliko izguba edinega sina, bolela jo je mnogo bolj sramota Polónična.

Vsi ljudjé, ves okraj je védel in govoril, da je déklica šla z rokovnjači, in materi je bilo sedaj uže skoro ljubše, da se Polónica nikdar več ne vrne. In res se ni vrnila.

Trda je postala mati polagoma in odurna proti drugim ljudem; ponôči časih pa, ko ji spanec ni hotel blizu, jokala je bridko in tožila Bogú, zakaj jo je tako kaznoval.

Ta na videz skrita, ali vender globoko pekoča žalost ji je izpodjedala zdravje; hirati je jela in sedaj je bilo uže devet mesecev, kar so jo pokopali.

Umrla je, ne da bi storila oporoko; zapustila pa je lepo, nezadolženo posestvo. Sodišče je imenovalo oskrbnika temu posestvu in razglasila po vseh uradnih časopisih poziv do dedičev in zlasti do izgubljene Polónice, naj se oglasijo v teku ednega leta, da sprejmó dedščino.

Ta poziv je vzbudil pozornost Poljakovo in žalostne, neprijetne spomine. Pozvedoval je nekolikokrat

pri starem svojem prijatelji, doktorji Burgerji, kateri je bil predstojnik Brdske patrimonijalne gospóske — in Mozólovina je spadala sedaj po novi upravi k Brdskemu okraju — se li ni oglasila še óna Mozólova Polónica, ali kdo drug zarad te dedščine. Pa nihče se ni bil javil.

Obrok, kateri je bil prost Mozólovim dedičem, potekal je uže skoro, ko se nekega dné oglasi Poljak zopet na Brdu v opravilih. Imel je mnogo pôsla, in ko je bil isti gotov, reče naedenkrat dr. Burger:

„A propos, gospod oskrbnik; kakor sem zapazil uže večkrat, zanimате se Vi jako za óno Mozólovo zapuščino. Glejte, pred nekoliko dnevi mi je pisal nekov advokat iz Nemškega Gradca, da mu poročim, kaj je s to dedščino, ker se je pri njem oglasila mlada ženska, katera trdi, da je hči pokojne Mozólke! Čakajte, da poiščem pismo!“

Poljak je malo prebledel.

„Iz Nemškega Gradca, pravite?“ reče naglo.

„Dà, dà, iz Nemškega Gradca; evo pisma!“

Rekoč podá graščák dotični list Štefanu.

V istem ni bilo drugega, nego vprašanje, katero je bil oskrbnik uže čul.

„Stvar me zanima,“ reče Poljak po kratkem premolku, „in najbolj zaradi ónega rokovnjaškega glavárja, kateri je ubegnil s Kolovca isto noč, ko je zmanjkalo tudi Mozólkine hčere; — to vender pomnite, doktor?“

„Prav pravite; morebiti sedaj kaj pozvemo. Odgovoril bodem kolegi v Nemški Gradec, in vérujte mi, da bode óna deklína v kratkem tù; kadar pride na Mozólovino, Vam pa naznanim.“

Poljak res ni dolgo čakal; kajti čez kakih štirinajst dnij so govorili na Kolovei hlapci in dékle, da je Mozólova Polónica prišla domóv in da je pripeljala s seboj tudi osemletno dekletce — hčerko svojo, kakor so dejali ljudjé.

Tudi Brdski doktor je pisal to Poljaku, pa ta se le ni mogel odločiti, da poseti Mozólovino.

Sedél je necega popóldne v svoji pisárni, ko vstopi kmetsko, čedno opravljena ženska s pohlevnim pozdravom. Imela je morda kakih trideset let, bila še vedno lepega, pa malo bledega obraza, kateremu se je poznalo, da so uže bridke izkušnje risale nánj svoje proge.

„Kaj hočete?“ vpraša Poljak ter piše v ednomér svoj zapisnik, ne da bi se ozrl bolj na kmetico.

„Nekaj besed bi rada govorila z Vami,“ reče ona; glas se ji je skoro tresel.

„Le povejte; kaj pa je vender?“ deje oskrbnik.

Bil je vajen takih kmetskih prošnikov, zató je tudi delal in pisal dalje.

„Jaz sem Mozólova Polónica!“ reče ona.

Sedaj pa Poljak tudi ni več pisal. Peró mu je palo iz rók in skočil je kvišku s svojega stola. Deklè pa je zakrilo obraz in bridko zajokalo.

„Kje pa je Ferdinand?“ vzklikne nehoté Štefan; saj ni utegnil premišljevati, ali je Polónici znano sorodstvo njegovo z ónim, ali ne.

„Jaz ne vem,“ odgovorí ona; „vprašati sem hotela Vas, ste li kdàj še čuli o njem.“

Rekši se plaho ozrè v oskrbnika.

Isti je spoznal sedaj, da je res Polónica, ki stoji pred njim — pa kako se je bila izpremenila!

„Nič, nič!“ deje naglo in nemirno Poljak, „odkar je šel, nisem čul besedice več o njem! In kdaj je tebe — Vas zapustil?“

„Osem let je uže tega! Šel je s Francozi na Rusko!“

„Na Rusko!“ vzklikne Štefan; védel je, kaj pomenijo te besede; kajti v spominu mu je še bilo, da je ilirski polk, „chasseurs Illyriens“, h kateremu je dajala Kranjska tri tisoč mož, tudi moral s francosko vojsko tjà proti Moskvi; — in koliko izmej ónih treh tisoč se je vrnilo?

„Na Rusko!“ ponavlja še edenkrat polglasno, Štefan; „in Vi niste nič več čuli o njem, je li še živ ali mrtev?“

„Nič več!“ reče sedaj tudi Polónica.

„In zakaj je šel tjà? Zakaj je šel k vojakom? Bil je vender na Avstrijskem?“ hití Poljak; „pa sédite vender!“

Rekši ji je ponudil stol.

„Povem Vam vse, gospod oskrbnik,“ povzame potem ona govor. „Nande mi je pri odhodu tudi naročil, naj grem k Vam, če bode prilika, in zató sem prišla. Gospod, saj Nande ni bil takov, kakor so govorili ljudjé o njem!“

Uprla je pri teh besedah rósne svoje očí v oskrbnika; ta pa je zrl na tlà.

„Tisto noč, ko so ujeli Nandeta,“ nadaljevala je ona, „nekoliko ur pozneje je prišel vnovič trkat na moje okno, in potem sem šla ž njim. Zjutraj sva bila uže blizu Gorenjega Grada na Štajerskem, kjer ni bilo več nevarnosti. Nande je bil tako oslabel, ker ga je rana na glavi pekla vedno bolj, da ni mogel več dalje. Ostala sva pri nekem samotnem drvarji nekoliko tednov, da je Nande ozdravel. Potem pak sva šla proti zgorenjemu Štajerskemu. Nande je kupil blizu Nemškega Gradca malo kajžo in poljá za nekoliko mernikov posétve in tam sva živela malo več, nego poldrugo leto. Nekega dné pride Nande — pozno proti večeru, ves spehan iz mesta domóv. Pripovedoval mi je v naglici, da ga je v Nemškem Gradci nekdo spoznal ko ubežnika, in da je komaj ušel; sledili so ga pa vojaki. Dejal je, da v tej nôči ne ostane domá, da se hoče skriti v gozd, ker bodo prišli gotovo za njim. In res so prišli in preteknili vse kote. Hoteli so zapreti tudi mene, pa pustili so me vender. Drugo noč pride Nande in mi pové, da pojde čez Koroško mejo, in da se bode prostovoljec zapisal francoskim vojakom; dejal je, samó

za nekaj časa, da se tukaj vse pozabi. Jokala sem in prosila, pa Nande je dejal, da mora tako biti, in šel je. Pustil mi je nekoliko denarja — mnogo ga ni imel, ker je rekel, da so mu ga tedaj vzeli, ko so ga tukaj popadli — in obljubil je, da se vrne précej, ko bode nova vojska končana. Zvédela sem potem, da je moral njegov polk na Rusko. Čakala sem dolgo, dolgo. Kolkoli sem imela opravila z dekletcem, katero se je porodilo pol leta po Nandetovem odhodu! In kako sem se bala vojakov in biričev, ki so ga hodili vedno iskat. Potekla so tri leta, pa Nandeta ni bilo nazaj, in jaz tudi nisem mogla več živiti otroka in sebe z óno kajžo. Šla sem služiti; naučila sem se bila nemški, in dobila sem res kmalu službo v Nemškem Gradci; otroka sem pustila na kmetih in plačevala zánj, kar sem zaslužila. Domóv semkaj nisem mogla. Služila sem pri nekem doktorji v Nemškem Gradci, in ta mi je sedaj povedal, da me po časopisih iščejo, in da so mati umrli. Prišla sem in sedaj morda ostanem tukaj. Ko bi le Nande bil tukaj!“

Jok jo je zopet posilil.

Poljak je némo poslušal to preprósto povest. Smililo se mu je to nesrečno deklè, in usoda bratova ga je močno genila. Védel je, da Nandeta ne bode več nazaj, ker ga do sedaj ni bilo; ruski sneg jih je malo vračal.

„Pisal bodem v Ljubljano in na Dunaj,“ dejal je Štefan po kratkem premolku, „morda je mogoče kàj pozvedeti o Nandetu!“

Govorila sta še delj časa in oskrbnik je peljal bratovo ljubico napósled k svoji ženi. Proti večeru šele se je vrnila Polónica domóv.

Dolgo časa je trajalo, da je dobil Štefan po trudu francoskega poslanstva poročilo o bratu. Mogoče je bilo to, ker se je Nande, kakor je bil uže prej naznanil Polónici, vpisal s svojim pravim imenom mej francoske prostovoljce. Pa to poročilo je bilo kratko; pripovedovalo je, da je Ferdinand pl. Basaj v zapisnikih polkovih, katere so sestavili po bégu iz Rusije, zaznamenovan kot izgubljen — „perdu“.

Ruski sneg je bil morda njegov mrtvaški prt...

Leto pozneje je umrl stari sodnik Gavrič in kmalu potem je prejel tudi Poljak tako ugodno ponudbo s Češkega, da je sklenil, zapustiti Kranjsko ter iti tjà. Dobil je tam oskrbništvo velike doméne. Pri svojem prijatelji, doktorji Burgerji, pa je založil prej óno vsoto, katero je ranjca mati namenila Ferdinandu; Štefan je odločil, da se hrani sedaj za Nandetovo hčerko. Dopisovala sta si prijatelja še dolgo, a po dr. Burgerjevi smrti izostala so pisma s Češkega, in tudi Štefana ni bilo več na Kranjsko nazaj...

Rokovnjaška družba pa je polagoma v teku let zopet jela narastati in puščala je v novič tù in tam, pri kmetih in gospodih, svoj sled. Pa bile so vse to le male tatvine; do večjega ni prišlo, ker jim je manjkalo stare organizacije ali boljše starega energičnega

organizatorja. Prvi deležniki so bili sevéda vsi udje nekdanje silne rokovnjaške drhali.

Tudi nekov Groga je nastopil, imenovan „véliki Groga, rokovnjaški papež“, ki je svoje ljudi v U d n e m borštu nad Kranjem pod krivo jelko tudi poročal, govoreč za blagoslov:

„In nomine patre,
Vzemi jo na kvatre!
Če drugo dobiš,
Pa to zapodiš!“

Pa to ni bil pravi nekdanji Groga. Umrli je ta mož v visoki starosti šele leta 1854. in bil je — Tomaž Velikónja.

Dvajset let sèm pa so rokovnjači izumrli in izginili. Živé le še v pripovedstih o svojih tatvinah.

In Polónica?

Ko sva predlanskim z ranjcim Jurčičem šla na izprehod čez Kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozólovine. In tam je pri čebelnjaku sedela stara, sključena ženica, katera naju je prijazno pozdravila. Govorili smo nekoliko besed, in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozólova Polónica, kateri ljudjé tudi sedaj še tako pravijo, in o kateri trdijo, da je bila nekdanj „rokovnjaška baba“. Posestvo je bilo sedaj uže last nje vnuka, in ona je imela tù le živež in poboljšek izgovorjen. Domá se je mudila največ pri pravnukih in molila je, mnogo molila.

To pač tako pride na stare dni!

Lansko zimo pa so jo pokopali tam gôri na Rovskem pokopališči, tjà, kjer sta uže skoro sedemdeset let počivala strijc Blaž in Pavlek.

EPILOG.

Ko sem se lotil dela, dovršiti ta roman, katerega nadaljevanje je prezgodnja Jurčičeva smrt pretrgala, vodila sta me dvojna ozira : prvič prepričanje, da „Zvon“ ne smé takoj v prvem svojem tečaju ostati na dolgu s povestjo, katera je v svojem početku uže vzbudila vso pozornost: drugič misel in želja, da tudi ónemu odlomku, katerega je zapustil Jurčič, ne more biti na kvar, ako se povest bodisi dobro ali slabo završi.

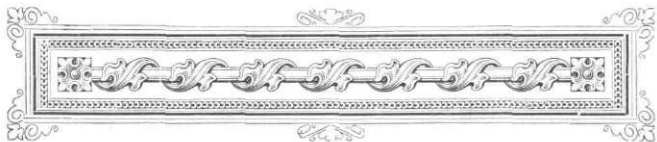
Našel sem v zapuščini mnogo zgodovinskega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z ranjcim prijateljem o „rokovnjačih“, poskusil sem dopolniti in dovršiti roman. Kar je slabega, moram vzeti na svoj račun, in to tem rajši, ako sem čitateljem z izvršitvijo bolj ustregel, negoli ko bi bil odlomek v miru pustil. *)

Na Brdu, listopada meseca leta 1881.

Janko Kersnik.

*) Temu epilogu dodajem še to, da je prvih jednajst poglavij spisal Jurčič, zadnjih trinajst pa Janko Kersnik.

II.

Moj prijatelj Jamralec.

(«Slovenski Narod», 1877.)

Humor! Kje ga čem sedaj v teh resnih časih vzeti? Še ukrasti se ne dá! Brez humorja pa ni pravega pisanja za listkarja. — Zató naj me nemškutarska duševna pigmeja dr. A. v úho piše, višenski polžarji naj me „radi imajo“, litijski dr. B. naj se preteplje, ali kar hoče — jaz ne potujem več okolo, kakor vaš X. Y.; tù sedim v vinógradu pred hramom, zobljem grozdje in premišljam, kaj bi mislil, da bi svoje razdražene živce umiril. „Hab' kein Fischblut in den Adern,“ govorim s Scheffelnom, zató sem se zadnje dni toliko jezil, da sem sedaj sam pred seboj bežal tù sèm.

Rusko-turška vojska je poleg družih velicih nasledkov imela tudi ta mali, da je moje živce popolnoma v nered spravila. Ne da bi se bil od radovednosti tako razburjal — jaz sem miren in prepričan, da napósled Rusi zmagajo, in nekaj veljave dajem celó „krivo-verskemu“ načelu, da po zgodovini „iz krvi sloboda rase“. Tudi me niso vzbunili in iz ravnodušja vrgli morda nemški časopisi s svojo perfidno zavijačnostjo in pretiranim razlaganjem o vojnih dogodkih ali plevenskih neuspehih. Vem, da jih pišejo nemški židki

in bastardki, ki bi vsi vkupe pred kakovo rumunsko mokro cunjo tekli. Tudi zoper nervoznost prijatelja M., ki toži o nji po branji teh nemških člankov, vem gotovo zdravilo: — brati jih ni treba.

Mene je moj prijatelj, gospod Jamralec, (Bog mu odpústi, da nima ime slovenske korenike) v nervoznost spravil, da sem bežal pred njim in pred seboj in se sedaj z grozdjem zdravim in za božjo voljo ter na vse pretege poskušam Plevno, Šipko, Jantro, i. t. d. tako dolgo malo izpozabiti, da mi „Slovenski Narod“ poroči: „Hvala Bogú, denès je prišel telegram, ki je vreden, da ga debelo natisnem.“

Ko bi vi vedeli, kako čuden mož je postal ta moj prijatelj Jamralec!

Nekateri pretirani konservativci pravijo, da je ruskih nesreč pri Plevni kriv sv. oče papež, ker je pred začetkom vojne rekel, da „težko leží božja roka na Rusiji“; drugi pravijo, da je kriva diplomacija, ki je carja slabo poučila, da je postavil premalo vojske tretji dolžé ruske generale; četrty pravijo, da je turški fanatizem kriv; peti — pa saj časnike berete, vi veste, kdo je vse kriv, ali kdo se dolží, da je kriv.

Moj prijatelj Jamralec se je pa tako vèdel meni nasproti, kakor bi bil jaz kriv! Za zájutrek mi pride o Rusih javkat, za kosilo zopet jamrat, po poludne jadikovat, v kavarni mi ne dá mirú, zvečer pa mi s tožbami o Rusih solí večerjo, in me z ob-sodbami Rusije in Slovanstva spremlja do vežnih vrat!

On vé, da me boli úže stvar sáma, tudi njega boí, ker je sicer pošten rodoljub, ali ne prizanese mi kakor da bi bil jaz kriv vse ruske „neudače“. Zastonj mu govorim, da ni še konec koncev, naj počaka, bode úže še, morda ima pa nesreča tudi dobro stran, kdo bode obupaval i. t. d. To je le, kakor bi olje v ogenj vlival. On jamra, pa jamra in toži!

Pa vse to bi še kako potrpel, saj ga poznam — ko bi le ta ljubi moj prijatelj prerokovanja pustil. A ne! Prerokuje mi, kakor Kasandra v ednomér in vedno to, česar ne želí nì on, nì jaz, nì noben človek. „Boš úže videl!“ pravi na moje ostre ugovore s táko resignacijo, kakor bi bil sv. Elije učenec.

Kdor bi ga ne poznal, da je vseskozi Slovan v duši, mislil bi, da je grd nemškutar, kakor kakšen penzijonist. Pa je le strahopetnež, Slovenec, kakor jih je žál več, da bi précej puško v koruzo metal, précej obupaval, précej črnogledal.

Zató sem bežal pred njim in zobljem grozdje in bi rad nekaj dnij pozabil njegova prerokovanja in vso politiko, da se zopet okrevajo moji živci.

A žál! ne vem, če bode kaj. Ko tako po dolini gledam, nareja se mi pred oči: tam iz óne poljske gorice „Grivica“, tam iz ónega klanca Šipka“, na brdu stoji sveti Nikola, za brdom se bojim Sulejmana, daljni potok mi predstavlja Jantro . . .

Brrr! Telegram, debelo tiskan telegram — mi kmalu prinesite! Meni se zdi, da padem na kolena in molim, kakor še nisem.

Pripomenek.

Ta „Jamralec“ je bil Dr. Valentin Zarnik, ki se je sam smejal, ko ga je Jurčič takó poredno opisal.

Fr. Levec.

III.

Šest parov klobas.

(»Slovenski Narod«, 1878.)

Denès je zadnji predpustni dan. Pravijo, da je bil letos dolg predpust, in marsikatera samica déklica se je baje veselila, da letos pride, kar lani ni prišlo: da se moží. Moža dobiti, lepega, ljubega, dobrega, bogatega — ali kakeršnega koli, to je vender-le ideal dekletom. Nimamo še statističnih dat, koliko tacih želj je baš pretekli ali potekajoči predpust uresničil ali neusmiljeno podrl. Bodi vsem, ki so srečno pripluli v zaželeno lukó svetega zakona, iz dobre duše čestitano. Ali to je gotovo, da se je mnogim podrló. Ti se naj tolažijo — tolažba življenje daljša — da ni še vseh dnij večer. Ali, kakor se je godilo Perčevemu Jerneju, to naj pa le povemo. Kaj tacega ni vsak predpust, zarad šest parov klobas mu je predpust odnesel srečo.

Perčevega Jerneja oče je uže šestdeset let star možánc. Oče je še krepkih kostij in malo zób se mu še maje. Zató je še lansko leto, ko je bil na semnji kravo prodal in je po likofu še za eden liter vina dal in ob mizo udaril, botru Peharcu in Kovaču se zaklel in zarotil, da „dokler bode njegov mazinec gibal“, neče nì

sinu nì nikomur prepustiti gospodarstva. Ali dobri nameni ne trajajo. Drugi dan, ko je stari Perc prišel iz semnja, obležal je bolan in nemoč. Več tednov ni mogel nì toporišča nì kôse nì družega poštenega orodja prijeti v roke, da, celó tobak iz stare male pipe mu ni več hodil v slast. Z veliko žalostjo je spoznal, da se je postaral in da ne more več, kakor bi rad.

Vse gospodarstvo pri voléh, prašičih, na polji in v kašči je sin Jernej oskrboval, in ko je stari zlezal zopet na noge, videl je, da vendar le res vse gospodarstvo izhaja brez njega. Prej si je domišljeval, da bi vse „hudič vzel“ pri hiši, kadar njegov mazinec ne bode več gibal. Tudi denarja, kar ga je imel prihranjenega (ni bilo veliko), šlo je mnogo v gospodarstvo. Prišel je sosed Godec in mu govoril: „Glej, kaj ti je treba ubijati se in skrbeti, Jernej je sin tvoj, reci kar hočeš, edenkrat mu moreš grunt prepustiti, če prej, bolje záte. Sedaj, dokler je mlad, dóbi vendar kakovo, potlej, i — nu! Kar ti imaš, imej záse, pa dober kót si izgovôri in Jerneja ženi! Vidiš, sedaj delaš in trpiš za žive pretege, potlej pa naj bosta mláda dva delala, ti pa lahko v senco léžeš, kadar hočeš.“

V senco léči namesto delati po leti v hudi vročini — to je velik razložek. Perc začne to pre-mišljati. Mazinec, to je videl, ni več tako gibal kakor nekđaj. Tudi je hudo, če ni domače ženske pri hiši, ker njegovo „rajnco“ je bil Bog vzel uže pred leti.

Zatorej obide nekdaž v nedeljo popóldne sina Jarneja, ko je živini pokládal in ga, roke na hrbtu držèč, tako okrega: „Kaj pa ti hodiš od maše zmirom z óno Pestnikovo púnico?“ Sin se zardí in očeta poznavši, da mu še dolgo ne bode pripustil ženiti se, odgovorí jezno: „Naj hodim!“ Oče Perc se obrne, sune z nogo ležečo kravo, da vstane in hoče oditi iz hleva. Na pragu pa obstojí in čez dolgo ga vpraša: „Kaj pa vender misliš? Ali misliš vzeti óno punčáro?“ Sin se k volom obrne in pravi: „To ali pa nobene, takisto Vam pa uže povem, če se na glavo postavite; če mi ne daste gospodarstva, pojdem pa po svetu.“ — „Kam?“ vpraša stari. „Kamor bodi, za hlapca Vam pa ne bom na večne čase, ne!“ — Stari odide iz hleva, a pred vrati ostane. Jernej pa voli ogleduje, da-si jih pozna, odkar so se izredili, do zadnje dlake. Ko tako dobro četrť ure vsak za sebe premišljata, pravi stari: „Věš kaj, ko bi vědel, da je púnica taka, da me ne bode zaničevala, ko bi res k hiši prišla, pa stóri kar hočeš, saj bo tvoja, ne moja, ampak kót mi boš dal dober.“ — Jerneju se vsa nebesa odpró, ko čuje, da njegov trdi oče ni protiven temu, da bi on svojo ljubico za ženo dobil. Solza mu pride v ogorelo lice, a po svojem naučenji pravi grobó očetu: „Kaj bi Vas zaničevala? Nič Vas ne bode zaničevala, ali mislite, da je taka?“ S tem je mislil, da je najživahneje pohvalil očetu svojo nevesto. Oče ga je menda razumel, ali kaj li, ker hrbet mu je obrnil in odšel.

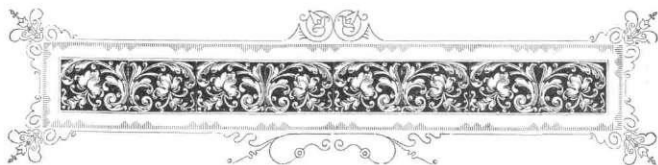
Nasledek tega razgovora je bil ta, da so potem drugo sredo pred pustom prišli „pismo delat“ k notarju v pisárno, Jernej kot ženin, njegov oče, Jernejeva izvoljena kot nevesta in njen oče, dva moža kot pričí, in še eden „nepotrebnik“, ki je bil znan po vasi, da „zna govoriti“ kakor dohtar. Tam pri notarji se je začelo pismo delati. Uže so bili za doto in za vse glavne stvari edine misli. Ko si je „stari“ izgovarjal svoj „kót“, bili so zadovoljni vsi s tem, da se mu zapiše vrt za uljnakom, toliko mernikov pšenice, ajde, rží, toliko funtov špeha, masla, solí, toliko lehtij platna, toliko za čevlje i. t. d. Le ko je prišlo vprašanje, kaj imata sin in snaha staremu dati za vélike praznike — tù je usoda udarila mej nje!

Stari je terjal, da se mu zapiše šest parov klobas za „kót“, in sicer o božiči dva para, o pustu dva, o veliki noči dva. Tù pa se oglasi oče nevestin in pravi: „E, bome, boter, štiri pare klobas imaš pa tudi zadosti; pústi pust, da je le božič in velika noč. Tù pa se v Jernejevem očetu oglasi stari gospodarski in samostalni mazinec. „Kaj!“ — kričí ves razjarjen — „uže sedaj mi par klobas ne privoščite! Vi, vi, sedaj vas uže poznam, potlej, kadar bi vam prepustil grunt in vse, potlej bi mi vsak grižljaj vlekli izpred ust, drva bi na meni sekali, na moje stare čevlje pod smrtno posteljo bi težko čakali. Ne báš!“ Rekši se stari obrne in odide hitro iz pisarne. Osupli so stali drugi svatje in potem šli iskat očeta, da bi

se udali za zadnjih par klobas, kakor Turki za Erzerum ali Rusi za egiptovski tribut — ali „oče“ je bil intrasigentske vrste, uže ga ni bilo najti nikjer, pogajanje se je razbilo.

Zatorej letos naš ubogi Jernejec zarad šest parov klobas „vleče ploh“.

IV.

Po tobaku smrdiš!

(Slovenski Narod, 1879.)

Ravno sedaj predpustom bode tega dvanajst let. Edni so mu rekli: „Ženi se, ti si tako dober filister, imaš talent za družinsko življenje, boš videl, kako je človek ves drug, če ima pridno ženko domá.“ Drugi pak so mu odgovarjali, če je kaj omenil, ali bi se poskušal ženiti ali ne: „Pústi, ne bodi neumen, ne prodajaj svoje svobode, sedaj prideš zvečer domóv, kadar hočeš, denar zapraviš sam, kadar in kolikor ga hočeš, skrbiš sam za sé, pa je ven; ne nalagaj si bremen, ne véš, kako je vražja časih in trda, in potlej pa: ženiti se je še slabše, kakor v loterijo staviti, saj ne véš, kaj dobiš.“

Tako je bil gospod Mekina res mej samim omahovanjem: ali bi, ali ne bi — postal šestintrideset let star in še zmirom neoženjen. Sedaj je pa zadnji čas, rekel je, če se mislim kdaj, moram se précej ali pa nikoli. In začel je resno gledati okolo sebe.

Njegovo oko obvisi na osemnajstletni Nežiki, hčerki meščana trgovca. Nežika je bila lepa déklica, to so priznali vsi, ki so ž njo plesali in tudi óni, ki niso več plesali. Mekina je imel precèj dobro službo,

a mislil si je, če se uže ženim, hočem lepó ženo, ali pa nobene. On sam se pač ni mogel mej lepe šteti, ker v životu je bil skoro uže preobilen in razrasla brada ni izvirala iz posebno klasičnega obraza. Ali ker je bil „dobra partija“ za Nežiko, katere oče se o kaki doti ni nič zmenil, rekli so ji oče in mati in teta précej, ko je začel Mekina v hišo hoditi: „Pametna bodi, dober je za dan denès, vzemi ga!“ Dasi bi bila tedaj Nežika tega in tega, pa tega izmej svojih plesalcev rajša vzela, odločila se je v sili vender za gospoda Mekino, in po veliki noči je imela biti svatba.

Prav ljubljanska megla je ležala nad mestom necega predpustnega večera ob šestih, ko je po ulicah k Nežki korakal Mekina in vrat v svojo suknjo potiskal pred mrazom. Bil je svoje dnevno delo dokončal in kadil je drugo polovico svoje priljubljene viržinije cigare. Megla se je brade prijemala, cigaren dim potem pa tudi. Pot do svoje neveste je bil precèj dolg, lahko je tedaj razmišljal različne stvari. Denès ni bil nič posebno dobre volje. Vleklo ga je pač k déklici, ker zaljubljen je bil v njo ves. Srce je bilo pri nji. Pamet menj. Pamet mu je časih rekla: Premlada je za té, preuboga tudi, preživa tudi, premalo izkušena, premalo te ima rada, pre . . . , no, še več napák bi se bilo naštelo. Ali sedaj smo uže notri. Kdor je rekel A mora reči še B. Besedo je treba držati. Ko bi ne bil začel . . . da . . . Bog vé, morda bi pa sedaj začel. Naredila se bode uže še. Tako je pre-

mišljal in gost dim iz viržinije vlekkel váse in puhal iz sebe v brado in meglo.

Ko je stopil v Nežkino sobo, stala je ona na sredi in popravljala svoje lepe lase. Ni mu šla naproti, temveč od daleč mu je zaklicala:

„O, ali si uže prišel?“ Rekši se je obrnila v zrcalo in pogledala svojo lepoto.

„Mari prezgodaj?“

„Ali pa prekasno,“ odgovorí ona in se k njemu obrne. Krasna je bila, mlada je bila, gospodu Mekini se je srce ogrelo, ko jo je tako pred seboj videl. Nasmehnil se je in pristopil k nji. Segla mu je v roko.

„Imaš kaj novega povedati?“ vpraša ona in gre na zofo sést. On priséde k nji. Primakne se bliže, še bliže k nji, vloví njeno ročico, pripoveduje ji, a jo hoče napósled poljubiti, zaročeno svojo nevesto.

„Aj, kako grdo po tobaku smrdiš,“ vzklikne déklica ter se odgane z zgoranjim delom telesa od njega, umeknivši se poljabu.

„Tako?“

„Res. Ti preveč kadiš, odvaditi se bodeš moral vsaj nekoliko, ali pa celó, véš!“

„Mislite?“

„Mislimo, gospod!“

On obledí, précej zatem se pa zopet zardí. Vstane, vzame klobuk, pokloni se:

„Imam čast, priporočati se Vam, gospodičina!“ reče nekako porogljivo, obrne se in odhaja.

Ona molčí. Vé, da ga je razžalila. Uže hoče poklicati ga nazaj. Ali ne. Saj bode sam rad prišel nazaj. Ta? Še rad! Saj ji vender dvoranijo in lepe stvari pripovedujejo najlepši gospodje, s katerimi se snide. Še rad pride nazaj! Če pa neče, naj pa pustí, vse edno!

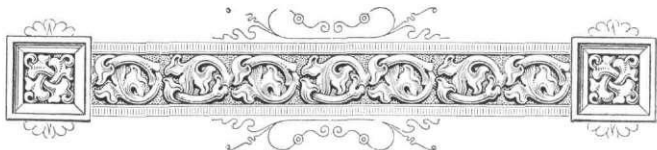
Ali ni prišel. Nikoli več. Ognil se je je še na izprehodu.

In denès je sedaj pred pustom dvanajst let tega. Njega dobim v krčmi pri večerji, in po večerji si privošči viržinijo-cigaro, rajši dve kot edno samo. Pozno hodi spat, pije vinca cel liter na eden sedež, o ženitvi pa ni govoril nikdar več.

Nežika! Ah, mladost je šla, in ž njo lepota. Dvanajst predpustov je zastonj prečakala, in letos v trinajstem bi ga vzela, ko bi tak tobakov dim kadil, da bi se moral rezati. Če jo pa kdo vpraša, ali smé poleg nje kaditi, reče gotovo vselej, da ji je tobakov dim še celó prijeten.

Toda — prekasno je in prekasno.

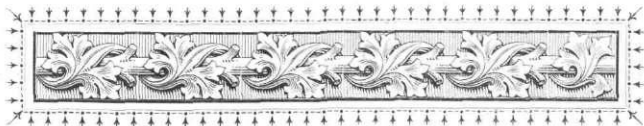

V.

Ženitev iz nevoščljivosti.

(*Slovenski Narod*, 1879.)

Tudi tako nekako pred pustom je bilo, ko sem šel pred kacimi petimi leti okolo póldne počasi skozi ljubljansko „Zvezdo“ od gledališča proti kazini povprek. Ne vem, kaj sem premišljeval, da nisem dosti pazil na ljudi, temveč sem bolj v tla gledal, tembolj, ker je bil velik sneg, tako, da je bronasti oče Radecki, ki sredi „Zvezde“ premišlja o sedanjih avstrijskih prusijanih, imel lepo belo kučmo na glavi.

„O, servus! Kaj pa ti delaš?“ zaslišim znan vesel glas, in moj prijatelj Zavrélec, ki ga uže tri leta nisem videl, stal je pred menoj in mi roko molil.

„Od kod pa ti?“ vprašam ga nekako hladno, ker me je ravno vzbudil iz mojih mislij.

„Jaz sem te vprašal, káj ti káj počneš, odgovôri prvi, potlej vprašaj?“ reče óni.

„No, véš, tako tjà v eden dan sem premišljeval, sam ne vem kaj.“

„O ti pustina ti, čim dalje huje je s teboj! Uže od daleč sem te spoznal in précej sem videl, da uže pet čevljev pred tabo hodi dolgčas, dve pedí za tabo koraka žalost, na levici ti visi čmerika, a na desnici

te spremlja črna skrb. Uže vidim, da nisi še oženjen. Kaj ne, da nisi?“

„Nisem še, hvala Bogú!“ odgovorim. Naj tudi še pristavim, da prijatelju nisem čisto nič zameril, da me je tako grdo oštel in obložil z dolzim časom, žalostjo, čmeriko in skrbjo.

Obesi se mi za podpázduho in oba kreneva po „Zvezdi“ navzgor v čitalnično restavracijo na čašo predkosilnega piva.

„Tè povej mi, zakaj se vender ne oženiš?“ vpraša me prijatelj Zavrélec zopet.

„Zakaj se pa ti ne!“ vprašam ga jaz. Imam uže tako navado, da se rad s protivprašanjem odgovorom na sitnosti izogibljem.

„Kdo je rekel, da se ne. Jaz sem uže popolnoma, z obema nogama v vojnicah sv. zakona, poročen uže dva meseca in pol,“ pripoveduje mi on važno.

„Kaj vraga! Kóga si pa vzal? Lepó? Mládo? Dosti priženil?“ vprašam jaz, a spoštovana bralka naj se ne škandalizira nad suhim načinom mojih vprašanj: midva z Zavrélcem sva bila od nekdaj vajena mej seboj drugače govoriti nego z drugimi ljudmi.

„Kogá sem vzal? Ali se spomniš tiste déklice, ki nam je opóldne pri kosilu stregla, ko si bil pri meni?“

„Tisto točajko, rdečelično? Kako ji je uže ime? Dà, Bertka, Bertka, ne? Tisto si vzal?“

„Lih tisto!“ prikima prijatelj vesel, kakor bi mi bil Bog zna kako srečo povedal.

„Skoro ti ne bi verjel,“ rečem.

„Verjemi, da je res; zakaj pa ne bi bilo? Ni li čedna ženska, ali kaj ji je? In ko bi jej prav kaj bilo, moja je sedaj in . . .“

„Jaz imam svoj kompliment pred njo narediti, moram jo „gospá“ titulirati, plašč in šál ji s pleč sneti in na klin ga obesiti, in tako dalje, vem, prijatelj! Ali če smem po starem odkritosrčno s teboj govoriti, čudim se ti pa vender prav močno, da si se oženil, in t a k ó oženil.“

Moj prijatelj se mi tako nasmehne, da sem védel, da ga je prvotni humor nehal, a reče še navidezno vesel:

„Zakaj? Védel sem, da se boš čudil, in rado-veden sem bil uže prej, kaj ti porečeš. Reci naravnost, kar misliš.“

„Ne boš zameril?“

„Ne. Tebi ne. Še povem ti potlej, česar nisem dozdam nikomur. Tedaj, govôri, zakaj?“

„Prvič, véš, si ti tako vender preveč materijalist, ali kako bi bolje rekel, samopridec; zató sem mislil in bi bil stavil kaj, da bodeš pri ženitvi gledal na penez, na nevestin groš, vsaj nekoliko. Drugič si vender literarno omikan človek in zapazil sem vselej pri tebi zanimanje za mnogokaj, česar taka gospodičina točajka ne

uméje, torej ne more biti želje vredna soproga izobraženčeva. Tretjič se še prav dobro domišljam, da sva se zadnjič, ko sem bil pri tebi in sva v óni krčmi vkupe kosila ter nama je stregla, midva prepirala o vprašanji: ali je lepa ali ni lepa. In kdo je trdil, da ni lepa? Ti sam. Pa če se ne motim hodil si uže dve leti tjà kosit in ona je bila zmirom tam.“

„Tri, tri leta.“

„No, vidiš. Če bi se bil zaljubil v njo, bil bi se vender uže prej imel.“

„Ravno to je, brate! Po pravici ti sedaj povem, kako je prišlo do tega. Če uže vse moje mladostne grehe véš, védi še to! Saj te poznam, da ostane mej nama. Kesám se ne, a samo zató ne, ker si domišljam, da se ne, ker si pripovedujem, da bi bilo kesanje neumno. Kar je, to je. Vender drugič bi kaj takega ne storil. Res je, kar praviš: Omikanemu človeku je težko navezanemu biti na neomikano stvar. Duh je vendarle, če prvi ne, pa drugi, ali biti mora, drugače je jojmene. Zoper to je pa le edno zdravilo, namreč lehkomiselnost.“

„Dà, lehkomiselnost, največja zabavljivka in posrednica zakonov,“ rečem jaz.

„No, in da ti po pravici povem, tudi mene je zvalila. Véš kakó? Kakor sem ti rekel, tri leta sem videl dekleta, ki je sedaj moja žena, vsak dan, vsako opóldne in skoro vsak večer. A mi niti na misel ni

prišlo, da bi se bil zaljubil v njo. Niti simpatična se mi ni zdela. Služabni duh, družega nič; največ da sem se kaj pošalil ž njo; časih, kadar so me opravki storili nervoznega, bil sem ž njo tudi grob, kakor železniški uradnik. Da je lepa, pridna in dobra — to sem šele potlej izprevidel ali izprevideti mislil, ko me je drug opozoril. Nek računski uradnik, stara goba, uže okolo petdeset let, začel se je ženiti pri nji. Ker sem videl, da bi ga na vse zadnje še res vzela, jezilo me je. Ljubosumen sem bil prej, nego zaljubljen. Vidiš tako je prišlo, da sem rekel edno besedo, izrečena je bila, vèn, amen, pa „in nomine patris“ v cerkvi. Pojdi, pa stóri tudi tako, če nimaš družega dela!“

„Torej, da dete krstiva s pravim imenom, ti si se prav za prav oženil iz nevoščljivosti, iz zavisti. Da je ne bi drug vzel, vzel si jo ti sam. Originalno! Ko bi bil jaz s kacim slovenskim novelistom znan, précej bi mu tvojo skrivnost vteknil v uho, hvaležen bi mi bil za snov: ženitev iz nevoščljivosti. Humoreska bi se dala pisati s tem motivom.“

„Bog čuvaj ziniti komu kaj!“ —

Zdajci pride nekov znanec in k nama priséde. Zaupnega pogovora v najinem odkritosrčnem štilu je bil konec.

* * *

Jaz prijatelja potlej nisem več videl. Nisva se več sešla. Ali če sem v šali rekel, da je njegova

usoda predmet za humoresko, varal sem se. Življenje je naredilo iz nje — tragedijo. Leto kasneje sem zvedel, da se je moj prijatelj od žene ločil, ker je necemu na sled prišel, kar ne bi smelo biti. To ga je tako prišlo, da se je vedno bolj udajal sladkemu vincu, ki od Horacijevih do Prešérnovih in do naših časov sicer tolaži nesrečne ljudi, a jim polagoma tudi pomaga, da nekoliko prej odkurijo tjakaj, kjer ni skrbi. Moj prijatelj Zavrélec se je preselil uže lanske jeseni tjà, Bog mu daj nebesa, in večna luč naj mu sveti!

Konec pripovednim spisom.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

C00155

00000375474

